

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI

AKSARAY MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI
SANDUKALARIN SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

Elif BÖLÜKBAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2020

©2020-Elif BÖLÜKBAŞ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI

AKSARAY MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI
SANDUKALARIN SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

DECORATION PROPERTIES OF THE SARCOPHAGI
REGISTERED IN THE INVENTORY OF AKSARAY
MUSEUM

Hazırlayan
Elif BÖLÜKBAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Sema ETİKAN

KIRŞEHİR-2020

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı yüksek lisans öğrencisi, Elif BÖLÜKBAŞ tarafından hazırlanan “Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme Özellikleri” adlı tez çalışması 28/12/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Sema ETİKAN

Üye: Doç. Dr. Ayşem YANAR

Üye: Doç. Hande KILIÇARSLAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

28/12/2020

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28/12/2020

Elif BÖLÜKBAŞ

ÖZET

AKSARAY MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI SANDUKALARIN SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Elif BÖLÜKBAŞ

Danışman: Prof. Dr. Sema ETİKAN

2020

T.C.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı

Jüri

Prof. Dr. Sema ETİKAN

Doç. Dr. Ayşem YANAR

Doç. Hande KILIÇARSLAN

Taş; mimaride tarih boyunca kullanılmış, yapıların tüm cephelerinde, taş kapılarda, minare, mihrap, minber, eyvan, çörtlen ve pencere kenarları gibi mimari unsurların yanı sıra sandukalar ve mezar taşlarının da ana yapı malzemesi olmuştur. Sandukalar, İslamiyet'ten sonra Anadolu'da özellikle Selçuklular Döneminde saygın kişileri ebedileştirmek için yaygın olarak kullanılmıştır. Taş işlemeciliğinin en zengin örnekleri ile üzerleri süslenen sandukaların kullanımı Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde giderek azalmıştır. O dönemlere ait örnekler günümüzde mezarlıklar, türbeler ve müzelerde yer almaktadır. Bu çalışmada Aksaray Müzesi teşhirinde bulunan süslemeye yer verilen dokuz adet sandukalı mezar taşı incelenmiş ve eserler ait oldukları dönem ve süsleme özelliklerine göre açıklanmıştır. Eserlerin XIII. yüzyıl sonları ile başlayıp XVI. yüzyılın ilk yarısını içine aldığı görülmektedir. Süslemelerde ağırlıklı olarak bitkisel motifler kullanılmıştır. Bununla birlikte geometrik şekiller, süsleme unsurlu yazı, sade yazı ve birbirine ulanan sütunlardan oluşan süsleme ile palmetin dış çevresini oluşturan süsleme kullanılmıştır. Ayrıca mimari unsurlu süslemelerden mukarnas, günlük kullanım eşyası olan sembolik unsurlardan kandil ve vazunun da yer aldığı eserler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aksaray Müzesi, taş süsleme, sanduka

ABSTRACT

DECORATION PROPERTIES OF THE SARCOPHAGI REGISTERED IN THE INVENTORY OF AKSARAY MUSEUM

M. Sc. Thesis

Preparer: Elif BÖLÜKBAŞ

Advisor: Prof. Dr. Sema ETİKAN

2020

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Traditional Turkish Handicrafts Mainart Branch

Jury

Prof. Dr. Sema ETİKAN

Assoc. Prof. Dr. Ayşem YANAR

Assoc. Prof. Hande KILIÇARSLAN

Stone has been used in architecture throughout history, and has been the main construction material of sarcophagi and tombstones, as well as architectural elements such as crown gates, minarets, mihrabs, minbars, iwans, gargoyles and window ledges. Sarcophagi were widely used in Anatolia after Islam, especially in order to immortalize notables during the Seljuk period. Use of sarcophagi decorated with the finest examples of stone processing decreased gradually during the Principalities and Ottoman Periods. Today, samples of those periods take place in cemeteries, tombs and museums. In this study, nine sarcophagi with ornaments involved in the exhibition of Aksaray Museum were examined and art objects were explained according to their period and decorative features. It is seen that the art objects generally started at the end of the XIII century and included the first half of the XV century. Plant motifs were used predominantly in the ornaments. However, it was also used geometric figures, scripts with ornamental elements, plain scripts and decorations consisting of columns interconnected to each other and the ornaments reminiscent of outer frame of palmette. In addition, it was also determined the works including stalactite ornaments with architectural elements, and oil lamps and vases, the symbolic elements of daily use,

Keywords: Aksaray Museum, stone decoration, sarcophagus

ÖN SÖZ

Zengin tarihi eser çeşitliliği ile bilinen, Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı Selçuklu, Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemine ait olan süslemeli dokuz sanduka, bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenerek tanıtılmıştır. Ervah Mezarlığı ve Sinne Çayırılığı Mezarlığından alınarak Aksaray Müzesinin bahçesinde sergilenen sandukaların tarihsel gelişimi, tarihi, günümüzdeki durumu, teknik özellikleri, malzeme, biçim ve süsleme bakımından incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılarak geleneksel Türk el Sanatlarının en önemli örneklerinden biri olan bu eserlerin sonraki nesillere aktarılması hedeflenmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, Aksaray İli ve Aksaray Müzesine, ikinci bölümünde Türk süsleme sanatlarında taş tezyinatı ve Türk kültüründe sanduka geleneklerine, üçüncü bölümünde çalışma ve araştırma yöntemlerine, dördüncü bölümünde ise eserler ve eser özelliklerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Çalışma süresince, akademik bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, fikir ve önerileri ile destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Sayın Sema ETİKAN'a, hayatım boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen başta sevgili annem Sayın Firdevs BÖLÜKBAŞ olmak üzere tüm kıymetli aileme teşekkür eder, sonsuz şükranlarımı sunarım.

Kırşehir- 2020

Elif BÖLÜKBAŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZİMLER LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	6
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	7
BÖLÜM II	9
2. KAVRAMSAL/KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR	9
2.1. TÜRK SÜSLEME SANATLARINDA TAŞ TEZYİNATI	9
2.1.1. Taş Süslemede Uygulanan Malzeme ve Teknikler	12
2.1.2. Taş Süslemede Kullanılan Unsurlar	15
2.1.2.1. Selçuklu Dönemi Taş Süslemesi	23
2.1.2.2. Beylikler Dönemi Taş Süslemesi	26
2.1.2.3. Osmanlı Dönemi Taş Süslemesi	30
2.2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SANDUKA GELENEĞİ	31
2.2.1 Türklerde Mezar Geleneği	33
2.2.2. Selçuklu Dönemi Sanduka Geleneği	36
2.2.3. Beylikler Dönemi Sanduka Geleneği	41
2.2.4. Osmanlı Dönemi Sanduka Geleneği	42
2.1.1. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	44
BÖLÜM III	48
3. YÖNTEM	48

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	48
3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	48
3.3. VERİ TOPLAMA ARACI	48
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	49
BÖLÜM IV.....	50
4. BULGULAR	50
4.1. AKSARAY MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI SANDUKALAR	50
4.1.1. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Tarihlendirilmesi.....	50
4.1.2. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Malzeme Özellikleri	51
4.1.3. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Biçim Özellikleri	52
4.1.4. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme Özellikleri.....	52
ESER 1.....	64
ESER 2.....	74
ESER 3.....	88
ESER 4.....	97
ESER 5.....	108
ESER 6.....	116
ESER 7.....	129
ESER 8.....	138
ESER 9.....	157
BÖLÜM V	169
SONUÇ VE ÖNERİLER	169
KAYNAKÇA.....	173
EKLER.	177
ÖZGEÇMİŞ.	181

ÇİZİMLER LİSTESİ

Sayfa No

Çizim 4.2.	346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çizimi	65
Çizim 4.4.	346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) çizimi	65
Çizim 4.6.	346 Envanter numaralı sandukanın sol yan çizimi	66
Çizim 4.8.	346 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) çizimi	66
Çizim 4.10.	346 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	67
Çizim 4.12.	346 Envanter numaralı sandukanın üst (çatıdan) çizimi	68
Çizim 4.14.	346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan çizimi	68
Çizim 4.15.	346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan çizimi	69
Çizim 4.17.	346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan çizimi	69
Çizim 4.18.	346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan çizimi	69
Çizim 4.20.	346 numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	70
Çizim 4.22.	346 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık çizimi	71
Çizim 4.24.	346 numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi	72
Çizim 4.26.	346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık çizimi	72
Çizim 4.27.	346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süsleme çizimi	73
Çizim 4.28.	346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süsleme çizimi	73
Çizim 4.30.	347 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi	75
Çizim 4.32.	347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kademe bordür (ayrıntı) çizimi	75
Çizim 4.33.	347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kademe bordür süslemesi (ayrıntı) çizimi	76
Çizim 4.35.	347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe çizimi	76
Çizim 4.36.	347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesi görünüşü çizimi	76
Çizim 4.37.	347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesi çizimi	76
Çizim 4.39.	347 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi	77
Çizim 4.41.	347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kademe bordür süslemesi (ayrıntı) çizimi	77
Çizim 4.42.	347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kademe bordür süslemesi çizimi (ayrıntı)	78
Çizim 4.44.	347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe çizimi	78
Çizim 4.45.	347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesi görünüşü çizimi	78

Çizim 4.46.	347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesi çizimi	78
Çizim 4.48.	347 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	79
Çizim 4.50.	347 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) çizimi	80
Çizim 4.52.	347 Envanter numaralı sandukanın üst (çatı) sağ yan çizimi	80
Çizim 4.53.	347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan görünüşü çizimi ...	80
Çizim 4.54.	347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan çizimi	81
Çizim 4.56.	347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sol yan çizimi	81
Çizim 4.57.	347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sol yan görünüşü çizimi ...	81
Çizim 4.58.	347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) çatı sol yan çizimi ..	81
Çizim 4.60.	347 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	82
Çizim 4.61.	347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi	83
Çizim 4.63.	347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe orta kademe ve başucu alınlık çizimi	84
Çizim 4.64.	347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe orta kademe ve başucu alınlık süslemesinin çizimi	84
Çizim 4.66.	347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi	85
Çizim 4.67.	347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe süslemesinin çizimi	86
Çizim 4.69.	347 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık çizimi ..	87
Çizim 4.70.	347 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi	87
Çizim 4.73.	348 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi	89
Çizim 4.76.	348 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi	90
Çizim 4.78.	348 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	91
Çizim 4.80.	348 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşünün çizimi	91
Çizim 4.82.	348 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	92
Çizim 4.84.	348 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süsleme çizimi	93
Çizim 4.85.	348 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süsleme çizimi	94
Çizim 4.87.	348 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi	95
Çizim 4.89.	348 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi	96
Çizim 4.91.	350 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi	98
Çizim 4.93.	350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin çizimi ..	99
Çizim 4.95.	350 Envanter numaralı sandukanın sol yan çizimi	100
Çizim 4.97.	350 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesinin çizimi	101

Çizim 4.99.	350 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşünün çizimi . . .	102
Çizim 4.101.	350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süslemesinin çizimi	103
Çizim 4.103.	350 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısının çizimi	103
Çizim 4.105.	350 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	104
Çizim 4.107.	350 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlık çizimi ..	105
Çizim 4.109.	350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi	106
Çizim 4.111.	350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi	107
Çizim 4.113.	351 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi	109
Çizim 4.115.	351 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi	109
Çizim 4.118.	351 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	110
Çizim 4.120.	351 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) çizimi	111
Çizim 4.122.	351 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	112
Çizim 4.124.	351 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin çizimi	113
Çizim 4.126.	351 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi	114
Çizim 4.128.	351 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlık süslemesinin çizimi ..	115
Çizim 4.130.	352 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi	117
Çizim 4.132.	352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan süslemesinin genel çizimi	117
Çizim 4.134.	352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe orta bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı)	118
Çizim 4.136.	352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe alt bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı)	118
Çizim 4.140.	352 Envanter numaralı sandukanın sol yan süslemesinin genel çizimi	119
Çizim 4.142.	352 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe orta bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı)	119
Çizim 4.144.	352 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe alt bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı)	119
Çizim 4.146.	352 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	120
Çizim 4.148.	352 Envanter numaralı sandukanın üstten(çatıdan) çizimi	121
Çizim 4.150.	352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı çizimi	121
Çizim 4.151.	352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süsleme çizimi	121
Çizim 4.153.	352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı çizimi	122
Çizim 4.154.	352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süsleme çizimi	122

Çizim 4.156. 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	123
Çizim 4.157. 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi	123
Çizim 4.159. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve başucu alınlık çizimi .	124
Çizim 4.160. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve başucu alınlık süslemesinin çizimi	125
Çizim 4.162. 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi .	126
Çizim 4.163. 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe süslemesinin çizimi .	126
Çizim 4.165. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlığının çizimi	127
Çizim 4.166. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi	128
Çizim 4.168. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi .	130
Çizim 4.170. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süsleme şeridinin çizimi ...	130
Çizim 4.172. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi	131
Çizim 4.174. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süsleme şeridinin çizimi	131
Çizim 4.176. 353 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	132
Çizim 4.177. 353 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan süslemesinin çizimi	132
Çizim 4.179. 353 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) çizimi .	133
Çizim 4.181. 353 Envanter numaralı sanduka çatısının üstten çizimi .	133
Çizim 4.183. 353 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	134
Çizim 4.184. 353 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi	135
Çizim 4.186. 353 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi .	136
Çizim 4.187. 353 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi süslemesinin çizimi	136
Çizim 4.189. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çizimi	139
Çizim 4.191. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademelerinin çizimi (ayrıntı) .	139
Çizim 4.192. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademesi: ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	140
Çizim 4.193. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademesi: ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	140
Çizim 4.194. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademesi: üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	140
Çizim 4.196. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe çizimi .	140
Çizim 4.197. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin çizimi	140
Çizim 4.199. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çizimi	141

Çizim 4.201. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademelerinin çizimi (ayrıntı)	141
Çizim 4.202. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademesi: ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	142
Çizim 4.203. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademesi: ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	142
Çizim 4.204. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademesi: üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	142
Çizim 4.206. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe çizimi	142
Çizim 4.207. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesinin çizimi	142
Çizim 4.209. 356 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi	143
Çizim 4.211. 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan çizimi	144
Çizim 4.213. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısının çizimi	145
Çizim 4.214. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süslemesinin çizimi	145
Çizim 4.216. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süslemesinin çizimi (ayrıntı) ...	145
Çizim 4.218. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatıdan çizimi	146
Çizim 4.219. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi	146
Çizim 4.220. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi	146
Çizim 4.222. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi (ayrıntı) ...	146
Çizim 4.224. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi	147
Çizim 4. 226. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının çizimi	148
Çizim 4.228. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının süsleme çizimi	149
Çizim 4.230. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) .	150
Çizim 4.232. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	150
Çizim 4.234. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı)	150
Çizim 4.236. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi alt kademesi ve süslemesinin çizimi	151
Çizim 4.238. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi çizimi	152
Çizim 4.239. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi çizimi	153
Çizim 4.241. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı)	154

Çizim 4.243.	356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) .154
Çizim 4.245.	356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) 154
Çizim 4.247.	356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) 155
Çizim 4.249.	356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kadmesinden çizimi .156
Çizim 4.251.	356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi alt kademesi ve süslemesinin çizimi 156
Çizim 4.253.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi 158
Çizim 4.255.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademesinin çizimi (ayrıntı) 159
Çizim 4.256.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı) 159
Çizim 4.257.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı) 159
Çizim 4.259.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin çizimi 159
Çizim 4.261.	355 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi 160
Çizim 4.263.	355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademesinin çizimi (ayrıntı)..... 160
Çizim 4.264.	355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı).161
Çizim 4.265.	355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı)..... 161
Çizim 4.267.	355 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademenin çizimi 161
Çizim 4.269.	355 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi 162
Çizim 4.271.	355 Envanter numaralı sandukanın üstten çizimi 162
Çizim 4.273.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan çizimi 163
Çizim 4.275.	355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan çizimi 163
Çizim 4.277.	355 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatıdan çizimi 164
Çizim 4.279.	355 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlığının çizimi 165
Çizim 4.281.	355 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının çizimi 166
Çizim 4.283.	355 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ve ayakucu alınlığının çizimi 167
Çizim 4.285.	355 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlığının çizimi 168

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 4.1. 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan görünüşü	65
Şekil 4.3. 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt gövde süslemesi (ayrıntı)	65
Şekil 4.5. 346 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	66
Şekil 4.7. 346 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt gövde süslemesi (ayrıntı)	66
Şekil 4.9. 346 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	67
Şekil 4.11. 346 Envanter numaralı sandukanın üst (çatıdan) görünüşü	68
Şekil 4.13. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan görünüşü	68
Şekil 4.16. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan görünüşü	69
Şekil 4.19. 346 numaralı sandukanın baş cephesinden görünüşü	70
Şekil 4.21. 346 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık görünüşü	70
Şekil 4.23. 346 numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü	71
Şekil 4.25. 346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü	72
Şekil 4.29. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	75
Şekil 4.31. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kademe bordür süslemesi görünüşü (ayrıntı)	75
Şekil 4.34. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe görünüşü	76
Şekil 4.38. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	77
Şekil 4.40. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kademe bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)	77
Şekil 4.43. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süsleme görünüşü	78
Şekil 4.47. 347 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	79
Şekil 4.49. 347 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü	80
Şekil 4.51. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan görünüşü	80
Şekil 4.55. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sol yan görünüşü	81
Şekil 4.59. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü	82
Şekil 4.62. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe orta kademe ve başucu alınlık süslemesinin görünüşü	83
Şekil 4.65. 347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü	85
Şekil 4.68. 347 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü	86
Şekil 4.71. 348 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	89

Şekil 4.72. 348 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	89
Şekil 4.74. 348 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	89
Şekil 4.75. 348 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	90
Şekil 4.77. 348 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	90
Şekil 4.79. 348 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü	91
Şekil 4.81. 348 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü	92
Şekil 4.83. 348 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin görünüşü	93
Şekil 4.86. 348 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü	94
Şekil 4.88. 348 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü	95
Şekil 4.90. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	98
Şekil 4.92. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin görünüşü	99
Şekil 4.94. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	100
Şekil 4.96. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesinin görünüşü	101
Şekil 4.98. 350 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü	102
Şekil 4.100. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısının görünüşü	103
Şekil 4.102. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısının görünüşü	103
Şekil 4.104. 350 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	104
Şekil 4.106. 350 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlıktan görünüşü ..	105
Şekil 4.108. 350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinden görünüşü	106
Şekil 4.110. 350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe ve ayakucu alınlık süslemesinden görünüşü	107
Şekil 4.112. 351 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü.....	109
Şekil 4.114. 351 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	109
Şekil 4.116. 351 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	110
Şekil 4.117. 351 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	110
Şekil 4.119. 351 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü	111
Şekil 4.121. 351 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü	111
Şekil 4.123. 351 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin görünüşü ..	112
Şekil 4.125. 351 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü	113
Şekil 4.127. 351 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü ..	114
Şekil 4.129. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	117
Şekil 4.131. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan süslemesinin genel görünüşü ..	117

Şekil 4.133. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe orta bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	118
Şekil 4.135. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe alt bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	118
Şekil 4.137. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	118
Çizim 4.138. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi	118
Şekil 4.139. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan süslemesinin genel görünüşü ..	119
Şekil 4.141. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe orta bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	119
Şekil 4.143. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe alt bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	119
Şekil 4.145. 352 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	120
Şekil 4.147. 352 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü	121
Şekil 4.149. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süsleme görünüşü	121
Şekil 4.152. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süsleme görünüşü	121
Şekil 4.155. 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü	122
Şekil 4.158. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve başucu alınlık görünüşü .	124
Şekil 4.161. 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü	125
Şekil 4.164. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlığının görünüşü	127
Şekil 4.167. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	130
Şekil 4.169. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süsleme şeridinin görünüşü	130
Şekil 4.171. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	131
Şekil 4.173. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süsleme şeridinin görünüşü	131
Şekil 4.175. 353 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	132
Şekil 4.178. 353 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü	133
Şekil 4.180. 353 Envanter numaralı sanduka çatısının üstten görünüşü	133
Şekil 4.182. 353 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü	134
Şekil 4.185. 353 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü	135
Şekil 4.188. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	139

Şekil 4.190. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademelerinden görünüşü (ayrıntı)	139
Şekil 4.195. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe görünüşü	140
Şekil 4.198. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	141
Şekil 4.200. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademelerinden görünüşü (ayrıntı)	141
Şekil 4.205. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe görünüşü	142
Şekil 4.208. 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan görünüşü	143
Şekil 4.210. 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan görünüşü	144
Şekil 4.212. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısından görünüşü	145
Şekil 4.215. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe çatı süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	145
Şekil 4.217. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısından görünüşü	146
Şekil 4.221. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin görünüşü (ayrıntı) ..	146
Şekil 4.223. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü	147
Şekil 4.225. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının görünüşü	148
Şekil 4.227. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin görünüşü .	149
Şekil 4.229. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ilk bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)	150
Şekil 4.231. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ikinci bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)	150
Şekil 4.233. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi üçüncü bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)	150
Şekil 4.235. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi alt kademesi ve süslemesinin görünüşü	151
Şekil 4.237. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi görünüşü	152
Şekil 4.240. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kademe süslemesinden görünüşü (ayrıntı)	153
Şekil 4.242. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ilk bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)	154
Şekil 4.244. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ikinci bordür süsleme görünüşü (Ayrıntı)	154

Şekil 4.246. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üçüncü bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)	154
Şekil 4.248. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kademesinden görünüşü .	155
Şekil 4.250. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi alt kademesi ve süslemesinin görünüşü	156
Şekil 4.252. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü	158
Şekil 4.254. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	158
Şekil 4.258. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin görünüşü ...	159
Şekil 4.260. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü	160
Şekil 4.262. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe süslemesinin görünüşü (ayrıntı)	160
Şekil 4.266. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademeden görünüşü	161
Şekil 4.268. 355 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü	162
Şekil 4.270. 355 Envanter numaralı sandukanın üstten görünüşü	162
Şekil 4.272. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan görünüşü	163
Şekil 4.274. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan görünüşü	163
Şekil 4.276. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatıdan görünüşü	164
Şekil 4.278. 355 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlığının görünüşü . .	164
Şekil 4.280. 355 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının görünüşü	165
Şekil 4.282. 355 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ve ayakucu alınlığının görünüşü	166
Şekil 4.284. 355 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlığının görünüşü	167

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Sanat; inanç, gelenek ve kültür doğrultusunda insanın duygu, düşünce ve heyecanlarının estetik biçimde ve ruhu besleyecek şekilde farklı yöntemlerle ifadesi olarak tanımlanabilir (Çam, 1997: 2). Sanat ürünleri bir milletin geçmişten bugüne süregelen ve nesilden nesile aktarılan en önemli kültür miraslarıdır.

Sanat eserleri, bir toplumun geçmişine ışık tutan en önemli göstergelerden biridir. Geçmiş dönemlerin yaşantısı, kültürel özellikleri, sınıf yapısı, yemek kültürü, ekonomik düzeni, yönetim tarzı v.s. sanat eserleri ve bunların süslemelerinde göze çarpmaktadır. Süslemecilik; hem somut hem de soyut sanat örnekleriyle toplumların yaşam biçimini yansıtması nedeniyle toplumların kültürel mirası ve kültür tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Bu önem, Türk kültür tarihinde de kendini göstermektedir. Türk kültür tarihimizde sosyal, kültürel ve iktisadî hayatın zirvesi olarak kabul edilen Osmanlı Döneminde en fazla gelişim gösteren sanat dallarının başında süsleme sanatları gelmektedir (Talas, Aksoy, 2006: 459). Genelde sanat eserleri özelde de süslemecilik ürünleri inceleme yapılacak dönemin sosyo-kültürel yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir (Talas, Aksoy: 2006: 462).

Anadolu yüzyıllar boyu süregelen tarihi gelişim ve değişimlerin sonucu birçok medeniyetin beşiği olmuş ve zengin Anadolu Türk kültür ve sanatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkler fethettikleri topraklarda yeni hâkimiyet kurdukları bölgelere kendi kültürlerini taşımışlar ve bu coğrafyalarda yaşayan toplumların sanat ve kültür birikimlerini sentezleyerek kendine özgü köklü zengin bir sanatın temelini atmışlardır (Er ve Hünerel, 2012: 170). Türk sanatı çiniden musikiye, halıdan kilime, minyatürden yazı sanatına, ahşap işçiliğinden taş işçiliğine kadar pek çok sanat dalında Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tarihi milli kültürün izlerini taşımaktadır (Talas ve Aksoy: 2006: 469).

Süsleme sanatı Türk tarihinde, gelenek ve görenekler, din ve inançların etkisiyle asırlar boyu gelişerek üsluplaşmış, son derece zengin ve estetik bir yapı kazanmıştır. Süslemede bir desenin en önemli unsuru motiflerdir. Süsleme sanatlarında kullanılan birçok motifin ilk örneklerinin VIII. ve IX. yüzyıllara dayandığı ve Uygur Türkleri tarafından yapılan sanat eserlerinde görüldüğü bilinmektedir. Bunların içerisinde hatayiler ve rumi'ler başta gelmektedir. XVII. yüzyılın sonlarında Osmanlı süsleme

sanatlarında batı etkisinin görülmeye başladığı, XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise bu etkinin giderek arttığı ve Türk rokoku denilen yeni bir üslubun ortaya çıktığı bilinmektedir (Anonim, 2008: 3).

Kültür varlıklarında önemli bir yere sahip olan mezar taşları ait olduğu toplumun ve dönemin mezar kültürünü, gelenek ve göreneklerini, dini inançlarını, duygu ve düşüncelerini en özlü ifadelerle gelecek nesillere aktaran asırlar boyu süregelen ölümsüz kültür hazineleridir. Türk tarihinin başlangıcından bu yana var olan; süslemeleri, biçimleri ve boyutları ile farklılık gösteren mezar taşları Türklerin ölümlerine duydukları saygıyı yansıtan kadim geçmişimizin nadide sanat örneklerindedir (Bağcı 2005: 1). Türkler mezar taşı geleneklerini her dönemde kendi üslupları içerisinde geliştirerek sürdürmüşler, ortaya koydukları mezar taşı süsleme ve işçiliklerini sürekli yenileyerek geliştirmişlerdir. İslamiyet'in gelmesiyle ve Anadolu'ya yerleşen diğer uygarlıkların da kültüründen etkilenerek yöresel farklılıklar içeren kendine has biçimler oluşturmuşlardır (Perçem 2010: 10).

Eski çağlardan beri insanoğlu mezar üzerine birtakım semboller koymuş ve ölümlerini isimlerini yaşatmak istemişlerdir. Ölümünden sonraki ilk durak olan mezarlar ve mezar yapıları toplumların inançlarına, sosyal, coğrafi ve kültürel yapılarına bağlı olarak toplumdan topluma değişiklikler gösterebilmektedir (Başak ve Bodakçı: 2017: 195). Kurgan, piramit, türbe, kümbet, gibi değişik isimler verilen pek çok mezar abideleri günümüze kadar ulaşabilmiştir. Mezar taşları, Hun ve Göktürklerle Orta Asya'dan başlayıp Selçuklular ile Anadolu'ya gelerek, Osmanlı Döneminde Avrupa'nın içlerine kadar uzanan Türk mezar geleneklerinin tüm örneklerini taşımakta olan önemli birer kültür mirasçılarıdır (Uluçam, 2002: 363). Özellikle diğer İslam ülkelerinde benzeri görülmeyen Orta Asya, Anadolu ve diğer Türk bölgelerindeki tarihi mezarlık ve mezar taşları, Türk dili, sanatı, tarihi ve kültürü açısından da zengin tarihi kaynaklardır.

Bir ulusun ekonomik, sosyolojik ve kültürel yönünü yansıtan mezar taşları, Anadolu'nun zengin kültürel çeşitliliğini gözler önüne seren önemli tarihi eserlerdir. Mezar taşları, bu özelliklerinin yanı sıra, kitabeleriyle birer tarihi belge, sahip oldukları biçim ve süslemesinde kullanılan çeşitli süs unsurları ile de sıradan bir taş olmaktan çıkıp, birer sanat eseri olma hüviyetine bürünmüşlerdir (Başak ve Bodakçı: 2017: 197).

Mezarlar meydana getirildikleri toplumun o dönemin inanç, adet, sanat gelenekleri, coğrafi, iktisadi ve sosyal şartlarının ortak ürünüdürler. Türk mezar taşları,

kültürün nesillerce bu güne gelebilmiş belgeleridir. Bu taşlar milletin duygu, düşünce ve sanat anlayışının, örflerinin ve adetlerinin yansımalarıdır. Mezar taşları yalnızca sahip olduğu milletin yaşadığı coğrafyalardaki kültürel birliklerini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda o milletin tapu senetleridir (Karamağaralı, 2002: 338). Türklerde mezar taşı, çok eski dönemlere dayanmakta olup farklı şekillerde ve yapılarda uygulama alanı bulmuştur.

Bu çalışmada, Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı olan sandukaların süslemeleri ele alınmıştır. Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı Dönemi sandukalarında ele alınan süsleme özelliklerinin, şekil ve malzeme yönünden ortaya konulması ve literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

Aksaray İli

Aksaray İli, ismini sultan II. Kılıç Arslan tarafından ak mermerden yaptırılan ve uzaktan bembeyaz görülen Ak Saraydan almıştır (Yörük, 2005: 37).

Aksaray geçmişten bu güne Hititler, Persler, Büyük İskender, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları, Osmanlı gibi devletlerin egemenlik kurduğu ve her zaman önemini korumuş bir şehir olarak geçmişi hayli eskiye dayanmaktadır. Aksaray tüm bu medeniyet kültürlerinin harmanlandığı zengin bir kültüre sahiptir (Anonim 2018).

Anadolu Selçukluların en önemli şehirlerinden olup özellikle II. Kılıç Arslan tarafından imar ettirilmiş, şehirde saray, cami, hamam ve imaretler yaptırılmıştır. Aksaray, Anadolu Selçukluları'nda uzun süre ordugâh olarak kullanılmış ve bu ordunun muzaffer döndüğü savaşlar sonucu Aksaray'a "Dar'üz-zafer" unvanı verilmiştir. Aksaray aynı zamanda bir ilim yuvası olmuş Cemâleddîn-i Aksarâyî gibi birçok ilim insanı tarafından mesken tutulmuştur.

Aksaray'ın doğusunda Nevşehir, kuzeyinde Ankara illeri ve Kırşehir, kuzey batısında Tuz Gölü, güney doğusunda Niğde ve batısında Konya illeri bulunmaktadır. Çok eski bir tarihe sahip olan Aksaray, pek çok devletin hâkimiyetine girmiş ve kuzey-güney, doğu-batı doğrultusunda uzanan kara yollarının en önemli kesişim noktasında bulunmasından dolayı, tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri, askeri ve ticari bir merkez olmuştur.

1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Melik Danişment Ahmet Gazi Aksaray ve çevresini fethetmiş ve Aksaray Anadolu Selçuklu Devleti kurulduktan sonra bu devletin

en önemli şehirlerinden olmuş hatta II. Kılıç Arslan zamanında devletin ikinci başkenti olmuştur. Karamanoğullarının uzun bir zaman hakimiyetinde kalan Aksaray 1470 yılında Fatih Sultan Mehmet Han'ın komutanlarından İshak Paşanın Karamanoğullarını yenmesiyle Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. İshak Paşa, Fatih Sultan Mehmet Hanın emriyle İstanbul'daki Türk sayısını artırmak ve iskan politikası uygulamak amacıyla Aksaray halkının bir bölümünü İstanbul'un bugünkü Aksaray semtine naklettirmiştir (Kaya, 2007: 7).

İnceleme konusu olan sandukalı mezar taşlarının bulunduğu Aksaray Müzesi hakkında genel bilgiler;

Aksaray Müzesi

Kapadokya'nın giriş kapısı olan Aksaray ilinde ilk müzecilik faaliyetleri 1969 yılına dayanmaktadır. Aksaray'ın ilk müzesi şehir merkezinde yer alan tarihi Zinciriye Medresesinde faaliyete geçmiştir. 2006 yılında şimdi bulunduğu yere taşınan Aksaray Müzesi, 2014 yılında gerçekleştirilen teşhir ve tanzim çalışmalarıyla yenilenmiş ve kronolojik teşhir düzeniyle yeniden ziyaretçilere açılmıştır. 2400 m²'lik kapalı alan ve 10.200 m²'lik açık alana sahiptir. Üç katlı olan müze binası Anadolu Selçuklu kümbetlerinden, Aksaray İli'nde bulunan ve Kapadokya'nın simgesi olan peri bacalarından esinlenilerek inşa edilmiştir.

Müze binasının zemin katında; birbirine koridorlarla bağlanan 5 adet teşhir salonu, birinci katta; etnografya salonu, müze idari bölüm, kütüphane, konferans salonu ve çok amaçlı eğitim salonu, ikinci katta; depolar ve laboratuvar yer almaktadır.

Arkeolojik eser gurubunda, M.Ö. 8500'lerden başlayarak Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç çağlarını kapsayan tarih öncesi dönemlerden Orta Tunç, Geç Tunç, Demir, Helenistik, Roma, Geç Roma ve Anadolu Selçuklu Dönemlerini içine alan tarihi çağlara ait çok çeşitli eserler bulunmaktadır.

Sikke gurubunda, Klasik Dönem'den başlayarak Osmanlı Dönemi'ne kadar devam eden altın, gümüş ve bronz madeninden basılmış sikkeler teşhir edilmektedir.

Etnografik eser gurubunda ise yakın döneme ait günlük kullanım eşyaları, düğün, bayram ve özel günlerde kullanılan giyim eşyası, takı ve geleneksel el sanatlarını yansıtan uygulamalar sergilenmektedir (Anonim 2020a).

Arkeolojik eserler grubu; MÖ. 8500'lerden başlayan Kalkolitik, Neolitik ve Tunç çağlarını içine alan tarih öncesi dönemlerden Orta ve Geç Tunç, Demir, Helenistik, Roma, Doğu Roma ve Anadolu Selçuklu Dönemlerini de içine alan tarihi dönemlere ait çok çeşitli eserler barındırmaktadır. Etnografik eser grubunda; Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemine ait tarihi eserler ve geleneksel el sanatlarına ait örnekler sergilenmektedir. Sikke grubunda ise Pers, Klasik ve Helenistik Dönem Grek sikkeleri, Roma, Doğu Roma, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi altın gümüş ve bronz madeninden basılmış sikkeler teşhir edilmektedir (Anonim 2020b).

Müze bahçesinde ise Koloni Çağı, Roma, Doğu Roma, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı çağlarına ait pişmiş toprak eserler, mermer ve taş eserler bulunmaktadır.

I. Salonda; Jeolojik Dönemlere ait Aksaray'ın Hasan Dağı çevresinden çıkarılan hayvan fosilleri ve Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan ve tarihi günümüzden 10.500 yıl öncesine dayanan Aşıklı höyük kazılarında ortaya çıkarılan eserler sergilenmektedir.

II. Salonda; Neolitik Döneme ait bir yerleşim merkezi olan (MÖ 5.500) güvercin kayası ve gelveri kazılarından elde edilen eserler sergilenmektedir.

III. Salon ise Acem höyük (Pruşhanda) kazılarından çıkarılan eserlerin sergilenmesine ayrılmıştır. Acem höyük seramik sanatının değişik örnekleri illüstrasyonlar ile birlikte sunulmuştur. Arıbaş mezarlığında ise ölü gömme gelenekleri tematik olarak sergilenmektedir.

IV. Salonda; Kronolojik olarak; Demir Çağı, Helenistik Çağ, Roma, Doğu Roma ve Anadolu Selçuklu Dönemlerine ait eserler sergilenmektedir. Yine aynı salonda Grek, Roma, Doğu Roma ve İslami Dönemlere ait sikkeler yer almaktadır.

V. Salonda; Mumyalar salonu olarak düzenlenmiştir. Aksaray Ihlara Vadisi ve Çanlı Kilise çevresinden çıkarılan milattan sonra X-XIII. yüzyıllar arasına tarihlendirilen yetişkin ve çocuk mumyalarının yanı sıra iki kediye ait mumya da bulunmaktadır. Mumyalarla beraber Doğu Roma Dönemine ait kolye ve boncuklar, işlemeli giysi parçaları, kuşaklar, patik, deri, başlık ve takılar bu teşhir salonunda yer almaktadır.

VI. Salonda; Etnografya teşhirinde Aksaray kültürüne ait geleneksel el sanatlarından olan halıcılık, çömlekçilik, sepetçilik ve taş işleme zanaatları, görseller ve

balmumu mankenlerle canlandırılmıştır. Diğer vitrinlerde ise Aksaray Ulu Camiinden getirilen MS. XVI-XVII. yüzyıllara ait halılar, el işlemleri, erkek ve kadın giysileri, hat sanatı, hamam, kahve ve inanç kültürlerini gösteren eserler sergilenmektedir.

Müze toplamda 6 sergi salonu ve bahçe bölümünü de içine alan toplam 7 bölümlle hizmet vermektedir.

Müze dışında Aksaray'da bulunan Tarihi mekânlar: Sultan Hanı, Ulu Cami (Karamanoğlu Dönemi, Merkez), Eğri Minare (Kızıl Minare-Merkez), Şeyh Hamid-i Veli (Somuncu Baba), Çatalhöyük, Selime Sultan Türbesi (Selime Köyü), Kaya Cami (Güzelyurt), Kilise Camii (Aziz Gregorius Kilisesi, Güzelyurt), Aziz Anargiros Kilisesi (Güzelyurt), Sivişli Kilise (Güzelyurt), Selime Katedrali (Selime), Sivişli Kilise (Güzelyurt), Yüksek Kilise (Merkez), Kale Manastırı Kilisesi (Selime), Kızıl Kilise (Sivrihisar), Pürenli Seki Kilisesi (Ihlara), Eğritaş Kilisesi (Ihlara), Kokar Kilise (Ihlara), Sümbüllü Kilise (Ihlara), Yılanlı Kilise (Ihlara), Bahattin Samanlığı Kilisesi (Belisırma), Ala Kilise (Belisırma), Direkli Kilise (Belisırma), Karagedik Kilisesi (Belisırma), Saint Georges Kilisesi (Kırkdamaltı Kilisesi-Belisırma), Ziga Kaplıcalarıdır (Anonim 2020c).

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Sanduka; çatı, türbe veya mezarlarda bulunan ölen kişinin gömülü olduğu yeri göstermek üzere yerleştirilen tahta, mermer, taş, tuğla, çini, alçı, toprak vb. malzemeden sandık veya tabut şeklinde yapılan mezarı işaret eden tabut görünümünde kapaklı veya üzeri açık yapılardır. Taş veya mermer malzemeyle yapılanlarına lahit denilmektedir. Sandukaların çini, ahşap, harç, moloz ve taştan yapılanları genellikle üzeri örtülü olan yerlerde örneğin, türbe gibi mekânlarda uygulama alanı bulmuştur. Bu sandukalı mezarlar, önemli kişilere ait olduğundan çoğunlukla üzerleri sade örtüler yerine süslemelerin ve yazı sanatının işlendiği kumaşlarla örtülmüştür (Bakırcı, 2005: 12, 3).

Bu araştırmanın konusu; Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı sandukaların süsleme özelliklerinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Türk el sanatlarının kültür varlığı açısından önemli bir dalı olan mezar taşları, gurubundan sandukalı mezar taşlarının en çok kullanıldığı dönem Selçuklu Dönemidir. Bu dönemin süsleme özellikleri, şekil özellikleri ve mezar yapıları Karamanoğulları Dönemi örneklerinde Selçuklu geleneğini yansıtarak, çeşitlenerek devam etmiş, Osmanlılarda ise natüralist süsleme anlayışını benimseyip çiçek motiflerini ön plana çıkarmıştır (Erdemir, 2009: 210).

Dönemler içerisinde Sandukalar genellikle bir türbe ya da çatı içine konulurdu. üzerine türbe yapılmadan mezarlıklara yerleştirilen sandukaların en çok kullanıldığı dönem Selçuklu Dönemidir (Küçükahmet, 2009: 20, Bayık, 1995: 6).

Araştırmanın problemi; Süslemeli sandukalardan Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı olanların süslemeleri incelenerek katalog oluşturmak araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada; Anadolu Selçuklu Dönemi, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Dönemine ait olan ve Ervah Mezarlığı ile Sinne Çayırılığı Mezarlığından alınarak Aksaray Müzesinin bahçesinde sergilenmekte olan sandukaların malzeme, şekil ve süsleme bakımından incelenmesi ve o dönemlere ait kültürel, ekonomik ve sosyal yapılarının değerlendirilmesinin yapılarak Geleneksel Türk El Sanatlarının önemli örneklerinden olan bu süslemelerin belgelenerek gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda sanduka süslemelerinde hangi üslubun ele alındığı ve bunun o dönemde nasıl uygulandığı incelenmiştir. Sandukaların arasındaki malzeme, biçim, boyut ve süsleme özellikleri bakımından uygulama alanındaki farklılıklar tespit edilerek, Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Döneminin süsleme açısından gelişimi değerlendirilmiş, Türk İslam kültür tarihine ve sanatına kazandırılarak literatüre katkı sağlanmıştır.

Orta Asya'dan bu yana devam eden mezar geleneği süsleme sanatlarında önemli bir yere sahiptir. Bu gelenek Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemiyle birlikte şekillenerek devam etmiştir. Mezarlar; yapılarının şekillerine, mezarın üstünde bulunan bilgilere ve süsleme özelliklerine göre mezar sahibinin kimliği hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği gibi aynı zamanda tarih ve sanat anlayışına şahitlik ederek dönemin sanatsal özelliğini gösteren ve geçmiş hakkında bilgilendiren önemli eserlerdir (Demirci, 2012: 1, 3).

Mezar açarak ölüyü toprağa gömdükten sonra İslami dönemdeki önemli kişilerin mezarının üzerine yerleştirilen tabut veya sandık büyüklüğünde mezar taşları gurubundan olan sandukalı mezar taşları Selçuklu Dönemiyle başlayıp gelişmiş, Beylikler ve Osmanlı Dönemleriyle birlikte azalarak da olsa devamlılığı sağlanmış ve XX yüzyılın ilk yarısına kadar devam ederek son bulmuştur (Bayık, 1995: 3, 5, 6). Bu çalışmada sandukalı mezar

taşlarının yapısal biçim ve süslemesini ortaya çıkararak süsleme yönünden önemi sergilenmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya konu olan sandukalar genel olarak yapılan araştırmalar sonucunda tarih aralığının XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar sürdüğü düşünülmektedir. Literatüre bakıldığında şahideli mezar taşlarının sandukalı mezar taşlarına oranla daha çok çalışıldığı belirlenmiş ve sandukaların bulunduğu eserlerden türbe ve kümbetlerin hem genel özellikleri hem de ayrıntılı çalışmalarıyla sık karşılaştığı görülmüştür. Örneğin: içinde sandukalarında bulunduğu, şahideli mezar taşları ile ilgili çalışmalardan, Lülüfer Küçükahmet, Ankara Etnografya Müzesinde bulunan mezar taşlarındaki süslemeleri incelemiş ve Ersan Perçem, Bursa Türk İslam Eserleri Müzesindeki XV. yüzyıla ait mezar taşlarında süsleme üslubu konulu tezini çalışmış, Bilal Demirci, Bursa Emir Sultan camii hazresinde yer alan mezar taşlarının incelemesi adlı tezini çalışmış, Naci Bakırcı, Mevlevi mezar taşları adlı kitabını İç Anadolu bölgesindeki Mevlevi mezar taşlarında görülen dekoratif sanatlar ve semboller konusu adı altında ele almıştır. Gönül Öney, Beylikler Dönemi sanatı XIV-XV. yüzyıl adlı kitabında türbelerden bahsetmiştir. Bu çalışmada olduğu gibi sandukaların biçimleri, boyutları, malzeme ve süslemeleri ile kompozisyon özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde incelendiği çok az çalışmaya rastlanmıştır. Bu nedenle çalışmada Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı mezar taşlarından olan sandukaların süsleme, malzeme biçim ve boyut bakımından incelenmesi, sanduka gövdelerinin ve sanduka üzerinde bulunan süslemelerin ölçüm ve çizimlerinin yapılarak, fotoğraflarının çekilmesi ve belgelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada günümüze kadar ulaşabilmiş olan sanduka süslemeleri ortaya çıkarılarak, bu konuda araştırma yapanlara katkıda bulunması açısından önemlidir.

Müzedeki alan araştırması yönteminden yararlanılmıştır. Müzedeki bulunan sandukaların malzemesi, biçimi, boyutları ve süslemeleri incelenerek tespit edilmiş, sandukaların birebir ölçüleri alınarak, fotoğrafları çekilerek ve çizimleri yapılarak, sandukalara ait eser künyeleri oluşturulmuştur. Bu eser künyeleri ile araştırma konusunun kataloğu elde edilmiştir.

Ayrıca taş süsleme sanatı hakkında genel bilgi verilerek, süslemesi olan sandukaların üzerindeki taş süsleme ve işleme tekniğinin, desen ve kompozisyon özellikleri hakkında bilgi verilmiş, yapım tekniği belirlenmiştir.

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL/KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. TÜRK SÜSLEME SANATLARINDA TAŞ TEZYİNATI

Asırlar öncesinden bir süslemenin nesillerce değişmeden veya farklı yorumlarla gelişerek günümüze kadar yaşatıldığı bilinmektedir. Kültürlerarası etkileşimler sonucunda süsleme unsurları bir kültürden diğer kültüre aktarılarak varlıklarını sürdürmüşler, fakat çoğunlukla biçim ve içerik yönünden değişime uğramışlardır. Farklı malzemeler üzerine uygulanan süsleme unsurları yapıldığı kültürün geleneklerini yansıtmıştır. Süsleme bir toplumun estetik mirasının temelini oluşturan unsurların başında gelir ve olduğu kültürün sosyal yapısı, sanat ve iktisadi birikimi içinde şekillenir. Kısacası basit görünen bir sanat unsuru bile binlerce yıllık bir kültürel birikimin ürünüdür (Talas, Aksoy: 2006: 468).

Taş, insanlığın ilk çağlarından günümüze kadar dünyanın hemen hemen her bölgesinde en çok kullanılan ve tercih edilen yapı ve süsleme malzemesi olmuştur. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde farklı jeolojik dönemlerden kalma çok değişik taş türleri bulunmaktadır. Bu nedenle taş, Türk süsleme sanatında temel yapı ve süsleme malzemesi olarak öne çıkmaktadır (Bektaşoğlu, 2009; 234).

Türk süsleme sanatlarında taş süslemeciliğinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Taş malzeme Selçuklu Döneminden başlayarak Anadolu'nun mimari yapıda ve süslemede kullanılan en önemli malzemesi olmuştur (Öney, 1989: 29-30). İşlenmesi oldukça güç ve maharet isteyen taş süslemesi mimari anıtlarda ve mezar taşlarında kullanılmıştır.

Mimari yapılardaki taş işçiliğinde oyma temel tekniktir. Yüzeyden zemine doğru çeşitli özelliklerdeki çelik aletlerle yapılan yüksek ve alçak oyma teknikleri kullanılmıştır (Tuluk, 2008: 29).

Geçmiş toplum ve medeniyetlerin kültür ve inançlarını günümüze taşıyan önemli sanat eserlerinden olan mezar taşları sanat tarihinin yanısıra kültür açısından da büyük öneme sahiptir. Anıt niteliği taşıyan Anadolu'nun dört bir yanındaki mezar taşları bu yönüyle birer açık hava müzesi, süslemeleri, kitabeleri ve genel görünüşleri ile de tarihi bir belge özelliği taşımaktadırlar. Mana ve ayrıntı bakımından zengin bir ifade tarzına sahip olan bu motifler genel olarak beş guruba ayrılırlar.

Taş süslemesinde kullanılan motifler;

1. Doğadan stilize edilen motifler: Ağaç, çiçek, meyve, kuş, ay, güneş, yıldız, bulut vb.

2. Yöresel özellik taşıyan motifler: Batı Anadolu'nun mezar taşlarında görülen ev, cami, bahçe vb.

3. Günlük yaşamdan ilham alınarak stilize edilen alet ve eşya motifleri: vazo, rahle, ibrik, tabak, kahve fincanı, hokka takımı vb.

4. Sembolik anlam taşıyan motifler: Tuğra, rozet, kandil, alev, mührü Süleyman vb.

5. Erkek, Kadın, çocuk ve meslek başlıkları: Serpuş, fes vb. XV. yüzyıldan itibaren yapılması gelenek haline gelen binlerce tür başlık çeşidi vardır. Bunlar ölen insanın sosyal durumunu gösterdiği gibi geçmiş dönemlerdeki giyim ve kuşam hakkında da bilgiler vermektedir (Tuluk, 2008: 30).

Türkler geçmişten günümüze kadar tüm uygarlıklar içerisinde süsleme sanatlarını ileri ve özgün düzeye taşımışlardır. Doruk noktaya ulaşan Türk süsleme sanatı dört büyük etki altında kalarak gelişmiştir. Bunlar;

a. Uzak Doğu ile Orta Asya etkileri (Hun, Uygur ve Çin sanatının anlayışı), Özellikle kökenlerinin Uygur resimlerinden geldiği bilinen süsleme sanatlarında kullanılan birçok motif ve desenin olduğu bilinmektedir.

b. Yakın Doğuda medeniyet kurmuş birçok toplumun kültür, din ve sanat anlayışlarının, Türk süslemesinin oluşumunda önemli rol oynadığı kabul edilmektedir. Örneğin, Emevi, Abbasi ve Safavi vb.

c. Yakın Doğu ile Anadolu'da varlıklarını sürdürmüş olan birçok eski uygarlığı olan toplumun Hititler, Sümerler ve Bizanslıların izleri (Tuluk, 2008: 4).

d. Anadolu'da yaşamış olan farklı medeniyetlerin sanatları ve değişik bölgelerdeki sanat üsluplarından da etkilenecek şekilde art arda gelen göç dalgaları sonucu farklı kültür ve sanatların senteziyle zengin Anadolu sanatını ortaya çıkarmıştır (Mülayim, 1991: 130).

Yöresel etkilerin doğrultusunda doğaya özgü malzemeler, iklim şartları, ekonomik durum, bölgeye verilen maddi manevi destek, bölgelere özgü üslupları oluşturmuştur. Bunlarla birlikte Anadolu'da yaşamış olan farklı medeniyetlerin kendine özgü değişiklik

gösteren sanat kültürlerinin yanında değişik bölgelere özgü sanat üsluplarından da etkilenerek yeni keşifler ile icatlar ve batılı dünya ile ilişkilerin artması, art arda gelen göç dalgaları sonucu farklı kültür ve sanatların senteziyle zengin Anadolu sanatını ortaya çıkarmıştır (Mülayim, 1991;130, Tuluk, 2008;4).

İslam sanatında taş süslemelerin en zengin örnekleri Anadolu Türk sanatında görülmektedir. İslamiyet'in ruhlarda meydana getirdiği yücelik, saflık ve incelik, sanatkârların bakış açısını etkileyerek güzelliği anlama ve kavrama gücünü artırmış Selçuklularla birlikte Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen sanatkârlar, Türk İslam sanatının en zengin örneklerini vermişlerdir (Önder, 1970: 7).

Taş işçiliği, Anadolu Türk mimari ve süslemesini oluşturan ana öğelerdendir. Taş, kabartma/oyma ve şebekeli oyma, örme veya kakma teknikleri sonucu mimari süslemeye belirgin bir şekilde estetik ve incelik kazandırmıştır. Taş işçiliğinin en yaygın biçimi oyma ve kabartmalardan oluşmaktadır. Selçuklu taş süslemesinde taş malzemeye büyük bir ustalıkla bezenerek işlenen geometrik kompozisyonlar, Osmanlı Dönemine gelindiğinde bitkisel motiflerin ön plana çıkmasıyla ikinci derece süslemeli motif oluşmuştur. Taş işçiliğinin öne çıktığı mimari eser öğeleri taç kapılar, saçaklar, mukarnaslar, minber, sütun başlıkları, alem, mihraplar ile mezar taşları vb. yapılardır (Doğanay, 2012: 80).

Anadolu Selçukluları Dönemi hem taş hem ahşap oymacılığı yönünden çok zengin bir dönemdir. Bu dönemde medrese, cami, şifâhâne ve kervansarayların taç kapılarında taş süslemesinin en nadide örneklerini görmek mümkündür. Bunların en önemli örneklerinden biri Vezir Sâhib Ata tarafından yaptırılmış olan Konya İnce Minareli Medrese'nin kapısıdır. Bu esere taş oymacılığına ait hemen hemen tüm teknikler en ayrıntılı şekilde tüm incelikleriyle uygulanmıştır. Divriği Ulucamii ve Dârüşşifâsı'nın kapıları da aynı özenli işçiliği yansıtmaktadır. Bunlardan başka Amasya Dârüşşifâsı, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Gök Medrese, Aksaray Zinciriye Medresesi, Aksaray Sultan Hamı, Niğde Sungur Ağa Camii ve Yâkutiye medreseleri, Ahlat mezar taşları dönemin taş işçiliğini yansıtan önemli sanat eserlerindedir (Bozkurt, 2007: 14).

Anadolu öncesi Türk mimarisinde, ana yapı malzemesi tuğla olup, cephe süslemesinde pişmiş toprak malzeme ve alçı hakimdir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte tuğla yerine taş, ana yapı malzemesi olmaya başlamış ve süslemede

kullanılan pişmiş toprak malzemeler ile alçı hâkimiyetini kaybederek sadece iç süslemede kullanılmıştır (Can ve Gün, 2006: 265).

Taş malzeme Selçuklu Dönminden başlayarak Anadolu'nun mimari yapıda ve süslemede kullanılan en önemli malzemesi olmuştur (Öney, 1989: 29-30). Selçuklu sanatının zirveye ulaştırdığı taş ve çini süsleme XIV. yüzyıl Beylikler Dönemi ile birlikte genellikle sadeleşerek ve sayıca azalan örneklerle devam etmiştir. Karamanoğulları ve Doğu Anadolu bölgesi eserleri genellikle taş işçiliğinde, Orta ve Batı Anadolu ise çini ve tuğlada Selçuklu geleneğini sürdürmüşlerdir (Öney, 1992: 3).

2.1.1. Taş Süslemede Uygulanan Malzeme ve Teknikler

Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçukluların inşa ettikleri yapılarda çoğunlukla tuğla, sırlı tuğla ve alçı görülmektedir. Bunlar bölge, iklim, malzemelere göre değişiklik göstermektedir. Bu etkilenmelerle beraber süsleme ve yazı türlerinde uygulanan teknik ve seçilen malzemelerinde etkileri bulunmaktadır. Malzemelerden kalemle veya el ile yazılmayıp gönye ve cetvel ile yazılan tuğla, sırlı tuğla ile alçıya, makı'li ve süslemeli kufiler kolay işlenmişlerdir (Tüfekçioğlu, 2001: 482).

Taşın farklı türlerinden olan ahşap, mermer, tuğla, alçı ve çini kullanılmasıyla Anadolu'da malzeme türlerinin fazlaştığı dikkat çekmektedir. Bu malzemelerden mermer ve taşa işlenen süsleme ve yazılar diğer malzemelere göre iklim şartlarına daha dayanıklı olduklarından mimari yapılarda özellikle dış pencerelerde çoğunlukla tercih edilmiştir. Osmanlı Döneminde de görülen bu malzemeler taç kapı, mihrap, dış pencerenin alınlıklarında ve sövelerinde kullanılmıştır. Bunlarla beraber yazı için daha az tercih edilen tuğla ve çini mozaiktir. Yazıların kitabelerin ve süslemelerin üzerine işlendikleri malzemeler: mermer, taş, tuğla, çini, alçı, ahşap, metal malzeme olmak üzere yedi grupta toplanır (Tüfekçioğlu, 2001: 482). Bu malzemelerden mermer;

Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde işlenen ve oldukça kıymetli olan Konya yakınlarındaki ocaklarından çıkarılan mermerin Selçuklular dan bu yana sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir.

İşlenmesi zor ve oldukça maliyetli ancak estetik açıdan uygun olduğu için tercih edilen mermer kıymetli olmasından dolayı dönemin ileri gelen önemli kişileri için kullanılmıştır.

Konya civarındaki eski ocaklardan çıkarılan mermerler Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı mezar taşlarında kullanılmıştır. Sandukalarda kullanılan sanduka-lahit biçimindeki mezar yapıları ise özellikle kurşuni ve beyaz renk nadirde olsa, bazen bazalt cinsi siyah renginde olan mermerden işlenmiştir. Selçuklu taş oymacılığında önemli bir yere sahip olan mermer, bu dönemin mimari eserlerinin taç kapılarında, kapı ile pencere kemerlerinde kullanılmıştır. Beylikler Dönemi, Karamanoğulları ve Osmanlılar Döneminde ise mermer, mimari eserler ve mezar taşlarında kullanılmıştır (İşcan, 1980: 27; Önder, 1970: 5).

Farklı renkleri ve dokularıyla mimari yapıların ve mezar taşlarının süslemesinde özellikle kaplama levhalar şeklinde kullanılan mermer, taş malzemeye göre dayanıklı ve sert bir özellik göstermektedir. Diğer malzeme türlerine göre daha çok tercih edilen mermer, mimari eserlerin mimber, mihrap, sütun, pencere sövelerinde ve taç kapılarında yoğunlaşmış sanduka ve mezar taşı şahidelerinde ise, tüm gövde mermer malzemenen yapılmıştır. Yazılarda ise çoğunlukla taç kapı, dış pencere, alınlıklar ve söveleri, mihrap vb. mimari mekânlarda ve sanduka gövdelerinde kullanılmıştır (Tüfekçioğlu, 2001: 483).

Özel amaçlar için kullanılan, özellikle mimaride öne çıkartmak istenilen kısımlarda kullanılan mermer malzemenin Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Döneminde ölen kişilere verilen kıymetten dolayı sandukalarda ve şahideli mezar taşlarında kullanıldığı bilinmektedir. Taş ise;

Buldukları bölgelere göre renk ve cinsleri farklılaşan taş Anadolu'da bol bulunması, çevre ve iklim şartlarına dayanıklılıkları sebebiyle tercih edilen malzemelerdendir (Tüfekçioğlu, 2001: 483).

Taş, Anadolu'da bol bulunmasının yanında, yapıların biçim, renk, doku, sağlamlık, estetik vb. yapılış amaçlarına uygun bir malzeme olmasından dolayı sonraki süreçlerde Selçuklular Döneminde daha çok tercih edilmiştir. Bu taşlar ikiye ayrılırlar.

Sille Taşı: Sille bucağı adı ile de anılan takkeli dağ eteklerinde olan Konya'ya 8 km uzaklıkta bulunan taş ocaklarından "ken taşı" adı ile de bilinen sille taşı elde edilmiştir. Neojen Devrine ait olduğu bilinen taşın rengi sarımtırak veya açık kahverengidir. Bu dasit ve trakit tüfü olan taş yerli halk tarafından yapılarda kullanılmasının yanısıra Selçuklu Dönemi mezar taşlarında da dikkati çekmektedir. Osmanlı Dönemi mezar taşlarında ise çoğunlukla XVI. yüzyıldan sonra kullanılmıştır (Önder, 1970:5; İşcan, 1980: 27).

Gödene Taşı: Konya'ya bağlı Gödene Köyü taş ocaklarından çıkarılan Neojen Devri göllerine ait tipik bir kalker olan bu taş içerisinde silis parçaları taşımakta olup, işlenmesi güç sağlam, beyaz veya bejimsi gri renktedir. Gödene taşı Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Döneminde birçok mimari eserde ve mezar taşlarında kullanılmıştır (Önder, 1970: 5, 6).

Toprağın hamur haline getirilerek pişirilmesi ile elde edilen tuğla inşa malzemesi olarak eski çağlardan itibaren kullanılırken, sonraki dönemlerde ise yapılarda süsleme amacıyla kullanılmıştır. Yazılarda daha çok kufi ve makı'li yazılar için uygun bir malzeme olan tuğla belli ölçülerde kesilerek elde edilmiştir. Daha önceleri Gazneliler, Karahanlılar ve Büyük Selçuklu Döneminde sık kullanılan bu malzeme, Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Döneminde yazı ve süslemelerde azalarak devam etmiş, Osmanlı Dönemi mimari yazı ve süslemelerinde ise tükenme aşamasına gelmiştir (Tüfekçioğlu, 2001: 483).

Süsleme sanatları, çeşitli malzemeler üzerine birçok farklı teknik ve niteliklerde uygulanırlar. Yüzeyi süslenecek olan malzemenin özelliklerinin bilinmesi, başarılı bir süsleme yapılabilmesi için birinci şarttır (Tuluk, 2008: 5). Süsleme yapılırken süslenecek yüzeyin malzeme niteliklerine uygun olarak yapılmalıdır. Süslemelerde kullanılan teknik ve malzemeler, el sanatları üzerinde yönlendirici ve belirleyici bir role sahiptir. Süslemede farklı malzemeler farklı teknikleri zorunlu kılmaktadır. Örneğin, bir süsleme deseninin ya da motifinin taş, pişmiş toprak, ahşap, dokuma, metal veya cam üzerine işlenmesi, büyük oranda birbirinden farklı tekniklerle gerçekleştirilebilmektedir (Can ve Gün, 2006: 261).

Bir esere değer katan yalnızca malzemenin özelliği değil aynı zamanda üzerine uygulanan işçiliktir. Bu sebeple süslemede hem malzeme-teknik hem de küçük farklılıklarla tüm malzemelere uygulanan süsleme unsurları önemli yer tutmaktadır (Doğanay, 2012: 79).

Farklı tekniklerin kullanımı mekâna, malzemenin türü ve işlenişine göre değişmektedir. Oyma, kabartma, ajur kaplama, kakma ve kalemişi Osmanlı mimarisinin erken döneminde dikkat çeken belli başlı tekniklerdendir. Örneğin bir Hattat malzemeye göre yazılması istenen metni, işlenecek mekâna göre tasarlayıp kompozisyonu hazırlar. Hazırlanan kompozisyon istenilen ölçü ve biçimlerde kareleme ve satranç metodu gibi yöntemler ile büyütülerek harflerin dış ve iç sınırları iğneleme yöntemi ile belirlenir.

Genel olarak tarif edildiğine göre sonraki aşamada ise iğnelenmiş ve noktalanmış yazı kalıbı, mermer, taş, ahşap vb. yazılacak malzemelerin yüzeyine sabitleştirilerek içlerinde kömür tozu ve kireç bulundurulmuş kalıp kağıdı çuhanın üzerinden sürükleyerek harflerin malzemeye geçişi sağlanır. Son olarak malzemeyi oyarak ya da kabartarak fırça vs. ile işleyecek sanatkâra bırakılır. Son üç yüzyılda kullanılan bu üslup hat tarihinin kaynaklarında geçmektedir (Tüfekçioğlu, 2001: 487).

2.1.2. Taş Süslemede Kullanılan Unsurlar

Bir milletin kendine özgü sanatı, o milletin kültürünün ve sosyal yaşamının sembollerini içerisinde taşır. Süsleme sanatı da yüzyıllar boyunca bu anlayış içinde doğup gelişmiş ve günümüze gelmiştir. Buna göre, süslemenin temel malzemesi olan desen ve motifler kaynakları, tarihi gelişimleri, kullanım şekilleri ve üsluplaşmalarıyla büyük öneme sahiptir. Birer süsleme unsuru olan süslemeler ve bunları meydana getiren motifler, dönemler boyunca nice kadim medeniyetlerin tecrübe, kültür ve zevk süzgecinden geçerek zirveye ulaşmıştır (Birol ve Derman, 2008: 13).

Motifler süsleme sanatının önemli unsurlarıdır. Süsleme sanatlarındaki motiflerin çeşitliliği ve çok güçlü üslupların meydana gelmesinde Türk sanatkârlarının İslami düşüncenin getirdiği resim ve heykel alanındaki kısıtlamalardan dolayı gösteremediği becerisini, süsleme sanatlarına yoğunlaştırarak yönlendirmelerin rolü olduğu düşünülmektedir (Keskiner, 2002: 1).

Süslemeli motifler, desendeki yeri ve görevlerine göre sınıflandırılırlar. Kompozisyona göre değişmekle birlikte, bir desene ana motif olan, bir diğerinde yardımcı motif olabilir. Bu durum çizilecek desene göre değişiklik gösterebilen bir yakıştırma ve tercih meselesidir.

Çizilecek olan desenin öncelikle tasarımı yapılır. Çizilecek alan sınırı, belirlenen süslemenin planı çizilir. Motiflerin yerleştirilmeden önce plan içindeki yeri ve yapılacak kompozisyonun ölçü ve yapısına göre motiflerin büyüklüğü veya küçüklüğü, hangi motifin yardımcı veya ana motif olacağı kararlaştırılır. Bunlar eskiz olarak çizilir, kompozisyonun doluluk veya boşluk oranına bakılarak doluyorsa sadeleştirilir, boş ise yardımcı motif veya yapraklar eklenerek boş alanlar doldurulur ve sap çıkmaları varsa bu motiflerle kapatılır. Yapılan bu aşamalar temiz sayfalara uygulanarak devam eder ve son aşamadan sonra işlenecek malzemeye göre desen çeşitli işlemlerle yüzeye uygulanır.

Klasik Türk süslemesinde malzemenin cinsine göre küçük farklılıklar görülse de hemen hemen her türlü malzemeye aynı disiplinde hazırlanmış desen ve motifler uygulanmıştır. Meselâ taşa işlenen bir süsleme, ahşap veya çini üzerinde görülebilir. Bu motif ve desenlerin kökenleri farklı kaynaklara dayanmakla birlikte Türk-İslam sanatçıları kullandıkları nakışları (süslemeleri) kendi zevk ve inançlarına uygun hale getirerek kendilerine özgü üslûplar geliştirmişlerdir (Doğanay, 2012: 81).

Türk İslam sanatında görülen taş süsleme çeşitlerini, süslemeyi oluşturan motif ve desen grupları dikkate alındığında aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz (Can ve Gün, 2006: 261).

Geometrik Motifler: İslamiyet’le öne çıkan geometrik motifler Türk süslemesinde ve bütün İslam ülkelerinin süsleme sanatlarında yoğun olarak kullanılmıştır. İslam felsefesi etkisi altında gelişmiş olup başlangıç ve bitiş noktaları belli olmayan dikdörtgen, üçgen, kare, daire gibi geometrik şekillerin birleşmesiyle meydana gelirler. Geometrik motifler Selçuklu Döneminin karakteristik motiflerinden olup, o dönemde yazma eserlerin yanısıra, ahşap, çini ve taş süslemesinde de yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir (Keskiner, 2002: 5). Her kültürün kendine özgü duygu ve düşüncelerini anlatmada kullandıkları geometrik motifler mevcuttur (Doğanay, 2012: 81).

Bordürlerde yazıların içinde ve yazı etrafını çevreleyen geometrik motifli bordürlere rastlanır. Geometrik motiflerden geçme, düğüm, meander, zencerek, yıldız ve çokgen türlerini meydana getiren genelde düz, eğri ve kırık çizgilerin ölçülü bir biçimde birleşmesi veya kesişmesiyle geometrik kompozisyonların oluştuğu bilinmektedir. Genelde yazı içlerinde kullanılan düğüm ve geçme süslemeleri harflere bitişmeksizin bazen bağımsız bir halde işlenmişlerdir (Tüfekçioğlu, 2001: 463)

Bitkisel Motifler: Selçuklu Döneminin karakteristik motiflerinden olan geometrik motifler Osmanlı devletinde doğu ve güneye yapılan fetihlerle birlikte yeni kültürlerin etkisiyle yerini bitkisel süslemeye bırakmıştır. Özellikle taş süslemelerde bitkisel motifler XIII. yüzyılın sonlarında belirgin bir artış göstermiştir. Bitkisel motifler Osmanlı süsleme sanatında en yaygın motif olup çeşitli bitkilerin çiçek, sap ve yapraklarının üslûplaştırılmasıyla meydana getirilmiştir. Türk İslam sanatlarında İslam dininin etkisinde somuttan soyuta doğru bir yönelme ile süsleme motifleri stilize edilmiş, yaygın ve özgün bitkisel süslemeler stilize bir karakterde ortaya çıkmıştır (Bayık, 1995: 15).

Rumi, palmet, akantus ve lotus Türk İslam süsleme sanatında sık olarak kullanılan bitkisel motiflerdir. Bu motiflerin birleşmesiyle oluşan geometrik şemalı kompozisyonlar, dikdörtgen süslemelerde ve çerçeve bordürlerinde çokça görülür. Bununla birlikte bitkisel motif kullanımında zamanla şematik kompozisyonlardan ziyade doğala yönelik ön plana çıkmıştır (Ödekan, 1980: 446, 447).

Bitkisel motiflerden olan hatayi, rumi, yaprak, palmet, penç gibi motiflerin oluşturduğu bu süsleme gurubu mimari yapıların unsurlarında görüldüğü gibi kitabelerinde de kullanılmıştır. Mimaride kullanılan celi sülüs ve kufi yazıların zemininde ve harf uçlarında kıvrık dal, helezon, yaprak ve rumi gibi bitkisel motifler ile geçme, örgü, yıldız türünde geometrik süslemeler daima görülmektedir. Bu uygulamanın devam ettiği Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemiyle birlikte bazı yapılardan camii, medrese, hamam ve türbe kitabelerinde zemin ve gerekse harflerin arasında süsleme yer almadan tamamen yazılardaki hâkimiyetinin görüldüğü ifade edilmektedir. Bu durum birçok Osmanlı Dönemi yapısında kullanılmıştır (Tüfekçioğlu, 2001: 464).

Anadolu Selçukluların erken Döneminde basit ince bordürler halinde görülen bitkisel süslemeler XIII. yüzyıl ikinci yarısıyla birlikte gelişim göstermiştir. Bu gelişme ile birlikte örneklerde ortaya çıkan tek bordür boyunca devam eden iki süsleme örneği veya birbirinden farklı iki süsleme üst üste gelecek şekilde karışık bir kompozisyon meydana getirilir (Ünal, 1982: 94).

Geç dönem bitkisel süslemesinin bir diğer özelliği de, örneklerin ve özellikle sapların, daha çok geometrik süslemede görülebilecek şekilde işlenmeleridir. Karamanoğlu Dönemi eserlerinde kendini gösteren doğaya yönelme eğilimi de geç dönem özelliklerinden biridir. Bu eğilim sonucu, palmetlerin, çınar yapraklarına benzer bir görünüm aldığı, palmet ortalarına ve sapların belirli yerlerine tabi görünümde çiçek örnekleri işlendiği bilinmektedir (Ünal, 1982: 95).

Mezar taşlarındaki bitkisel süslemelerde daha çok başak, sap, yaprak ve yemiş kullanılmıştır. Yemişlerden de incir, ayva, nar, çiçeklerden ise: lale, karanfil, kadife, sümbül, haşhaş ve narçiçeğine önem verilmiştir (Tanyu, 1968: 94).

Bitkisel motifler:

a. Hatai (Hatâyiler): Hatayı Türklere özgü olup, bitkisel süslemeler içinde önemli bir yere sahiptir (Can ve Gün, 2006: 262). Orta Asya etkisinde gelişen kökenleri belli olmayacak şekilde ileri derecede üslûplaştırılan bitki ve çiçek motifleridir (Keskiner, 2002: 3; Bayık, 1995: 15). Hatai motifi genelde simetrik bir tarzda çizilmesine rağmen bazen orta kısımlarına simetriyi bozan yaprak veya kıvrımlarda konulabilmektedir. Yalnız başlarına veya diğer motiflerin katkısı ile oluşturulmuş kompozisyonlarla kullanılmışlardır. Hatai'ler yapıldığı döneme ya da uygulandığı alanların teknik özelliklerine bağlı olarak farklı özellikler gösterir ve üstten, yandan, büyük, küçük, çok kademeli veya sade olarak çizilir. Bu motifin sayılamayacak kadar çok değişik şekilleri vardır (Keskiner, 2002: 6). Bu süsleme tarzı tarihi kaynaklarda: berk (yaprak), gül ve gonca tabirleriyle anlatılmış olup günümüzde hatâi olarak adlandırılmaktadır (Doğanay, 2012: 82).

Anadolu Selçukluları Döneminde çok sade olan Hatai'ler XV. ve XVI. yüzyıl'larda oldukça süslü ve zengin bir motif olmuştur. Diğer motifler gibi süslemede genelde kendi hatlarında devam ederek diğer motiflere karışmazlar. Yarı stilize çiçek motifleri ise XVI. yüzyıl'ın ilk yarısından başlayarak Osmanlı'nın son Dönemlerine kadar işleme sanatlarında kullanılan süsleme motiflerindedir (Keskiner, 2002: 4). Özellikle XVI. yüzyıl ortalarında Kara Memi ekolüyle birlikte süsleme sanatlarında öne çıkmış, klasik Türk süslemesinde ana temayı oluşturmuştur (Keskiner, 2002: 4).

Hataiyi motifi değişik çiçeklerin dikine kesitlerinin üsluplaştırılması ile elde edilir. Tam olarak açılmamış gonca biçiminde uygulanan haline gonca gül ismi verilmektedir. Penç ise herhangi bir çiçeğin kuşbakışı görünüşünün üsluplaştırılmış haline denilmektedir. Hatayı gurubundan olan üstten görünümünün alındığı çiçeklerin yaprak sayılarına göre üç yapraklı, dört yapraklı, beş yapraklı (penç berk) vb. sınıflandırılırken, giderek beş yapraklı çiçeğin yaygın olarak kullanılması "penç" ismiyle Türk İslam süsleme sanatında bir terim olarak daha çok kullanılır hale gelmiştir (Tüfekçioğlu, 2001: 466).

b. Rûmî Motifler: İslamiyet'le birlikte Türk İslam süslemesinde somuttan soyuta doğru bir geçiş meydana gelmiş hatta tamamen soyut şekillerle oluşturulmuş süslemeler ortaya çıkmıştır. Rumi'de bir soyut süsleme olup Anadolu Türk Sanatında öne çıkan bir motiftir ve bir palmetin dik ekseninden ikiye ayrılmasıyla iki adet rumi olduğu

bildirilmiştir (Can ve Gün, 2006: 263). Rumi'yi, uzunca ve kıvrık bir tepe yaprağıyla, daha kısa ve aşağı kıvrık bir yan yaprağa ve alt kısımda bir lobçuğa sahip bir bitkisel motif olarak tanımlayabiliriz (Ünal, 1982: 97).

Rumi motiflerin içindeki hayvan şekillerini XIV. yüzyıl'a kadar tanımak mümkünken sonraki dönemlerde ileri derecede stilize edilerek dekoratif bir şekil almıştır. Rumi motiflerin kanatlı, dilimli, sade, hurde, sencide ve piçide gibi farklı çeşitleri bulunmaktadır. Rumiler desendeki işlevlerine göre tepelik, orta bağ ve ayırma rumi isimleri alırlar ve genellikle kavisli ve helezoni çizgiler üzerine yerleştirilir. Bu motifler her türlü süsleme alanında asırlardır yaygın olarak kullanılmaktadır. (Keskiner, 2002: 3).

c. Palmetler:

Türk İslam mimari süsleme sanatında bitkisel motiflerden olan palmet ve ruminin kullanımında yoğunluk görülmüş palmetler genelde üç parçalı bir öge olarak bezenmişlerdir. İlk olarak Sasani Döneminde stilize edilen palmet, klasik üç bölümlü biçimini Selçuklulardan almıştır. Zengi Döneminde Musul ve Şam mimari yapılarında görülen çeşitliliklerin giderek çoğaldığı Anadolu'da ana biçiminden uzaklaşan örnekleri dikkati çeker. Bazı yapılarda yelpaze gibi açılan palmetler, bazılarında akant yapraklı veya zambak kuşu olur. Birçok bölüme ayrılan zengin bir çeşitliliğe sahip olan palmetlere divriği külliyesinde ve XIII. yüzyıl ikinci yarısına ait Erzurum ve Sivas şehirlerindeki yapılarda rastlanır. Rumi motiflerin palmetin yarısından türediği düşünülmektedir. Anadolu'da ve musul yapılarındaki örneklerde çoğunlukla karşılaşılan palmet biçimleri çatallı ve uçları yaprak şeklindedir. Uzun ve kısa yaprak uçlarının birer spiralle bittiği bazen de iki yaprağın birleştikleri yerde bir damlanın yer aldığı en basit şematik çizimlerde görülmüşlerdir. Kıvrak çizimleri ile bezendikleri alanda hareketi oluşturan en önemli etkenlerden biridir. Durağan ve dolgu değer taşıyan palmetler ile hareket değerleri taşıyan Rumiler genellikle birlikte kullanılırlar. Yaprakların bazı yerlerde uzadığı ve şekiller arasında oluşan ilişkileri uyumlu bir şekilde kurduğu görülürken bazı yerlerde ise biçimlerdeki bozulmalar ile orijinalliğini yitirerek geometrik bir motife dönüşürler. (Ödekan, 1980: 447).

d. Saplara:

Saplar, palmetler ile rumiler arasında devamı sağlayıcı, birleştirici bir rol oynarlar. Çıkış yerleri, bir ruminin uç kısmı, bir palmetin orta yaprağı veya dip kısmı olabilir. Özellikle kıvrımdal bordürlerinde sapların çatallaştıkları ve uçlarında rumi taşıdıkları

dikkati çeker. Saplarda geometrik şekillerdeki kaytanlar gibi, bordür ortasında aniden kesilmezler. Kaytan uçlarında ya bir rumi, ya da bir palmet bulunur (Ünal, 1982: 97, 98).

e. Lotus

süsleme motiflerinden olan lotus Ön Asya ve Antik Dönemden de önce kullanılmışlardır. Bu süslemeyle palmet- lotus frizi olarak sürekli karşılaşılır. Bazen lotus ve palmetlerin birbirine benzediği üzerinde spiralleri olduğu bilinmektedir. Eğik kesim tekniğinde Samarra alçılarında borazan biçimini aldıkları da bilinmektedir (Ödekan, 1980: 447).

f. Akantüs

Çoğunlukla kornişlerde veya sütun başlıklarında kullanılan Türk İslam mimarisinde antik yaprak biçimi olan akantüs antik geleneklerin yoğunluk gösterdiği yerlere, Anadolu ve Suriye'ye özgü bir süsleme ögesidir. Ancak sonraları Anadolu'da antik geleneğin biçimini yitirerek şematize olmuştur. Türk İslam sanatının bitkisel süslemelerinden olan rumi, palmet, akantüs ile lotusların haricinde nar, hurma, zambak, enginar, hayat ağacı, kıvrık dal süreklilikleri olmamakla birlikte zaman zaman görülmektedirler (Ödekan, 1980: 447).

Hayvan Motifleri: Hayvan motifleri, üsluplaştırılmış tabiat kaynaklı hayvan motifleri ve efsanevi, hayal mahsulü hayvan motifleri olmak üzere iki bölümde incelenir. Osmanlı Döneminde her ne kadar bitkisel süslemeler ve hatayi grubu öne çıkmış olsa da, Orta Asya ve Selçuklu minyatürlerinde sıklıkla kullanılan ve Türk süslemelerinde dikkati çeken önemli bir motif türüdür (Biol, Derman, 2008: 13). İslam sanatında figürlü süsleme minyatür haricinde çok az kullanılmıştır. Emeviler, Abbasiler, Fatımiler ve Selçuklu Dönemleri figürlü süslemenin en fazla görüldüğü dönemlerdir (Can ve Gün, 2006: 262).

Kandiller: İslam sanatlarında bol olarak kullanılan günlük kullanım eşyalarından sembolik motifler gurubuna giren Kandil motifi Selçuklu Dönemi yapılarında sık kullanılan süslemelerden olup giderek kullanımı azalmıştır. Kandil motifi, Allahın nuru anlamını taşımaktadır. Mezar taşlarının ve sandukaların belli kısımlarında farklı şekillerde kullanılmıştır. Kullanım yerlerine göre şekillerinin farklılaştığı bu süsleme genel biçim tarzı olarak üç taraftan bir bağ ile mihrap kemerine asılmış gibi duran, yanlarında ise vazunun yer aldığı süslemeler şeklinde işlenirler.

Süs Sütunları: Yanlardan burmalı süs sütunlarının olduğu genellikle baş ve ayak şahidelerinde bulunan burulmuş bir halata benzeyen bu sütunlar, mimari karakterlidirler. Selçuklu eserlerindeki öğelerin çoğunluğunda mihrap, portal ve minarelerde kullanılmıştır.

Geçme'ler: Özellikle Anadolu Selçukluları Döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Yuvarlak bir noktanın çevresinde çarkıfelek şeklinde yer alan çizgilerle meydana getirilen desendir. Bir alttan, bir üstten olacak şekilde kesintisiz olarak devam eden bordürler halindedir. Tezhib sanatında genelde yazıdan süslemeye geçişlerde ara bordür (pervaz) olarak kullanılırlar. En önemli örnekleri Selçuklu Türklerinin el yazması kitap ve süslemelerinde ve mimari dekorasyonlarında kullanılmıştır (Keskiner, 2002: 5).

Nesneli süslemeler: Herhangi bir nesnenin tasvirini içeren süslemelere her coğrafyada ve her dönemde rastlamak mümkündür. Nesneli süslemelerin Emeviler Dönemi ve batı etkisindeki Osmanlı Dönemi sanatında daha fazla görüldüğü gözlenmektedir. Bu süsleme türü mimarinin dışında minyatürler ve mezar taşlarında da yaygın olarak kullanılmıştır (Can ve Gün, 2006: 262).

Çintemani Motifi: Bu motifin Türk süsleme sanatındaki yeri toplumun güçlü hayvanlara duyduğu hayranlığa dayandırılmaktadır. Çintemanideki iki yatay çizginin kaplan postu, bulut, şimşek, ejder gibi değişik anlamları olduğu gibi, üç noktanın da pars beneği, top, ay, kutsal inci gibi çeşitli anlamları bulunmaktadır. Her iki şeklin bir arada kullanıldığı süslemeler dışında bu motifler ayrı ayrı olarak da ele alınarak çok güzel örnekler ortaya konulmuştur (Keskiner, 2002: 5).

Hat (Yazılar): Türk süsleme sanatlarının en asili ve en dikkat çekenlerinden olan kaligrafik yazı tipidir. Hat sanatı özellikle İslamiyet'le birlikte Asya Türk Sanatında önemli bir gelişim göstermiştir. Kur'an-ı Kerim yazısının Arapça olması Hat sanatının Türk İslam toplumunda saygın bir yer edinmesine ve giderek kültüre özgü bir sanat dalı haline gelmesine yol açmıştır (Can ve Gün, 2006: 293). Emeviler Dönemiyle birlikte gelişen bu sanatı Türkler daha da ileriye taşımış, Osmanlı Hattatları ile zirveye ulaşmıştır (Can ve Gün, 2006: 263, 293, Çoruhlu, 2000: 64).

Doğal ve soyut süslemelerle görsel çeşitliliği artırarak İslamiyet'in kabulüyle birlikte gelişmeye başlamıştır. Ayetlerden ve yazıtlardan alınan yazılar yapıların belirli bölümlerine işlenerek iletişim amacı da taşımıştır. Yazı çeşitlerinden kufi ve nesih yazılar XIV. yüzyıla değin mimari süslemede yaygın olarak kullanılmışlardır. Bu yazıların çeşitli

biçimleri bulunur. Kufi yazılarda ise harfler biçim olarak dik açılıdırlar. Tuğla yapımıyla Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklularla birlikte gelişen kufi yazı Anadolu'da yaygınlaşarak tuğla dışında taş ve mozaik çinilere uygulanmıştır. Çiçekli ve sade örgülü, çiçekli geometrik biçiminde çeşitlere ayrılırlar. Anadolu'da Nesih ve Kufi yazılar kullanılmış ancak nesih yazıyı benimseyerek işlemlerde daha fazla yer ayrılmıştır. Genellikle nesih olan yazıtlar XIII. yüzyıl ortalarına kadar daha çok yazıtlarda yer almış, bunun yanı sıra Konya'da bulunan Karatay medresesi, İnce Minareli Medrese ve Sahip ata medreselerinde XIII. yüzyılın ikinci yarısında kapı kompozisyonunun asıl öğelerinden biri olmuştur. Karahanlılar ve Büyük Selçuklularda yazı bordür örneği kapı kompozisyonlarında önemli bir yer tutar. Özellikle türbelerde ve ribat-ı şeriflerde bu yazı çeşitleri çokça görülür (Ödekan, 1980: 454).

Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında yazıya, süsleme unsurları arasında ayrı bir yer verilmiş Kufi, sülüs ve nesih yazısı Anadolu Selçuklu Döneminde geliştirilmiş Beylikler Döneminde ise kufi yazının yerine geçen sülüs ve nesih yazılar yapılarında hâkimiyet göstermişlerdir (Önder, 1970: 7, 8).

Emevilerden sonra gelişme gösteren mimari yapılarda yazı Karahanlı, Gazneliler ve Büyük Selçuklularda süsleme motifleri kullanılarak Anadolu'ya geçiş sağlamıştır. Ma'kili ve süslemeli kufi ile daha çok kullanılan yazı, celi sülüs ile daha az oranda yazı türlerinin görülmüş olduğu bu dönemden sonra, ilk defa motiflerden uzak sade yazıların kullanımı Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde dikkat çekmektedir. Bazı mimari eserler ve mimari öğeleri bu özelliği taşımaktadır. Osmanlı Döneminde motifli yazılarda zemini helezon, kıvrık dal ve Rumiler ile süslendiği gibi aynı zamanda sade yazı ile bezenmiş yazılarında görüldüğü mimari yapılar bulunmaktadır (Tüfekçioğlu, 2001: 490).

İlk olarak Anadolu Selçuklu Döneminde ortaya çıkan yazı, Osmanlı Döneminin ilk iki yüzyılında gelişmiş ve XIX. yüzyılda zirveye çıkmıştır. Bazı mimari eser kitabelerinde eski geleneğin az da olsa sürdürüldüğü ve hemen terk edilmediği görülmektedir (Tüfekçioğlu, 2001: 494, 495).

Mukarnas: Mukarnaslar sanatsal ve manevi değeri ile Türk İslam mimarisinin en önemli dekoratif unsurlarındandır. Mukarnas İslam medeniyetinin her döneminde sıklıkla kullanılmış olup Osmanlı medeniyeti ile zirveye ulaşmıştır. Erken Osmanlı Döneminde yapı malzemesi olarak Mukarnas yapımında taş, alçı, çini ve tuğla kullanılmıştır. Osmanlı mimarisinde düz, kavisli, eğimli ve klasik Osmanlı mukarnası olmak üzere dört farklı

biçimde mukarnas kullanılmıştır. Osmanlı mukarnası dönemin cami, medrese, türbe hamam vb. gibi yapılarında vazgeçilmez bir unsur olmuştur (Dallal ve Yaman 2019: 75, 76). Üsluplaştırılmış hendesi süsleme ve bitkisel süslemeler gibi mukarnaslar da İslam sanatını diğer kültürlerin sanatından ayıran en önemli unsurlardandır (Doğanay, 2012: 83).

Mukarnas süslemeden yararlanılan mihrap, taç kapı, niş, örtü, örtüye geçiş, şerefe, sütun kaidesi, sütun başlığı, söve ve kornişlerde bu süsleme türü kullanılmış olup mimarlıkta kullanım alanları geniştir. Bunların dışında çeşmelerin cephesi, mezar taşı, çeşme yalağı vb. bu gibi çeşitli yapılarda mukarnaslar ile işlenmiştir. Geometrik süsleme öğesinin kaynağından olan mukarnas süslemenin diğer süslemelere oranla farklılığı sade olmasından kaynaklanmaktadır. Mukarnasın işlevselliğini artıran, daireden kareye, kareden daireye, çokgenden daireye, daire kesitinin kendisinden daha geniş olan bir daire kesitine yani kısaca bir geometrik biçimden diğer geometrik biçimine geçişi mimari yapıya özel bir yöntem kullanılarak biçimlendirilmesinden kaynaklanır (Ödekan, 1988:475).

2.1.2.1. Selçuklu Dönemi Taş Süslemesi

Türklerin ve İslamiyet'in Anadolu'ya kesin olarak yerleşmesi Selçuklular Dönemine dayanır. Orta Asya, İran, Suriye ve Anadolu medeniyetlerinin senteziyle ortaya çıkan Selçuklu sanatı çok canlı ve zengin bir yapıya sahiptir (Can ve Gün, 2006: 194).

Anadolu'ya yerleşen Türklerin, bu topraklarda buldukları ile beraberinde getirdikleri sanat gelenekleri Anadolu Selçuklu sanatının biçimlenmesinde önemli role sahiptir (Algan 2015: 766). Ticaret yollarının toplanma ve geçit bölgesi olan medeniyetler beşiği Anadolu, Selçukluların son asrında görülmemiş bir imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Bir kısmı günümüze kadar gelen zengin taş süslemelere sahip olan camiler, medreseler, hanlar, kervansaraylar ve daha niceleri saltanatın gücünü ve görkemini yansıtan nadir sanat eserleridir. Anadolu Selçuklu süslemelerinin motif ve üslupları bakımından bu zengin çeşitliliği Orta Asya'dan Akdeniz'e ulaşan zengin kültürel kaynak sentezinin bir tezahürüdür (Algan 2015: 765, 766). Bu özellikler Selçuklu sanatını kendine özgü farklı bir çehreye büründürmüş, diğer dönemlerde ve bölgelerde örneğine rastlanmayan sanat eserlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Mülayim, 1991: 133).

Anadolu öncesi Türk mimari ve süslemesinde ana yapı malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır. Ancak Selçukluların Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte tuğlanın yerini taş almıştır (Öney, 1989: 29). Anadolu'da taş malzeme önemlidir. Taç kapılarda, revak ve sütunlarda, mihraplarda taş malzeme tercih edilmiştir. Selçuklular, İslam ve Anadolu öncesi Türk mimari süsleme motiflerini taş malzemeye uygulamışlardır. Anadolu Türk mimarisinde ana yapı malzemesi olan taş ile XII. ve XIII. yüzyıllarda özgün bir mimari süsleme üslubu ortaya çıkmıştır (Berktaş ve ark., 2005: 444). Selçuklu Döneminde büyük ilerleme gösteren taş işçiliği belirli bir olgunluğa erişmiş ve çok seçkin örnekler vermişlerdir. Selçuklu Döneminde mimari örnekleri görülen nadir özellikteki taş kabartmalar Beylikler Döneminde de Selçuklu mimari geleneğinin devamı olarak, yapıların süslemelerinde oldukça önemli bir yer tutmuştur (Özbek, 2009: 141, 169, Öney 1989: 29). Beylikler Dönemi eserleri taş süslemeciliğinde, taş kabartmaların yanı sıra renkli taş ve kakma işçiliği de öne çıkmıştır. Anadolu Selçuklu taş süslemesinde özellikle Moğol istilası öncesi yapılmış eserlerde daha çok geometrik motifler görülürken, XIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonra yapılan eserlerde bitkisel süslemeler daha yoğundur.

Anadolu Selçukluları mimari süsleme, özellikle taş süslemede büyük yenilikler ortaya koymuşlardır (Öney, 1992: 2). Fethettikleri bölgelerde yaptıkları cami, medrese mescit, türbe, kervansaray, han gibi eserleri süslemenin yanısıra, mezar taşlarının da süslenmesine ve ölünün şanına yakışır bir biçimde olmasına özen göstermişlerdir. Böylece Selçuklu Dönemi mezar taşları, Selçuklu taş işçiliğinin güzide örnekleri olarak günümüze kadar ulaşmışlardır (Önder, 1970: 7).

Anadolu Selçukluları Dönemine ait mezar taşlarının çoğunlukla mermerden lahit veya sanduka şeklinde yapıldığı, üzerlerine yazılar, ayetler, hadisler, süslemeler, ölen kişiyle ilgili bilgiler ve çeşitli dillerde şiirler yazdırıldığı bildirilmiştir (Perçem, 2010: 2, 17).

Selçuklu Döneminde tezyînât çok hızlı ilerlemiş, şâhide ve sandukaların üzerleri, yazı etrafına işlenmiş geometrik ile rûmî motiflerin oluşturduğu tezyînâtla tamamen kaplanmıştır. Bu türdeki mezarlar, XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar, üslûp, karakter ve taşıdıkları özellikler yönünden çok fazla değişikliklere uğramadan estetik yönden gelişerek devam etmiş, ardından giderek sâdeleşmeye başlamıştır (Başkan, 1990: 128, Perçem, 2018: 465).

Selçuklu sanatkârları etkisinde kaldıkları diğer toplumların sanat özelliklerine kendi bildiklerini de ilave ederek eserlerini büyük bir ustalık ve zarafet ile ortaya koymuşlardır (Özlük, 2008: 441). Nadir üslubunu XIII. yüzyılda yakalayan Anadolu Selçuklu süsleme sanatında taş işçiliğine dayanan süsleme dikkati çekmektedir. Rumi ve bitkisel süsleme motifleriyle oluşturulan kompozisyonlar yanında, hendesi, yazı, süs sütunları, zar başlıkları, kandiller zencerek motifleri ve az da olsa hayvan figürleri de yaygın kullanılan süsleme unsurlarındandır (İşcan, 1980: 31; Can ve Gün, 2006: 194). İslâmiyet'in gelmesiyle birlikte süslemenin önemli bir unsuru olan bitkisel motifler Selçuklu sanatında daha da geliştirilerek palmet, lotus ve özellikle rûmîler ileri bir üslûp seviyesine ulaşmıştır. Rumi Motifler ve Kıvrımlar genelde mezar taşlarının alınlıklarında ve kitabe çevresinde daha çok kullanılmıştır. Zencerek motifleri ise bazı sandukaların alt kaidelerindeki bordürler ile çevrilen süslemeler rumi motiflerin etrafını sarar. Yanlarda burmalı süs sütunları taşıyan Selçuklu Dönemi mezar taşları yivli ve setlidir. Taç kapı, minare ve mihraplarda kullanılmıştır (İşcan, 1980: 30-31). Bunun yanında kandil motifleri de Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde kullanılmış ve bu motifi ihtiva eden taşlar mevcuttur (İşcan, 1980: 31). Süslemede üslûplaştırma ve soyutlama belirgindir. Taş, çini ve ahşap kitâbelerde yer alan nesih yazı ve bilhassa çiçekli kûfî yazı türleri her teknikte ve ölçüde başarıyla uygulanmıştır (Mülayim, 1991: 134).

Anadolu Selçuklu yapılarının süslenmesinde zengin bir çeşitlilik görülür. Selçuklu Dönemi süslemesinde genel olarak geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır. Bu motifler, hemen hemen aynı üslupla, Selçuklu ahşap işçiliğine, çini, maden süslemesine, halı ve kilimlere de geçmiş, aynı zamanda yazıya da, süsleme unsurları arasında ayrı bir yer verilmiş, özellikle Selçuklu sülüs ve nesih yazısı bu dönemde geliştirilmiştir (Önder, 1970: 7, 8). Süsleme sanatında resim yerine genellikle bitkiler kullanılmıştır. Bu anlayış Türk-İslam süsleme sanatının temelini oluşturmuştur (Perçem, 2018: 465).

Anadolu Selçuklu taş süsleme sanatında kompozisyonlar zengin çeşitlilik gösterir, süsleme her eserde değişmesine rağmen belli bir sistem ve yerleşik olan şema aynı kalır. Örneğin, dış ve iç taç kapısı olan çok sayıdaki kervansaray yapılarından hiçbirinde iki taç kapısının süslemesi birbirine eşit değildir (Ünal, 1982: 133).

Selçuklu Döneminin geliştirdiği mimari süsleme ve el sanatları XIV. yüzyılda bir dönüm noktasına gelir. Çeşitli Türk topluluklarının bağımsız beylikleriyle Anadolu sanat ve kültür hayatında yeni bir arama ve deneme evresine geçilir. XV. yüzyıla gelindiğinde

ise Bursa, İstanbul ve Edirne başta olmak üzere Osmanlı sanatının kendine has üslubunun gelişmeye başladığı görülür (Öney, 1992: 3).

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte Türk İslam sanatı birçok alanda görülmeye başlanmış ve her dönemde yeni tarz ve üsluplarla gelişme göstermiştir. Hat sanatında da bu gelişme görülmektedir. Selçuklu ve özellikle Osmanlıda tüm sanatlarda yeni üslup ve estetik anlayışıyla yeniden yorumlanmış ve mimariden mezar taşlarına birçok alanda yer bulmuştur.

Anadolu Selçuklularında da İslâm toplumlarında olduğu gibi Arap yazısı kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu süslemesinde ise celi sülüs yazı hâkimdir (Algan 2015: 771). Farklı bölgelerde inşa edilen yapılarda Anadolu Selçuklu devletinin yıkılışına kadar yapıların portallerini, mihraplarını, kubbe kasnaklarını, pencere alınlık ve sövelerini, türbelerin sandukalarını, ahşap kapı ve mimbelerini süsleyen mermer, taş, çini, tuğla, ahşap, gibi farklı malzeme türlerine işlenen süslemeli kufi, ma'kılı, muhakkak ve celi sülüs yazı türleri kullanılmıştır. Yapma kufi özelliğide gösteren süslemeli kufiler malzeme ve düzenin zengin oluşundan diğer devletlerdeki örneklere göre daha ileridedir. Bu yazılar gönye, cetvel, pergel vb. aletlerin yardımıyla çizildiğinden kalem hareketi yoktur. Süslemeli kufide kullanılan yuvarlak ve yumuşak hareketler fazla iken, makı'li yazıda bulunan geometrik çizgiler ve keskin çizgiler daha az kullanılmışlardır. Bir bakıma geçmişteki devletlerden devam ederek gelenek haline gelen çoğunlukla görünümü zenginleştiren yazı harflerinin uçları ve yazı zeminine rumi, örgü, helezon geçme gibi motiflerle görünümü zenginleştiren süslemeli kufinin birçok dini mimari yapılarda ve unsurlarında kullanıldığı bilinmektedir. Ahlat ve civarında o döneme ait mezar taşlarında bu yazının çiçekli, yapraklı, örgülü tarzında bezenen zengin süslemeli örnekleri bulunmaktadır (Tüfekçioğlu, 2001: 14).

2.1.2.2. Beylikler Dönemi Taş Süslemesi

Osmanlı devletinin hâkimiyetine girinceye kadar bölgelerinde imar ve kültür faaliyetlerinde bulunan Beylikler: Anadolu Selçuklu devletinin zayıflamasıyla beraber XIV- XV. yüzyıllarda Anadolu'nun çeşitli bölgelerine kurulmuşlardır. Mimari süsleme ve el sanatları alanlarında gelişim gösteren Beylikler kendi aralarında hâkimiyet kurdukları bölgelerde sanat etkinlikleriyle önemli örnekler vermişlerdir. Bu dönem eserlerinde mimariye bağlı olarak tuğla, taş, çini, ahşap ve alçı, süsleme sanatında kullanılan ana malzemelerdir. Bunların içinde ise taş en çok kullanım alanı

bulanlardandır. Anadolu'nun köklü taş geleneği taşın diğer örneklerle göre yaygın olmasında önemli bir etkidir. Batı Anadolu bölgesinde kullanılan mermer, Orta Anadolu bölgesinde kullanılan taş malzeme bu bölgelerde bulunan ocaklardan işlenerek kullanılmışlardır (Görür, 2002: 72).

Taş süslemelerde Beylikler Dönemine ait yapılarda malzeme olarak kireç taşı, sarı trakit ve kesme taş Orta Anadolu'da yoğun olarak kullanılırken teknik olarak delik işi (kafes oyma), eğri kesim, oyma (kabartma yüksek-alçak) teknikleri Orta Anadolu bölgesi ile Akdeniz bölgelerinde kullanılmıştır. Batı Anadolu yapı malzemelerinde ise: mermer, renkli taş, sırlı tuğla ve çini genellikle karşımıza çıkan malzemeler olarak kullanılırken teknik olarak mozaik ve kakma teknikleri görülmektedir (Görür, 2002: 72).

Beylikler Döneminde taş süslemede taş kabartmaların yanı sıra kakma işçiliği, renkli taş ve şebekeye de önem verilmiştir (Öney, 2007: 29).

Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde taş süslemesinde yer alan bazı düzenlemeler vardır. Bunlar: motiflerin oluşturduğu süslemelerin yer aldığı biçimsel düzenlemeli bordürler, kabaralar, madalyonlar, panolar, kavsara ve kemer köşelikleri, sütunce gövde ve başlıkları, kaval silmeler, çörtlenlerdir. XIV. yüzyıl başlarına ait biçimsel düzenlemeler içinde süslemeler görülürken: başta portal, mihrap ve pencere gibi mimariye ait öğelerdeki biçimsel değişme ve yenileşmeler sonucunda bordürler, kartuş, sivri kemerli panolar, kuşatma kemeri köşeliği, kabara, sütunce, sütunce gövdesi ile sütunce başlıkları XIV. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlanmıştır (Görür, 2002: 76).

Beylikler Dönemine ait yapılarda, süslemeler ilk olarak cephelerde göze çarpmaktadır. Cephe süslemeleri Batı Anadolu ve Orta Anadolu beyliklerinde farklılık göstermektedir. Orta Anadolu beyliklerinde cepheler, dikdörtgen ya da sivri kemerli ya da dikdörtgen pencereler dışında genel olarak sade tutulmuştur. XIV. yüzyılın sonlarında, pencerelerde çerçevenin üst kısmına yerleştirilen mukarnaslarda yeni düzenlemelerin ve süslemelerin denendiği görülmüştür (Görür, 2002: 72, 73).

Anadolu'daki Moğol istilası ve Haçlı seferleri ve iç kargaşaların verdiği zararların yanısıra yapılan araştırmaların azlığı da Beylikler Dönemi örneklerinin Selçuklu ve Osmanlı sanatından kesin olarak ayırlamamasının başlıca nedenleri arasında gösterilebilir. Günümüze ulaşabilen örneklerin azlığına rağmen, Beylikler Dönemi sanat eserleri Orta Asya'dan gelen sanat ve kültür özellikleriyle birlikte Anadolu ve İslam

kültürlerinin de senteziyle yepyeni bir biçimde sunulan, Osmanlı Sanatına geçiş dönemi eserleri olması açısından da önem taşıyan nadir sanat eserleridir (Barışta, 1998: 26).

Anadolu beyliklerinin her biri mimari ve sanat alanında, kendi bölgelerine has farklı gelişim özellikleri göstermekle birlikte, Karamanoğulları başta olmak üzere birçok beylikte Selçuklu sanatının sürdürüldüğü görülmektedir. Güneydoğu Anadolu beyliklerinde Suriye ve Mezopotamya etkileri hissedilirken, Ege bölgesinde yer alan Saruhan oğulları, Aydın oğulları ve Osmanlı Beyliğinde birtakım yeni arayışların, yeni üslup denemelerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu özellikleriyle Beylikler Dönemi sanat ve mimarisi, Selçuklu'dan Osmanlı'ya bir geçiş dönemi özelliği göstermektedir. Beylikler Dönemiyle ortaya çıkmaya başlayan yenilikler, Klasik Osmanlı sanat ve mimarisinin temellerini oluşturmuştur (Can ve Gün, 2006: 212).

Beylikler Dönemi süslemesinde eserlerin yüzeyleri alçı veya taş üzerine yapılan süslemelerle süslenir. Süsleme genelde geometrik geçmeler, stilize çiçekler, rumiler ve yazı sanatından oluşur. Bitkisel süslemeler Karamanoğlu Döneminde yoğun olarak görülmektedir. Beylikler Döneminde de kufi yazı yerine sülüs ve nesih yazılar hakimdir.

Selçuklu Döneminde büyük gelişim gösteren taş süsleme Beylikler Döneminde de devam etmiştir. Taş işçiliğinde Doğu ve Orta Anadolu'da XIV. ve XV. yüzyıllarda Selçuklu üslubu devam ettirilirken, Batı Anadolu beyliklerinde ve Osmanlılarda 14. yüzyıldan itibaren daha sade anlayışta bir taş işçiliği etkisini hissettirmeye başlamıştır (Öney, 2007: 29).

XIV. ve XV. yüzyıllarda aynı bölgedeki kimi eserlerde oldukça zengin taş süslemelere rastlanırken bazılarında bunun daha sade olduğu görülmektedir. Bu dönem eserlerinde geometrik, yazı ve bitkisel motiflerin dengeli bir şekilde uygulandığı dikkati çekmektedir. Beylikler Dönemi mihraplarının büyük bir kısmı taştır ve oldukça sade mermer işçiliğine sahip olup Selçukluların zengin taş kabartma süslemeli mihraplarından oldukça farklıdır. Taş süslemeciliğinin en zengin uygulamalarından biride mukarnaslar olup Beylikler Dönemi eserlerinde ve taş süslemede Selçuklu geleneğinin daha gelişmiş örnekleri birçok yeni özellikleriyle dikkati çekmektedir (Öney, 2007: 30)

XIII. yüzyıl'ın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve çöküşüyle birlikte yirmiden fazla sayıda Türkmen beylikleri bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bu beyliklerin en büyüklerinden olan Karamanoğulları: 1256-1474 yılları arasında Niğde, Konya, Karaman, İç İl, Alanya ve Taş İli yörelerinde hâkimiyet

kurmuşlar ve Anadolu'nun Türk İslam kültür ve sanat tarihine dikkate değer önemli eserler kazandırmışlardır (Ünver, 2013: 1). Selçuklu sanatı geleneğini sürdüren beylik olarak da bilinen Karamanoğulları (Can ve Gün, 2006: 215), Anadolu'daki diğer Beylikler gibi Moğol, İlhanlı ve Timur istilaları ile doğudan gelen yeni anlayış ve üslup farkını da benimsemişler, XV. yüzyılda beyliğin Osmanoğulları'na tabi olması ile birlikte Osmanlı kültür ve sanatından da önemli ölçüde etkilenmişlerdir (Ünver, 2013: 13).

Karamanoğlu Dönemine ait abidevi eserlerde yer alan zengin motifli taş ve ahşap oymacılığı, çiniler, alçı, yazılar ve kalem işleri, Türk İslam mimarisinin en önemli süsleme unsurları olarak tüm cephelerde, taçkapılarda, minare, mihrap, mimber, eyvan, çörten ve pencere gibi bölümlerde yaygın olarak kullanılmıştır. Bu dönemde çok önemli eserler verilen taş süsleme sanatında Anadolu Selçuklu geleneğinin devamı olarak o dönemin temel motiflerinden olan rumiler ve bitkisel motifler, geometrik desen bordürleri, figürlü biçimler ve yazılı kompozisyonlar, Osmanlı Dönemine geçişte Anadolu Türk sanatının önemli unsurları arasında yer almaktadır (Ünver, 2013: 14, 15).

Mimari eserlerde: süslemeli celi sülüs ve sade yazıdan oluşan celi sülüslerin bu iki türü de fazla tercih edilmeye başlanırken süslemeli kufi ve makı'li kullanımları azalmıştır. Bununla birlikte muhakkak yazı türünün nadir de olsa yapılarda yer aldığı görülmektedir. Harflerin biçimi, kelimelerin satır nizamına göre istifi, kalem hareketlerinin bazen küt ve tok, bazen de uzun ve cılız hali gibi özellikler, bir önceki dönemi takip etmektedir. Malzeme ve teknik olarak da aynı özellikleri göstermektedir. süslemeli kufi ile işlenmiş kitabelere Beylikler Döneminde dini mimari yapı ve mimari unsurların pek çok örneğinde rastlanmaktadır. Beylikler Döneminde daha fazla yoğunlaşan süslemesiz sade olan celi sülüsün birden çok dini mimari yapıların unsurlarıyla birlikte uygulandığına rastlanmaktadır. Yine celi sülüs yazının rumi, kıvrım dal, helezonlarla bezenmiş olanları dini mimari yapı ve unsurlarında uygulama alanı bulmuştur. Yazıların süslemeli ve süslemesiz olarak iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan celi sülüs, makı'li, süslemeli kufi ve muhakkak yazı çeşitlerinin yer aldığı satır nizamına göre kitabelerin istiflendiği, yazıların mermer, taş, ahşap ve tuğla gibi farklı malzeme türlerine oyma ve kabartma gibi tekniklerle işlendiği Osmanlı Döneminin kuruluşuna kadar inşa edilen yapılarda kullanıldığı bildirilmiştir (Tüfekçioğlu, 2001: 15, 16).

2.1.2.3. Osmanlı Dönemi Taş Süslemesi

Kültürler yaşadıkları ortamları hem etkilerler hem de söz konusu ortamdan etkilenirler. Bu yönüyle bakıldığında Osmanlı sanatında da hem etkileme hem de etkilenme söz konusudur (Talas, Aksoy: 2006: 459). Türk kültürünün her bakımdan doruğunu Osmanlı Dönemi temsil etmektedir. Bu sanat ve özellikle de süsleme için daha çok geçerlidir. Türk kültürü ve sanatı özellikle de süsleme sanatı Osmanlı Döneminde her yönüyle zirveye ulaşmıştır (Talas ve Aksoy 2006: 468).

Osmanlı sanat geleneğinin Orta Asya'dan Karahanlılar ve Gaznelilere, Büyük Selçuklulardan Anadolu Selçuklularına onlardan da Osmanlı'ya uzanan bir gelişim tarihçesi vardır. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi'ne göre Osmanlı mimarisi plan, malzeme, biçim ve süsleme bakımından farklılıklar göstermektedir.

Erken dönem Osmanlı sanat ve mimarisi, Selçuklu Dönemi ile klasik Osmanlı sanat ve mimarisi arasında bir geçiş özelliği göstermesinin yanısıra, esas itibariyle klasik Osmanlı sanat ve mimarisinin hazırlık dönemi olması açısından da büyük öneme sahiptir (Can ve Gün, 2006: 224). Anadolu Beylikleri Döneminde olduğu gibi Osmanlı Dönemi taş süslemesinde de İslâmî geleneklerin süslemeye yansması sonucu figürlü anlatımlardan tamamen kaçınılmıştır (Özbek, 2002: 12, Perçem, 2018: 469).

Klasik Osmanlı Dönemi: Osmanlı sanat ve mimarisinin en parlak dönemi olup bu dönemin ana yapı malzemesini taş oluşturmaktadır. Klasik dönem Osmanlı mimarisinde, mimarinin kendine has sade güzelliği öne çıkarılmış olup, süsleme dengeli ve ölçülü bir biçimde ortaya konmuştur. Süslemede mukarnas, kalemişi ve çini süslemenin ana elemanları olup yazı da süslemede önemli bir yer tutmaktadır (Can ve Gün, 2006: 236).

XVI. yüzyıl'ın önde gelen süsleme üsluplarından biri ise, başka tesirlerin etkisi altında kalmadan meydana gelen ve tamamen Türk karakterinde olan Müzehhib Kara Memi'nin oluşturduğu natüralist tarzıdır. Bu tarzda Rumi ve Hatai gibi klasik motiflerin yanına karanfil, gül, nergis ve çiçek açan bahar ağaçları gibi motifler ilave edilmiştir (Keskiner, 2002: 1). Osmanlı süsleme sanatlarının en çok kullanılan motiflerinden biri de Hatailer'dir. Rûmî motifi ise Orta Asya'dan itibaren uygulanan temel Türk süsleme motiflerinden olup, özellikle mezar taşlarında süsleme içerisinde oldukça iri şekillerde ve motifler arasında orantıya bakılmaksızın helezonlar üzerine uygulanmıştır (Perçem, 2018: 469).

XVII. yüzyıl sonlarında Osmanlı süslemesinde batı etkisi görülmeye başlamış. XVIII. yüzyıl da Barok ve Rokoko sanatları, geleneksel unsurlarla karışarak Türk Rokokosu denilen yeni bir üslup ortaya çıkmıştır. III. Ahmet Dönemiyle başlayan bu değişimler XIX. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. Bu dönem süslemesinde bitkisel süslemeler “Şüküfeler” adıyla tabiattaki görünüşlerine uygun bir biçimde boyanmaya başlamıştır. Çiçekler, dallar, yapraklar, vazolar fiyonklarla bağlanmış olarak işlenmiştir. Tabak içinde meyve motifleri de yine bu dönemde ortaya çıkmıştır (Keskiner, 2002: 2).

Kufi Osmanlı Dönemi mimarisinin klasik döneminden önce sık olarak tercih edilmiş, klasik dönemden sonra ise celi sülüs ile celi talik yazı çeşitlerinin gelişimiyle birlikte gelenek devam etse de giderek eserlerde az yer bulmuştur (Tüfekçioğlu, 2001: 495).

2.2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SANDUKA GELENEĞİ

Arapça’da sandık, kutu anlamlarına gelen Sanduka, sundûk kelimesinden türetilmiş olup, İslam coğrafyalarında mezarların üzerine konulan sembolik mezar anıtlarına verilen isimdir (Bozkurt, 2009: 102-104). Sandukalar ve mezar taşları, Türk süsleme tarihinin ana kaynaklarıdır. Bunlar üzerindeki süslemelerin kronolojik bir albümü oluşturularak Türk süslemecilik tarihi en doğru bir şekilde ortaya konulabilir. Çünkü her taş ayrı bir dönemi yansıtmakla birlikte, her Dönemin süslemesinin kendine has özellikleri vardır (Bayık, 1995: 6).

İslamiyet’le birlikte gösterişli mezar yapılması uygun görülmemesine rağmen Emeviler Dönemiyle birlikte İslam ülkelerin de taştan veya ahşaptan yapılan gösterişli sandukalı mezar yapıları görülmeye başlamıştır. Önceleri ölen kişi sandukaya konularak sanduka yarıya kadar mezara gömülür, üstte kalan kısımlara ölen kişinin kimliği ve onun hakkında bilgiler yazılırdı ve Kur-an’dan ayetler işlenirdi. VIII. yüzyıldan itibaren ölü sanduka içerisine konulmadan tabutla toprağa gömüldükten sonra üzerine sanduka yerleştirilmeye başlanmıştır. Sandukaların üstü çoğunlukla bir çatı veya türbeyle kapatılır. Cami ve tekke hazirelerindeki mezar yapılarının birçoğu sandukalıdır. Selçuklulardan itibaren XX. yüzyılın ilk yarısına kadar bütün hanedan üyeleri ve sultanlar, birçok devlet adamı, komutanlar, bilginler ve tarikat ileri gelenlerinin mezarları sandukalı olarak yapılmıştır Sandukaların üzeri üçgen çatı şeklinde olup gövdesi dikdörtgen prizma biçimindedir. Sandukalar ölen kişinin ailesinin olanaklarına göre işlemeli, sedef kakmalı, oymalı ve çatısı çeşitli madenlerle kaplamalı parmaklı gibi

çeşitleri olmakla birlikte üzerine genellikle ayetler işlenmiş değerli bir kumaş örtülür. Daha sonraları Osmanlı Döneminde sandukanın baş tarafına ölünün mesleğini, sosyolojik konumunu, hangi mezhep ve tarikata bağlı olduğunu yansıtan çeşitli şekillerde kavuk ya da sarık konulmaya başlanmıştır (Bayık, 1995: 5, 6).

Sandukalı mezar taşlarının türbeler dışındaki görevi açık alanda mezarın üzerine konan mezar taşı görevini üstlenmesidir. Hayattayken önemli hizmetlerde bulunmuş kişilerin mezar taşları genellikle sanduka şeklindedir. Selçuklu Döneminde en çok kullanılan ve mezarlıklarda açık alanlarda bulunan çeşitli biçim süsleme ve malzeme özelliklerinin bulunduğu sandukalar dikkati çekmektedir. Beylikler ve Osmanlıların erken döneminde bu gelenek azalarak devam etmiş ve XVI. yüzyıldan sonra sandukalar türbelerin içlerine alınmış malzeme ve süsleme özellikleri gelişerek değişikliklere gidilmiştir.

Sandukalı mezarlar, şahidesiz sandukalar ve şahideli sandukalar olmak üzere ikiye ayrılır. Şahidesiz sandukalar: Sanduka lahit şeklindeki mezarlar, şahidesiz silindirik sandukalar, şahidesiz prizmatik sandukalar (a. Yekpare gövdeli basit sandukalar b. Gövdeli ve kapaklı basit sandukalar) dan oluşur. Şahideli sandukalar ise, tekne biçiminde sandukalı şahideli mezarlar, dikdörtgen sandukalı, kapaklı ve şahideli mezarlar, sanduka şahidesi klasik olanlar ve sanduka şahidesi sütun şeklinde olan mezarlar olmak üzere gruplara ayrılır (Hanoğlu, 2006: 27).

Boyları ve şekilleri bakımından birbirinden farklı olan sandukalı mezar taşları, doğudan batıya doğru mezarlar üzerine yatay olarak yerleştirilmişlerdir. Sandukalı mezar taşları genellikle baştan ayağa doğru incelmekte, üzerlerine çeşitli motifler ve yazılar işlenmektedir. Bu tür taşlar genellikle mermerden ve gödene taşından yapılmış olup, bazen yarım silindir, bazen de kademeli prizma şeklinde taştan oyularak yapılmışlardır (Bayık, 1995: 19).

Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde Selçuklu tarzında olan sandukalı mezarlar ve şahideli sandukalı mezarlar bulunmaktadır. Bu mezar türleri Osmanlı Dönemi ile birlikte değişerek kendine has yeni biçimler kazanmıştır. Sürekli gelişerek XVI. yüzyılla birlikte son şeklini alan dikey prizmatik ana gövdeli ve üzerinde sarıklı şahideler bulunan klasik Osmanlı mezar taşları ortaya çıkmıştır (Gürevin, 2018: 666).

Bir sanduka türü olan çatma lahit şeklindeki mezarlar genelde tek kaideli ya da birkaç kaidenin üzerine yükselen, taş blokların birbiri üzerine çatılmasıyla meydana gelen

veya yekpare taştan yapılan dikdörtgen prizma şeklindeki mezarlardır. Kaidesiz çeşitleri de bulunan bu mezar türleri Anadolu’da çoğunlukla Osmanlı Döneminde kullanılmıştır (Arslan, 2018: 42).

Sandukalar üzerinde yazı ve hat sanatının en önemli örnekleri işlenmiş olup ölen kişi hakkında bilgilerde yer almaktadır. Bu nedenle mimari eserlerin yanı sıra sandukalarda önemli tarihi belgelerden biridir (Bayık, 1995: 6).

2.2.1 Türklerde Mezar Geleneği

Mevtanın toprağa gömüldüğü, kişilere göre değişiklik gösteren yerlere “mezar”, mezarlar üzerine yerleştirilen, orada yatan mevtanın kimliğini, ölüm tarihini, sosyal durumunu anlatan yazıların kazıldığı taşlara ise “mezar taşı” denilmektedir (Hanoğlu, 2006: 12). Mezar taşları boyut olarak küçük olsalar da, üzerindeki yazılar nedeniyle birçok yapı ile yarışacak kadar önemli eserlerdendir. İçinde yatan kişinin kim olduğunu, statüsünü, ölüm sebebini, ölüm tarihini, sade ya da süslü cümlelerle anlatan mezar taşları, kişinin dünyadaki konumuna göre de ihtişamlı ve görkemli olabilmektedir (Erdal, 2017: 225).

Sahip oldukları özelliklere bakıldığında mezartaşları ve mezar yapıtları kültür tarihini yansıması bakımından büyük öneme sahiptir. Mezar taşlarına bakarak Türk tarihinin seyrini: Türklerin Orta Asya’dan başlayarak Anadolu’ya, oradan da Balkanlar’a ve Afrika’ya uzanan tarihi gelişimini izlemek mümkün olabilir (Arslan, 2002: 150). Nakşedilen motifler ve süslemeler sanat eserleri hakkında bilgi verirken üzerindeki kitabeler kültür, dil ve edebiyat tarihi ve yazı sanatının gelişim evreleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Gürevin, 2018: 666). Türkler atalarından aldıkları kültüre sahip çıkarak nesiller boyu geliştirip zenginleştirerek yaşatmışlardır.

İslamiyet’i ilk olarak kabul eden Türk devleti olan Karahanlılar Döneminde Orta Asya’dan gelen mezar geleneği İslamiyet’le birlikte farklı biçimlere bürünerek devam etmiş, türbe adı verilen anıt mezarlar ilk defa bu dönemden itibaren yapılmaya başlanmıştır. Karahanlılarla başlayıp Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar Döneminde de devam eden türbe ve kümbet geleneği, Türk İslam mezar mimarisi açısından büyük öneme sahiptir (Arslan, 2017: 129).

Orta Asya Türk mezarlarındaki balbal ve insan şeklindeki heykellerin yerini Selçukluda tamamen yazı ve süsleme almıştır. İslam dininde figür ve resimlerin yasak olması nedeniyle cansız nesnelere içeren motiflerle süslemeye geçilmiş bunun sonucu

olarak hat sanatı, geometrik desenler, stilize edilmiş bitki ve hayvan motifleri süslemeye girmiştir. Böylece Türk İslam sanatında bitkisel süslemeler, yazı ve hat sanatı gibi süslemeli sanatlarda büyük gelişmeler görülmüş ve bu anlayış, Türk İslam sanatlarında süsleme sanatının temellerini oluşturmuştur (Perçem 2010: 11).

Türk mezar taşı geleneğinin ilk örnekleri Türklerin anayurtlarında yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Hunlar'a ait olduğu bilinen bu mezar geleneğinde ölen kişi asil biriyse kurgan adı verilen mezarlara konulmakta, halktan ölen kişilere de üzerinde balbal taşı dikilerek mezar yapılmaktaydı. Dıştan tümsek görünümündeki bu mezarların iç kısmında planlanmış mezar odası sistemi vardır (Şen 2010:9). Balbal, öldürülen düşmanlar için dikilmiş taşları temsil ederken, heykel şeklinde resimli olan ve üzerinde eşyalar (Haçer vb.) bulunan taşlar ise mezara konulan Türkleri temsil etmektedir (Tanyu, 1968: 2).

Taş işçiliği, özellikle mezar taşı süslemesi birbirinden farklı ve çeşitli uygulamalara zemin oluşturmuştur. Türk kültüründe tarihi açıdan büyük önem taşıyan mezar taşları, üzerine işlenen birbirinden farklı klasik motifleriyle taş işçiliğinin mimarlık dışındaki en dikkat çekici örneklerini teşkil etmektedir (Ünver, 2013: 15). Mezar taşlarının bazılarının yüzeylerinde beş kademeli, dantel gibi ince işlemlerin yapıldığı bildirilmiştir (Arslan, 2002: 150).

Taş işçiliğinin önemli uygulamalarından biri olan mezar taşlarının bir çeşidi de çoğunlukla Selçuklu Dönemine ait olan sanduka şeklindeki mezar taşı örnekleridir. Günümüzde türbe, kümbetler ve müzelerde birçok örneği görülen bu mezar taşlarının ilk örnekleri son derece yumuşak gri tüften yapılmış, bazıları oldukça yüksek şahideli olup, taş işçiliğinin en önemli örneklerini oluşturmaktadır (Can ve Gün, 2006: 267).

Sandukaların yan yüzleri ve şahidelerde Selçuklu Dönemi ile birlikte özellikle geometrik süslemelere ve bitkisel süslemelerine yer verilmiştir. Bu motiflerle oluşturulan karmaşık (Uluçam, 2002: 362) kompozisyonlara rastlamak mümkündür. Mezar taşlarının taş işçilikleri, yazı sanatları ve süsleme sanatları, folklor, kıyafet ve dini tarih ile tarih açısından büyük öneme sahiptir (Tanyu, 1968: 94).

Bursa, Edirne ve İstanbul'da Beylikler Dönemi ve Erken Osmanlı özellikleri taşıyan sandukalar ince uzun olup, üzerinde sivri ya da oval kemerlerin bulunduğu mezar taşlarından şahideli taşlar ise Orta Anadolu'daki mezar taşlarından yüksektir. Çoğunlukla bölge olarak İç Anadolu'da görülen hayvan, kuş ve insan motiflerini kapsayan figüratif

süslemeler, klasik dönem ve sonrası Osmanlıların mezar taşlarında karşımıza çıkmazlar. Anadolu'nun diğer bölgelerinde yer alan şahideler genellikle Ahlat mezar taşlarıyla karşılaştırıldığında daha küçük boyutlardadır. Geç dönem de Osmanlı mezar taşlarında rokoko ile barok özellikleri göze çarpmaktadır. Taşların yüzeyleri dönemin özelliği olarak nesnel ve bitkisel motiflerle bezenmişlerdir (Biçici, 2006: 176).

Türkiye'de özellikle büyük şehirlerdeki mezarlıklarda bulunan mezar taşlarını tarih ve sanat yönünden incelemenin, bunları albümler halinde ortaya koymanın Türk kültürü için değerleri asla küçümsememelidir. Mezar taşları birçok tarihi kişilerin gerçek kimliklerini ortaya koyduğu gibi, Türk süsleme sanatı yönünden de önemli belgelerdir. Bu konuda çok az çalışmalar yapılmış, hatta birçok tarihi mezarlıklardaki eşsiz sanat eseri mezar taşları çalınmış, kırılmış, yer yer yanlış uygulanan şehircilik çabaları uğruna tamamen ortadan kaldırılmışlardır. Pek çoğu şehirlerin tarih ve sanatına ışık tutan, birer açık hava müzesi olan bu mezarlıkları, daha da kaybolmadan sistemli bir şekilde incelemek, envanterler ile değerlendirmekle birlikte, çok önemli olan bazı mezar taşlarını yerinde korumak mümkün olamazsa, bunları müzelerde toplamak Türk bilim insanlarının ve sanat tarihçilerinin görevi olmalıdır (Önder, 1970: 5).

Çağlar boyunca Anadolu'da yerleşim yerlerinin zengin bölgelerine mezarlıklar yapılmıştır. Buraların isimleri kimi yerde kırklar, kimi yerde üçler'dir. Çoğunlukla buldukları yerlerin isimlerini alırlar. Bazen erenlerin, dervişlerin, şeyhlerin isimlerini de alırlar. Sayıları gün geçtikçe azalan bu tarihi mezarlıkların Anadolu'daki en zengin örneği Ahlat mezarlıklarıdır. Buradaki mezar taşları 900 yıldır Türk yurdu olan Anadolu'daki ilk Türk mührüdür (Başkan, 1990: 46).

Mezar taşları ve mezar yapıları Türk sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Dünya ve ahiretin kavşak noktası olarak manevi bir havaya sahip olan mezarlıklar, içerisindeki mezar yapıtları ve mezar taşları ile birer açık hava müzesidirler Orta Asya'dan günümüze kadar ölen kişiler mezarlara konularak üzerleri örtülmüş onun özellikleri ve yerini belirlemek amacıyla baş ve ayak taşı ve sandukalar yapılmıştır. Bu nedenle Anadolu'daki her yerleşim biriminin yanı başında bir veya birden fazla mezarlık görmek mümkündür. Bu mezarlıklardaki mezar taşları, milli kültür ile nesiller boyu gelen önemli birer tarihi belgelerdir. Gerek üzerindeki yazıları ve süslemesi, gerekse de yapısal özellikleri ile Türk milletinin ruhundaki inceliği, zenginliği ve zarif sanat anlayışını yansıtan örnekleridir. Yapıldıkları dönemin kültürünü, tarihini ve sanatını yansıtmaları açısından da oldukça önemli abidelerdir. Türk toplumunun geçmişini bugüne, bu gününü

geleceğe aktarmada önemli bir rol üstlenen bu eserlerin korunması ve geleceğe aktarılması gerekmektedir. Özellikle kültürel mirasın yaşayan abideleri olan mezar taşlarının genç kuşağa tanıtılması yoluyla gelecek nesillere aktarımı mümkün olabilir (Hanoğlu, 2006: 11).

Türklerde mezar taşı geleneği çok eski dönemlere dayanmakta olup farklı malzeme ve şekillerde uygulama alanı bulmuştur. Mezar taşları tarihi olmaları ve üzerinde taşıdıkları tarihler nedeniyle sanat tarihi ve etnoğrafik eserler bakımından belge niteliğindedirler. Kısacası mezar taşları yapıldıkları dönemin, kültürün ve çevrenin inançlarının, sanat geleneklerinin, adetlerinin, şartlarının sonuçlarından doğarak gelişmiştir (Karamağaralı, 2002: 338). Mezar taşları ait oldukları dönemlerin inanç ve kültür özelliklerine ilaveten o devre ait olan sanat zevk ve anlayışlarını da ortaya koyarlar (Başkan, 1990: 48). Milli kültürün nesillerce devam ettirilen belgelerinden olan Türk mezar taşları halkın örf ve adetlerinin duygu ve düşüncelerinin, sanat zevkinin, yansımalarıdır. Mezar taşları kültür birliği ile birlikte milletin menşeyini de ortaya çıkaran tapu senedi niteliği taşımaktadırlar (Karamağaralı, 2002: 338).

Mezar taşlarının taş işçiliği: yazı sanatları ile süsleme sanatları, folklor, kıyafet, tarih ve dinler tarihi açısından önemli kimlik belgeleridir (Tanyu, 1968: 94). XI. yüzyılda Türkler, Anadolu'yu fethetmeye başlamalarıyla tarihi milattan öncelere dayanan mezar taşı geleneklerini devam ettirmişler ve bu geleneklerini gelecek yüzyıllara taşıyacak birer sanat abidesi olan mezar taşları ortaya koymuşlardır.

Anadolu mezarlıklarında belirlenen Türk mezar taşlarından en erken tarihli olanı, XI. yüzyılın son çeyreği ile XII. yüzyıla aittir. İznik'in ilk fetih edildiği döneme ait mezar taşları ile Erzurum ili ile Van Gölü çevresinde yer alan mezarlıklarda rastlanılan bir grup mezar taşı bu döneme aittir. Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemi mezar taşlarını taşıdıkları özelliklere göre bölgelere ayırarak incelemek ve aynı bölge içinde farklılıklar gösteren önemli merkezleri aralarındaki ilişkileri de belirterek tek tek ele almak gerekmektedir (Başkan, 1990: 128).

2.2.2. Selçuklu Dönemi Sanduka Geleneği

İslam ülkeleri arasındaki Anadolu, mezar taşı biçimlerinin çeşitliliği, boyutları ve süslemesi bakımıyla farklı bir yere sahiptir. Selçuklu Döneminde İslam dini ile sanatta başlayan değişim mezar taşlarında da kendini göstermiştir. Taşlarda suretlerin ve heykel benzeri mezar taşlarının yerini silindir biçimli veya düz sütunlar almıştır. Sandukalı

mezar taşlarının şahideli mezar taşlarına oranla daha az sayıda olsa da İslamiyet'ten sonra her dönemde ve her bölgede tercih edildiği ve iki guruba ayrıldığı bildirilmiştir: ilki, yekpare gövdeli basit sandukalar, ikincisi ise gövdeli ve kapaklı sandukalardır. Bu sandukaların üzerine stilize edilmiş süslemeler kompozisyon halinde işlenmiştir (Perçem, 2010: 1, Karamağaralı, 1993: 6). Şahideli sanduka biçimlerinde ise: silindirik, üç parçadan oluşan, tekne biçimli, dikdörtgen prizma biçimli sandukalar tercih edilmiştir (Bakırcı, 2005: 11, Bayık 1995: 18).

İslam kültürüyle öne çıkan sanduka geleneği, en yaygın dönemini Selçuklu Döneminde yaşamıştır (Bozkurt, 2009: 102). Anadolu Selçuklu Dönemi mezar taşları sandukalı ve şahideli olarak iki şekilde yapılmıştır. Sandukalı mezarlar taşlarında Selçuklu Dönemiyle birlikte taş alçı, çini ve ahşap gibi çeşitli malzemeler kullanılmıştır (Arslan, 2018: 42).

Sanduka-lahit tipi mezar taşları: Boyları ve şekilleri birbirinden farklı sanduka biçimindeki mezar taşları doğudan batıya yatay olarak mezarlar üzerine yerleştirilmişlerdir. Üzerlerinde genel olarak ayet ve hadislerle birlikte bitkisel ve geometrik motifler de işlenmekle beraber sade olarak da bırakılan örnekleri de mevcuttur. Mermer ya da gödene taşından yapılan bu şekil sanduka taşlar ya kademeli prizma biçimli ya da yarım silindir biçimlerinde tek taştan oyulmuşlardır (Kuşdoğan, 2018: 352)

Dikey biçiminde baş ve ayak şahideleri: Bu şekil mezar taşları çeşitli boy ve biçimde çeşitli taş malzemeden yontularak mezarın baş ve ayakucuna ayrı ayrı dikey biçimde dikilmişlerdir. Bu dönemde sivri, dilimli, oval ve daire kemerli, tepelikli üçgen alınlıklı şahideler kullanılmıştır (Kuşdoğan, 2018: 352).

Selçuklu Dönemi mezar taşlarında süsleme olarak geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır. Sanduka gövdelerinin yan ve üst kenarlarına, şahide yüzeylerine kitabe ile birlikte geometrik süslemeler ile rûmi, palmet, lotus, rozet işlenmiştir. Selçuklu Dönemi Konya mezar taşlarında süsleme olarak daha çok rûmi motif ve kıvrımlar görülmektedir (Kara, H, Danişık, Ş, 2005). Hayvan şekillerinin stilize edilerek soyut bir şekle dönüşmesinden doğan rûmi motifler, Anadolu Selçuklularının sık sık kullandığı kıvrım ve grift dallardan ibaret süslemelerdir. Konya'da Selçuklu Dönemi mezar taşlarında rûmi motifler daha çok kitabe çevresinde ve dikey mezar taşlarının alınlıklarında kullanılmışlardır (Kuşdoğan, 2018: 352).

Anadolu Selçuklu Döneminde Sandukalar genelde mermer malzemeden yapılmış olup üst üste binen kademelerden oluşan prizmatik, bazen de yarım silindirik şekillidir. Şahideler, dilimli yuvarlak ve sivri kemerli biçimde yapılmıştır. Yanlarında burmalı sütuncelerin bulunduğu mihraplı şahideleri olanları da görmek de mümkündür. Mezar taşlarına işlenen süsleme unsurlarından yazı, bitkisel ve figürlü motifler bu taş yüzeylerini hareketlendirmektedir (Hanoğlu, 2006: 18). Türbelerdeki sandukalar ise genellikle süslemesiz ahşap olup, büyük bir tabutu andırır biçimdedir. Bu sandukalara örtülen kumaşların üzerine ahiret hayatıyla ilgili âyetlerin, lafza-i celâl, besmele ve ölen kişi hakkında bilgi vererek işlenen değerli kumaşlar örtülür (Gürevin, 2018: 666). Genellikle şâhidesiz olan mezar taşlarının başucuna dünyadaki makamlarını gösteren sikke, kavuk veya taç gibi başlıkların yerleştirileceği bir ahşap konulur. Kadınlara ait olan sandukalarda ise başlıkların yerine başörtüsü, yazma vb. örtü yer alır. Sandukalı mezar taşları genellikle İslâm bölgelerinde yaygındır. Timurlular ile Bâbürlülerde mezarlarına kaliteli mermerlerden sandukalar yapmışlardır. Pakistan'da yer alan Karaçi yakınlarında bulunan Çevkundi (Chaukundi) Mezarlığı'nda olduğu gibi büyük bölümünün sanduka tarzı kabirlerden meydana gelen mezarlıklara da rastlanır (Bozkurt, 2009: 102-104).

Anadolu mezar taşları, on ikinci yüzyıldan başlayarak yirminci yüzyılın başına kadar sürmüş olan ve genel olarak uzun ince sandukalar, şahideler, sütunlar olmak üzere üç grupta incelenirler. Orta Anadolu'daki süslemelerin mezar taşları ve sandukalardaki kullanımı ise XIII. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Bu sandukalar prizma şeklinde dikdörtgen olup hafif silindirik biçimde prizmatik üst bölüme sahiptir. XIV. yüzyılda sandukalar küçülerek silindirik sandukalarda artış görülmüştür (Karamağaralı, 1992: 2). Süslemelerinde rumi süslemelerinin yanında hatayilerde ortaya çıkmıştır. Selçuklu Döneminde öne çıkan bu sanduka biçimi Beylikler Dönemiyle birlikte Anadolu'da farklı şekilleriyle kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu ile Beylikler Dönemi'ndeki yatay biçimli sandukalı mezar taşları, Osmanlı Dönemi'nde baş ve ayak şahideli, çatma lahitler ya da sadece yüksek şahideli mezarlara dönüşmüşlerdir (Sağiroğlu Arslan, 2017: 1931). Sandukalardaki Selçuklu Döneminin süsleme ve biçim özellikleri Karamanoğulları örneklerinde zenginleşerek devam etmiş, Osmanlılarda ise daha Naturalist bir süsleme anlayışı ön plana çıkararak çiçek motifleri ana süsleme elemanı olmuştur (Erdemir, 2009: 210, 211).

1. Sanduka- lahit şeklinde mezar taşları

Boyları ve şekilleri birbirinden farklı sanduka biçimindeki mezar taşları, doğudan batıya doğru yatay olarak mezarlar üzerine yerleştirilmiştir. Bu mezar taşları, çoğunlukla baştan ayağa doğru incelmekte olup üzerine yazı ve motifler işlenmektedir. Mermerden veya gödene taşından yapılmış olan sandukalı mezar taşları, bazen kademeli prizma, bazen de yarım silindir şekillerinde tek parça taştan oyulmuşlardır (Önder, 1970: 6). Kademeli prizmalarda yükseldikçe küçük dikdörtgen prizmaların üst üste konmasından ve bunların meydana getirdiği kademelerden oluşmaktadır. Üst kademe üçgen, prizma, yarım silindir, dörtgen veya beşgen prizma şeklindedir (İşcan, 1980: 28).

Bazı dikey mezar taşları, taşın kemer kısmı, gövde ile birlikte çeşitli şekil ve kıvrımlar verilerek oyulmuştur. Beyaz ve kurşuni renk mermerden, çok zarif bir şekilde işlenmiş olan bu çeşit mezar taşlarının bazen ayaktaşları bulunmadığı gibi, çoğu zaman bir iki yüzeyi de kitabelidir. Bu tip taşlar, bazı süsleme değişiklikleriyle Beylikler ve Osmanlılar Döneminde de yapılmış ayrıca Osmanlılar Döneminde taşın gövdesi üzerine, ölünün hayattaki sosyal durumuna ve giydiği başlığa göre bir kavuk veya serpuş konulmuştur (Önder, 1970: 6, 7).

Daha çok Selçuklu Döneminden kalan Kapaklı Sanduka tipi mezarlar birkaç bölümden oluşmakta olup: birinci bölüm etrafı taşlarla örülü toprak altında bulunan, mevtanın konulduğu kabir ve birbirine ulanan düzgün biçimli sal taşlarıyla kapatılmış bölüm üzerinde, dört adet dikme taş ve prizmatik biçimli bir kapaktan oluşan sanduka şeklindedir. Kireç taşından yontulmuş olan düzgün görünümlü levha halindeki sandukaların içleri boş bırakılmıştır. Genellikle aynı kompozisyonda işlenen yan yüzlerinde, kıvrık dal ve rûmiler arasında örgülü kûfi hatla yazılmış kitabelerin bulunduğu Selçuklu sandukaları da bulunmaktadır (Uluçam, 2002: 356).

2. Şahidesiz Prizmatik Sandukalar

Bu mezar türleri en çok Selçuklular Döneminde yapılmışlardır ve en zengin örnekleri Ahlat mezarlıklarında bulunmaktadır (Karamağaralı, 2002: 340). Bunlar iki gruba ayrılırlar: Doğu-Batı yönünde yerleştirilen sandukalar, baş tarafından ayakucuna doğru incelen, üzerine yazı ve motif işlenmiş yekpare taşlardır (Kuşdoğan, 2018: 353).

a. Tek Parçadan Oluşan Gövdeli Basit Sandukalar

Bunlar alçak ve ensiz veya kaidesiz, birkaç basamaklı kaideden oluşan, beşgen prizma biçiminde, tek parçadan oluşan bir kitleden oluşan basit sandukalar olup çoğunluğu gri renk tuf taşından yapılmıştır. Bu sandukaların iki tarafında çatıyı oluşturan yüzeylerde mevta olan kişinin kimliğini bildiren kitabeler yer almaktadır. Genelde “Besmele” ile “ihlas” surelerinin baş kısımları yazılmaktadır (Karamağaralı, 2002: 340, 341).

b. Gövdeli ve Kapaklı Basit Sandukalar

Gövdeli ve kapaklı sandukalar adı verilen bu sanduka türleri içi boş bir sandığa benzetilen sanduka gövdesinden ve üzerine yerleştirilen prizma biçimli kapaktan oluşmaktadır. Bu biçimdeki mezar taşlarının Orhun anıtlarındaki Bilge Kağan Anıtı çevresinde de görüldüğü bilinmektedir. Pek çok örneğin bulunduğu bu tip sandukaların Orta Asya’da olup diğer örnekleri Gazneliler, İran ve Halep’te bulunmaktadır. Bu taş yüzeylerindeki süslemelerin esas bölümünü oluşturan kûfi celisi ile işlenmiş yazılardır (Karamağaralı, 2002: 341).

3. Şahideli Sandukalar

Şahideler sandukaların baş ve ayakuçlarına dikilen yazılı kitabeler olup, aynı zamanda orada yatan şahsın künyesini de belirleyen süslemeli taşlardır. Her zaman göz önünde bulunmaları nedeniyle estetik gaye, malzeme ve biçim zenginliği ön planda tutulmuş ve özenle işlenmişlerdir.

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren görülmeye başlayan bu tip mezarlarda şahideler genellikle taşın yalnız baş tarafında bulunur. Şahideli mezarların sandukaları silindirik, sütun veya dikdörtgen prizma şeklinde görülebilmektedir. Silindirik sandukalar bir veya birkaç basamaktan oluşan bir kaide ile onun üzerine oturtulan silindir şeklinde bir kapaktan oluşurlar. Şahideli mezar taşlarının mezarı oluşturan dikdörtgen sanduka kısmının yan kenarları çeşitli motiflerle süslenmişlerdir (Karamağaralı, 2002: 342).

Karakoyunlu Döneminde artış gösteren bu mezar tipi, başucuna bir şahide dikilmiş olan dikdörtgen prizma şeklindeki blok taştan meydana gelir. Bunlar süslemeleri ve şahidelerinin yüksekliğiyle dikkati çekmektedir. Mukarnas alınlıklı şahidelerin birçoğunda yalnızca doğu cephesi ön yüzleri işlenmiştir. Mukarnaslı alınlıklarda üst kısımda “Besmele”, altta ise bitki süslemeleri veya Allah’ın (c.c.) sıfatları yer alırken,

Şahidenin kenarlarında yazı kuşakları: ortada kandil motifleri etrafında bitki süslemeleri ve geometrik süslemeler yer almaktadır (Uluçam, 2002: 356).

2.2.3. Beylikler Dönemi Sanduka Geleneği

XIII. yüzyıl'ın ikinci yarısı ile XV. yüzyıl başları arasında Konya ve çevresinde hâkim olan Karamanoğulları Döneminde, Selçuklu Dönemindeki mezar taşı geleneği devam etmiştir. Bu dönemde de dilimli kemerli, sivri kemerli, yuvarlak kemerli, tepelikli üçgen alınlıklı şahideler ve üçgen sandukalar kullanılmıştır. Kitabeler genellikle şahidelerin ön ve arka yüzlerinde yer almaktadır. Kitabelerde genellikle mezarda metfun kişinin kimliğine ve ayetlere yer verilmiştir. Şahidelerin iki yanında burmalı süs sütunceleri bulunan bu şahideler XIV. ve XV. yüzyıl örnekleridir. Genellikle mermer malzeme kullanılmış, yazı ve motifler kabartma olarak işlenmiştir. Yazı çeşidi olarak Selçuklu Döneminde olduğu gibi sülüs ve nesih yazı ağırlıklı olarak kullanılmıştır (Kuşdoğan, 2018: 353).

Karakoyunlu mezar taşlarında kullanılan prizmal sandukalar tek blok halindeki taştan oluşmakta olup, başucuna dikilen mukarnas tepelikli şahideleri, yazı ve süslemeleri ile Selçuklu geleneğini devam ettirmektedir. Aynı inanç ve kültürün ürünü olan mezar taşlarındaki yazılar, ölüm ve ahiret hayatını yansıtan metinler ve kimlik bilgilerinden oluşmaktadır. Şahidelerin ana süsleme unsurlarından olan kandil motifleri, mezar çukurlarını aydınlatan ışık kaynağını simgelemektedir. Sandukaların üst yüzünde yer alan mihrabiye nişleri ise kimliği yazılı olan mezar sahibinin Müslüman olduğunu göstermek için kullanılmıştır (Uluçam, 2002: 362).

XIV. yüzyılın başlarında Anadolu Selçuklu devleti sona erdikten ve Anadolu bir sene İlhanlıların hâkimiyetinde kaldıktan sonra hâkimiyetlerinin sona ermesiyle Anadolu Selçuklularının kültürünü devam ettiren Beylikler Dönemi başlamıştır. Beylikler Döneminde yöresel farklılıklara rağmen mezar taşı geleneği devam etmiş, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beylikleri koç, koyun ve at şeklinde mezar taşları yapmışlardır. Genel olarak mezar taşları üzerinde toplumun gelenekleri, yaşam ve inanç değerleriyle ilgili motifler ve figürler kullanmışlardır. Selçuklu ve Beylikler Döneminde mezar taşları ortak özelliklerini devam ettirmiş, aynı inanç ve kültürün getirdiği beraberlik, taş süslemelerinde de kendini göstermiştir (Perçem, 2018: 465).

2.2.4. Osmanlı Dönemi Sanduka Geleneği

Osmanlı İmparatorluğu büyük bir coğrafyaya yayılmış olmasına rağmen, kültür ve sanatın temelleri ilk olarak Bursa, Edirne ve sonrasında İstanbul'da atılmıştır. Doğu ile batı arasındaki kültürel farklılığı kendi potasında eriten Osmanlı sanat anlayışının kişiliğini bulması Fatih Dönemine rastlar. İlk olarak kitap sanatlarında başlayan süsleme üslûbu, mîmârî alana da kısa zamanda yayılmıştır. Taç kapılarda, duvar çinilerinde ve kalem işlerinde çok güzel örnekler verilmiştir. Bunların yanında tezyînatın bir diğer uygulama alanı mezar taşları olmuş, dönemlerine göre farklı uygulamalar göstermiştir. Özellikle Osmanlı sanatkârları mîmârîde olduğu gibi mezar taşlarını da mîmârî bir şaheser haline getirebilmek için, ellerinden gelen ustalığı yazı ve tezyînatın uyumlu beraberliğinde göstermişlerdir. Osmanlı mezar taşları, İslâm toplumlarında tek olan başlığı ile öne çıkmış, Orta Asya'dan beri gelişerek devam eden tek boyutlu motif anlayışı ile de farklılığını ortaya koymuştur (Perçem, 2018: 468).

Beylikler Dönemi mezar taşları ortak özelliklerini bozmadan Anadolu'ya yayılmış, devamında Erken Osmanlı Dönemi başlamıştır. Selçuklu döneminin büyük boyutlardaki dikdörtgen şâhideli taşlar ve sandukaları, silindirik ve prizmatik şâhideli taşların boyutları, Erken Osmanlı Dönemine doğru küçülmüş ve bu taşların yerini sarıklar almaya başlamıştır. Taş süslemesinde sadeleşmeye gidilmiş, taşı tamamen kaplayan süslemelerin yerini yazı etrafında şekillenen sade süslemeler almıştır (Perçem, 2018: 466).

Osmanlı Döneminde XV. yüzyıldan itibaren Selçuklu ve Beylikler Dönemine özgü sandukalar yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Çoğunlukla bu dönemde baş ve ayak taşı arasına yerleştirilen lahit ve bu tipin benzer alt gruplarından ibaret olan mezar taşları kullanılmıştır. Bölgelere ve özellikle yüzyıllara bağlı olarak kompozisyon düzenlemeleri ve öğelerin de pek çok değişiklikler görülür. Özellikle İslam öncesi balbal geleneğinin, yani antropomorfik karakterli mezar taşı geleneğinin, mezarın adına yapıldığı kişinin kavuğu, sarığı, kılıcı, diviti v.s. gibi cansız fakat onu temsil eden bir şeyi ile tasvir edilmesiyle yüzyıllar sonra başka karakterde Osmanlı mezar taşlarında yeniden ortaya çıkması oldukça ilginçtir (Başkan, 1990: 44).

Kendinden önceki dönemlerin özelliklerini taşıyan Osmanlı Dönemi mezar taşları şekil, süsleme ve yazı itibari ile onlardan belirgin özelliklerle ayrılmaktadır. Yine de

Osmanlı mezar taşlarında, Selçuklu ve Beylikler Dönemi etkisi dikkati çekmektedir (Perçem, 2018: 466).

Osmanlı Dönemi mezar taşlarını önceki dönemlerden ayıran özelliklerden birisi de mezar taşlarında cinsiyet ayrımının belirgin olmasıdır. Önceki dönemlerde şahideler erkek ve kadınlar için aynı yapı ve süsleme özellikleri taşıırken Osmanlı Döneminde erkekler için daha büyük hacimde, kavuk veya sarık biçimli baş şahideleri dikilmiş, kadınlara ise daha mütevazi ve üçgen alınlıkla biten şahideler yapılmıştır (Uluçam, 2002: 363).

Taşların yüzeyleri hüsn-i hat, rûmî, hatâyî gurubu motifleri, geometrik desenler, şemse salbek ve köşebentler, bordürleri, sütünceler mukarnaslı nişli alanlar, kandiller, yarı stilize çiçekler kabartılarak işlenmiş, süslemedeki farklılıkları ise dönemin sanat anlayışına ve ustalarının tarzına göre değişiklikler göstermiştir. Osmanlı mezar taşlarında kullanılan süsleme, kitap sanatlarında kullanılan yazı ve süslemenin daha iri ve detaylı şekilde işlenmiştir. Osmanlı mezar taşlarında kullanılan süsleme unsurları, taşın aldığı şekillere göre değişiklikler göstermiştir. Erken Osmanlı Dönemi mezar taşları Selçuklu tarzını hatırlatmakta, şekli genel itibari ile dikey dikdörtgen biçimli, üst kısmı sivri kemerli veya düz görümlü, taşın iki yanında burmalı sütunlar ve nişli hali ile öne çıkmaktadır. Selçuklu mezar taşlarına nazaran daha az geometrik desenli, rûmî ve yeni görülmeye başlanan bitki kaynaklı motiflerden oluşan süsleme ve bu süslemenin içindeki hüsn-i hat yazıları ile son derece dinamik bir görünüme sahiptir. Erken Osmanlı mezar taşlarındaki süsleme, Selçuklunun taşı tamamen kaplayan desen anlayışından kurtararak daha sade ve yazıyı öne çıkaran bir tarzda işlenmiştir. Sert ve köşeli olan kûfî yazı ve geometrik desenler, yerini sade ve yuvarlak hatlı bir görünüme bırakmıştır. Motifler ise iri ve sade kullanılırken geometrik desenler gayet ince ve zariftir (Perçem, 2018: 468).

Osmanlı Dönemi mezar taşlarının büyük çoğunluğu mermerdendir. Farklı tiplerde tasarlanmış bu dönem mezar taşlarının erken örneklerinde, çok defa sadece yazı ve nadiren de rumî görülürken, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren bitkisel unsurların yaygınlık kazandığı, daha sonra ise barok ve rokoko etkilerinin mezar taşlarına da yansıdığı fark edilmektedir. Mezarda yatanın mesleği, sosyal sınıfı ve statüsü mezar taşlarının biçimini fazlasıyla etkilemiş ve özellikle serpuşlar bu noktada belirleyici olmuştur (Can ve Gün, 2006: 267).

Mezar taşı kitâbelerinde üç önemli özellik; Taş işçiliği, yazı sanatı ve mezar taşlarında bulunan dînî ve edebî ifadeler özellikle dikkati çekmektedir. Mezar taşları yapı olarak her ne kadar birbirine benzese de erkek ve hanım mezar taşlarında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Erkek mezar taşlarında ölünün statüsüne uygun bir başlık dikkati çekerken, kadın mezar taşlarında, hanımların zarâfetini yansıtan çiçek motifleri yer almaktadır (Berk, 2018: 117).

Osmanlı Döneminde kullanılan yazı çeşidi daha fazladır. Sülüs, talik, rik'a, muhakkak, reyhani nesih gibi yazılar genellikle kabartma tekniğinde nadir de olsa kazıma tekniğinde yazılmıştır (Kuşdoğan, 2018: 355).

Osmanlı mezar taşı tezyînatının işleyiş tarzları XVI. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar klasik anlayışta sürmüş, XVII. yüzyıldan sonra ise batı etkisiyle tezyînata giren Türk Rokokosu tarzında devam etmiştir (Perçem, 2018: 468).

Osmanlı Döneminde ve XVI. yüzyıldan itibaren bazı mezarlarda dikey olarak baş, ayak taşları, üçtaşan yapılmış sandukalar görülmektedir. Orta kısmında çiçek dikmek için yer bırakılmıştır. Delik bırakılarak tas biçiminde oyularak kuşlara su taşı şekli oyuk yapılmıştır. Ayrıca sütun taşlar tek veya çift olarak kullanılabilmiştir (İşcan, 1980: 30).

2.1.1. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmada çoğunlukla yararlanılan kaynakları kitap, makale ve tez olarak ayırırsak kitap; Karamağaralı (1993,1992), Can ve Gün (2006), İşcan (1980), Öney (1989,1992,2007), Ünal (1982), Ödekan (1980), Tüfekçioğlu (2001), Keskiner (2002), 1. Uluslararası Türk İslam Mezar taşları kongresi Bildiriler Kitabında yer alan; Perçem (2018), Kuşdoğan (2018), makale; Önder (1970), Türkler Ansiklopedisi (2002), Cilt VIII' de yer alan; Karamağaralı (2002), ve bir ana tez; Bayık (1995), "Konya ve Çevresindeki Selçuklu ve Beylikler Dönemi sandukaları", isimli eserlerden yararlanılmıştır.

Literatürde mezarlıklar ve mezar taşlarına ilişkin olarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı mezarlık ve mezar taşları ile ilgili genel bilgilerden oluşurken, önemli bir kısmı bölge ve şehir mezarlıkları ve mezar taşlarını incelemiştir. Çalışma konumuz olan sandukaların süslemelerini inceleyen yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Genel olarak mezar taşları; lisans ve lisansüstü tezlerine konu olmuş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Can ve Gün (2006), yazdıkları eserde, sanatın konusu ve öneminden yola çıkarak geçmişten günümüze sanatın gelişiminden bahsetmiş ve Türk İslam sanatını konu

almıştır. Anadolu öncesi Müslüman Türk ve İslam Devletleri dönemleri mimarisini detaylı bir şekilde incelemiş ve bu alanda geniş bir bilgi sunmuştur. Ayrıca Türk Devletlerinin mimarilerinden de detaylı bilgiler vermiş ve karşılaştırmalar yapmıştır. El sanatları ve süsleme konusunda, taş, alçı, çini, ahşap, kalemişi süsleme, cam, minyatür, maden, hat, ebru ve tezhip sanatı gibi pek çok Türk el sanatına değinerek detaylı bilgi vermektedir. Bu çalışmadan Türk süsleme sanatlarında taş süslemesi, taş süslemesinde kullanılan malzeme ve teknikler, Türklerde mezar geleneği, Osmanlı Dönemi sanduka geleneği, Selçuklu Dönemi taş süslemesi isimli başlıklarda kullanılmış ancak taş süslemede kullanılan unsurlar ve Beylikler Dönemi taş süslemesinde yoğun kaynaklık etmiştir

Tüfekçioğlu (2001). “Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı”, isimli çalışmada yazının tarihçesi mimari yapılardaki yazının Osmanlılara kadar incelenmesi, katalog da şehirlerdeki yapılardan yazıların incelenmesi ve değerlendirmeye birlikte yapılardaki yazılar her yönüyle incelenerek değerlendirilmiştir. Bu çalışmada taş süslemesinde uygulanan malzeme ve teknikler ve taş süslemede kullanılan unsurlar ağırlıklı olarak kaynaklık etmiş ve bununla birlikte Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi taş süslemesi isimli başlıklarda da faydalanılmıştır.

Keskiner (2002), çalışmasında Selçukludan Osmanlıya kitap sanatlarını çizimleriyle birlikte konu almıştır. Hatai hakkında kısa bilgi verdikten sonra bu motifinin çizim özellikleri ve kurallarına yer verilmiştir. Taş süslemede kullanılan unsurlar en çok faydalanılan kaynak olurken Osmanlı Dönemi taş süslemesinde kaynaklık etmiştir.

Önder (1970), “Konya Mezar Taşlarındaki Şekil ve Süsleme” isimli makalesinde Konya mezar taşlarının malzeme, şekil ve süsleme özelliklerini incelemiş, Konya’daki mezar taşlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi vermiş ve dönemlere ayırarak tipolojisini çıkartmıştır. Çalışmada ise Türk süsleme sanatlarında taş süslemesi, taş süslemesinde uygulanan malzeme ve teknikler, taş süslemede kullanılan unsurlar, Selçuklu Dönemi taş süslemesi, Türklerde mezar geleneği, Selçuklu Dönemi sanduka geleneğinde eşit miktarlarda kaynak olmuştur.

Bayık (1995), Konya ve Çevresindeki Selçuklu ve Beylikler Dönemi sandukalarını konu aldığı sandukalar açısından önemli olan çalışmasında; Konya ve Çevresinde tespit edilen Selçuklu ve Beylikler Dönemi sandukalarını malzeme, süsleme ve şekil bakımından inceleyerek çizim ve fotoğraflarla destekleyerek Türk Kültür tarihi

açısından önemi vurgulanmış ve literatüre önemli bir katkıda bulunulmuştur. Çalışmada ise taş süslemede kullanılan unsurlar, Beylikler Dönemi taş süslemesi, Türk kültüründe sanduka geleneği, Selçuklu Dönemi sanduka geleneği başlıklarına kaynaklık etmiştir.

1. Uluslararası Türk İslam Mezar taşları kongresi Bildiriler Kitabında yer alan; Gürevin (2018) Bursa Tarihi Mezarlıkları ve Hazirelerinde Kitabeli Mezar Taşları ve Berk (2018) Osmanlı Mezar Taşı Kitabelerinde Başlıklar ve Anlamları isimli çalışmalardan faydalanılmıştır. Perçem (2018), “Fatih Dönemi Mezar Taşlarında Tezyînât Analizi” isimli çalışmada Selçuklu, Beylikler, Osmanlı Dönemi taş süslemesinde ve ağırlıklı olarak Osmanlı Dönemi sanduka geleneği isimli başlıklar ile Kuşdoğan (2018), “Konya Tarihi Mezar Taşları Müzesi”, isimli çalışmada ise Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi sanduka geleneği isimli başlıklar çalışmaya kaynaklık etmiştir.

İşcan (1980), mezar taşları ve süslemeciliği açısından önemli bir kaynak olan bu kitabında Tarihî süreçler, şehir ve bölgelere göre mezar taşı süslemelerini fotoğraf ve çizimlerle destekleyerek tek tek incelemiştir. Taş süslemesinde uygulanan malzeme ve teknikler, Selçuklu Dönemi taş süslemesi, Selçuklu Dönemi sanduka geleneği, Beylikler Dönemi sanduka geleneği isimli başlıklara eşit olarak kaynaklık etmiştir.

Karamağaralı (1993), “Türk Mimari Eserlerinde Ahlat Mezar Taşları” isimli çalışmada Ahlat mezarlığı, mezar taşları ve ustaları hakkında bilgi verilmiş, incelenen mezar taşları fotoğraflarla desteklenmiştir. Karamağaralı (1992) “Ahlat mezar Taşları” nı konu alan kitapta Selçuklu Dönemi mezar taşlarının üzerine işlenen bitkisel süslemelerin ve yazı türlerinin gelişim ve değişmelerini inceleyerek Ahlat’ın tarihçesi ve mezarlıklarından sonra 118 adet mezar taşının katalogunu oluşturmuştur. Ahlat’ın Türk tarih ve sanatının önemli hazinlerinden biri olduğunu, Türk sanatının Orta Asya bağlantıları ile geleceğe intikalini ortaya koyan eserleri hakkında geniş bilgilere yer vermişlerdir.

Türkler Ansiklopedisi (2002), Cilt VIII’ de yer alan; Görür (2002), Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme Programını, Arslan (2002), Ahlat’taki Türk Dönemi Yapılarını, Uluçam (2002) Van Gölü Havzası’ndaki Tarihî Mezarlıklar ve Mezar Taşlarını, Karamağaralı (2002) ise Ahlat Mezar Taşlarını çalışarak özelliklerini ortaya koymuştur.

Öney (1989), Beylikler Dönemi Sanatını konu alırken Öney (2007); 1300-1453 yılı Beylikler Dönemi Sanatını çalışmıştır. Öney (1992), çalışmasında Anadolu

Selçuklularının mimari, süsleme ve el sanatlarını konu almaktadır. Bu çalışmada Taş süsleme ile ilgili genel bilgi verilerek Selçuklu mimarisi ve el sanatlarını İslam sanatı çerçevesinde incelemiştir. Selçuklu Döneminde başlayıp gelişen ve daha sonra Beylikler Dönemini de etkileyen süsleme özelliklerine değinerek örnekler vermektedir. Bu çalışma Öney (1989), Öney (1992): Türk süsleme sanatlarında taş süslemesi, Selçuklu Dönemi taş süslemesi başlıkları ile Öney (2007) Beylikler Dönemi taş süslemesi başlığı çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Ödekan vd. (1980), Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler adlı kitabında tarihi olay ve dönemler hakkında geniş bilgi vermiş ve süsleme konularına da kaynak olmuştur. Mimarlık ve sanat tarihinin tek yazarı olan Ödekan'dan Taş süslemede kullanılan unsurlar isimli başlığa ağırlıklı olarak kaynaklık etmiştir.

Ünal (1982), Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Taç kapıları ele aldığı eserinde taç kapıların mimari özellikleri süsleme özellikleri ile ilgili geniş bilgilere yer vermektedir. Taş süslemede kullanılan unsurlar, Selçuklu Dönemi taş süslemesine kaynaklık etmiştir. Bu kaynakların dışında söz edilmeyen önemli eserler kaynakçada verilmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Araştırmanın konusu; Aksaray Müzesi Etnografya Bölümü'nde yer alan taş sandukaların süsleme özellikleridir. Bunun için öncelikle Müze envanterine kayıtlı 14 sandukadan üzerinde süsleme yer alan 9 sanduka belirlenmiştir. Müze Müdürlüğü'nden alınan bilgiler doğrultusunda bu 9 sandukanın envanter bilgileri değerlendirilmiş ve dönemi/tarihi, müzeye geldiği yer ve malzemesi, ölçüleri ile süsleme özellikleri incelenmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Çalışma kültürel değerler üzerinde tespit edici ve tanımlayıcı bir araştırmadır. Aksaray Müzesi'nde sergilenen sandukalardan süslemeli olanları yerinde incelenmiş ve ayrıntılı fotoğrafları çekilmiştir. Literatür bilgisi ile desteklenerek süsleme özellikleri üzerinden ait oldukları dönem belirlenmeye çalışılmıştır. Fotoğraflar incelenerek sandukaların süslemelerinin ayrıntılı çizimleri yapılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni Aksaray Müzesinde bulunan sandukalardır. Araştırmanın örneklemini ise araştırmanın amacı itibarıyla Aksaray Müzesinde bulunan süslemeli sandukalar oluşturmaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu çalışmada, sandukalar hakkındaki veriler Müze Müdürlüğü aracılığıyla envanter kayıtlarından alınarak yerinde alan çalışması yapılmış ve sandukaların süslemeleri incelenerek, fotoğrafları çekilmiştir. Araştırmayla ilgili verilerin toplanması ve değerlendirilmesi aşamasında sanduka ve mezar taşları ile ilgili bugüne kadar yayınlanan eserlere ulaşmaya çalışılmıştır. Bu konu hakkında bilgi içeren yazılı materyaller; başta üniversite kütüphaneleri olmak üzere Aksaray Kültür Merkezi ile Aksaray ve Konya İl Halk Kütüphanelerinden sağlanmıştır. Ayrıca online yayınlar da incelenmiş ve literatür bilgisi toplanmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analiz edilmesi aşamasında sandukaların biçim, malzeme, işleme teknikleri ve süslemeyi oluşturan unsurlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Süsleme özellikleri fotoğrafla belgelenen sandukaların ayrıntılı biçim ve süslemelerinin çizimleri yapılmıştır. Müze Müdürlüğü'nden alınan ve literatür taraması ile elde edilen bilgiler ışığında süsleme özellikleri de göz önüne alınarak sandukaların ait oldukları tarihsel dönem belirlenmeye çalışılmıştır. İncelenen 9 süslemeli sanduka için tespit edilen bilgiler ile biçim ve süsleme özelliklerini içeren çizimler her eser için ayrı ayrı düzenlenen eser künyelerinde verilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

4.1. AKSARAY MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI SANDUKALAR

Aksaray Müzesinde envanter kayıtlarından ve müze yetkililerinden elde edilen bilgilere göre Sinne Çayırılığı Mezarlığı ve Ervah Mezarlığından getirilen on dört adet Sandukalı Mezar Taşı bulunduğu tespit edilmiştir. Bahçede teşhirde yer alan sandukalar envanter numaraları ile müzede kayıtlı bulunmaktadır. Bu on dört sandukanın çoğu kırılmış veya müzeye gelmeden önce mezarlıkta, müzeye geldikten sonra ise bir süre bahçede açık alanda kalarak dış etkenlere karşı korunmadığı için tahrip olmuştur. 2018 yılında müze yetkilileri tarafından onarılan eserlerin her biri kuma gömülerek üst kısmı çatı ile kapatılmış ve korumaya alınmıştır.

Yapılan çalışmada teşhirde yer alan on dört adet eserden dokuzunun süslemeli olduğu belirlenerek süsleme özellikleri incelenmiştir.

Aksaray Müzesi'nde bulunan ve araştırma kapsamında incelenen dokuz adet süslemeli sandukanın müzeye geldiği yer, malzeme özellikleri, biçim özellikleri, süsleme özellikleri ve işleme teknikleri değerlendirilmiştir. Sandukaların taş hammaddesi mermer ve tuf taşıdır. Eserler biçim açısından şahidesiz prizmatik, şahidesiz dikdörtgen prizma biçiminde yekpare gövdeli basit sandukalar, dikdörtgen prizmatik gövdeli ve kapaklı sandukalar biçiminde gruplanmaktadır. Üzerinde çoğunlukla bitkisel motifli süsleme bulunan sandukalarda alçak yüzey oyma, yüksek yüzey oyma ve kazıma tekniği tespit edilmiştir.

Bu bölümde eserlerin tarihlendirilmesi, kullanılan malzeme özellikleri, biçim özellikleri, süsleme özellikleri, işleme teknikleri ve aynı dönem diğer sandukalarla süsleme özellikleri yönünden karşılaştırılması başlıklar altında açıklanmış ve bu bilgilerin birçoğu çizelge ile ekler kısmında desteklenmiştir.

4.1.1. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Tarihlendirilmesi

Aksaray Müzesi envanter bilgileri incelendiğinde; 356 envanter numaralı sanduka hariç diğer sandukaların “İslami Dönem” notu ile kayıt altına alındığı, müzeye geliş tarihi ve eserin hangi döneme ait olduğu ile ilgili bilgiye yer verilmediği görülmüştür. İncelenen sandukaların birçoğunda, ölüm tarihi belirtilmediği gibi sanatkarın adı da

kaydedilmemiştir. Diğer eserlerde ise kitabelerinin tahrip olmasından dolayı tarihlendirmeye dayalı bilgiye ulaşılammış ve sandukaların tarihi kesin olarak saptanamamıştır. Bu nedenle eserlerin biçim, boyut, malzeme, işleme özellikleri, süsleme ve üslup özellikleri, yazı karakterleri ve istif düzeninden kaynaklanan boşlukların çeşitli süslemeli motifler ile doldurulması gibi özelliklerine bakılarak elde edilen bilgilere göre; İncelenen dokuz adet eserden 356 envanter numaralı sandukanın XIII. yüzyıl Selçuklu Dönem özelliklerini yansıttığı, 346, 347 ve 352 envanter numaralı üç sandukanın XIV. yüzyıl ile XV. yüzyılı kapsayabileceği, 348 ve 351 envanter numaralı iki sandukanın XV. yüzyıl ile XVI. yüzyıl başı Osmanlı Dönemine ait olabileceği, 350, 353 ve 355 envanter numaralı üç eserin ise XIV. yüzyıl Karamanoğulları'na veya XV. yüzyıl Erken Osmanlı Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir. Genel olarak ise sandukaların XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile başlayıp XVI. yüzyılın ilk yarısını da içine alan bir aralıkta yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemine ait olan bu sandukalarda tarihlendirme yapılırken roma rakamı kullanılmıştır. İncelenen eserler Aksaray'a ait olduklarından tarihlendirme yapılırken Konya ili baz alınmıştır. Konya ilinin başkent olduğu yüzyıllar temel alınarak tarihlendirme yapılmış ve buna göre sandukalar değerlendirilmiştir. Tarihlendirmede; XIII. yüzyıl Selçuklu, XIII, XIV ve XV. yüzyıl Karamanoğulları Beyliği ile XV, XVI, XVII, XVIII ve XIX. yüzyıl Erken Osmanlı ve Osmanlı Dönemi özellikleri ele alınmıştır.

4.1.2. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Malzeme Özellikleri

Araştırma kapsamında incelenen Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı dokuz adet süslemeli sandukanın yapı malzemelerinin mermer ve tuf taşından oluştuğu görülmüştür. Bunlardan sekiz sandukanın mermer, bir sandukanın ise Selçuklu Dönemi mezar taşlarında tercih edilen çoğunlukla Ahlat mezar taşlarında kullanılan tuf taşı olduğu tespit edilmiştir. Sandukalardan 347, 348, 351 ve 352 numaralı sandukaların renk ve malzemeleri birbirine benzemektedir. Bu envanter numaralı sandukaların bej renk mermer taşı oldukları belirlenmiştir.

346 numaralı sandukanın beyaz renkte iyi kalite mermer, 350 envanter numaralı sandukanın iyi kalitede kurşuni renk mermer,; 356 numaralı sandukanın kahverengi tuf taşı, 355 envanter numaralı sanduka ile 353 envanter numaralı sandukanın ise beyaz

renkte mermer olduğu ancak toprak altında uzun süre kalmasından dolayı açık tonda toprak rengini alarak renk değişikliğine uğradığı tespit edilmiştir.

4.1.3. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Biçim Özellikleri

Çalışma kapsamına alınan süslemeli dokuz adet sanduka biçim özelliklerine göre şahidesiz dikdörtgen prizmatik sandukalar olup, bu sandukalar biçimlerine göre; tek parçadan oluşan sandukalar, gövdeli ve kapaklı sandukalar şeklinde iki gruba ayrılır. İncelenen sandukalar arasında şahideli ve silindir biçimli sandukalar bulunmamaktadır. Dikdörtgen kademeli prizmalarda yukarıya doğru yükseldikçe küçülen sanduka gövdesi dikdörtgen prizmaların üst üste konulması ile oluşan kademelerden ibarettir. Bu eserler kademe sayılarına, üst kademe prizma biçimlerine ve gövdeli ve kapaklı olup olmadıklarına göre farklılık göstermektedir. Sandukalar kademe sayısına göre incelendiğinde; 346, 348, 351, 352, 353 ve 355 envanter numaralı altı eserin iki kademeli, 347 envanter numaralı bir eserin üç kademeli, 350 envanter numaralı bir eserin tek kademeli ve 356 envanter numaralı bir eserin altı kademeli sanduka biçiminde yapıldığı belirlenmiştir. Üst kademe prizma biçimlerine bakıldığında ise; 346 envanter numaralı eserin üçgen, 348, 350, 351, 352, 355 ve 356 envanter numaralı altı eserin beşgen ve 347 ile 353 envanter numaralı iki eserin ise semerdam şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Gövdeli ve kapaklı biçimlerine göre eserleri ayırmak gerekirse; 356 envanter numaralı eserin gövdeli ve kapaklı, 346, 347, 348, 350, 351, 352, 355 ve 356 envanter numaralı sekiz eserin ise kapaksız alt ve üst gövdeden ibaret olan prizma sandukalar oldukları belirlenmiştir. İncelemeye alınan dokuz sandukanın boyutları incelendiğinde ise en: 20-80 cm, yükseklik: 30-48 cm, boy: 40-207 cm arasında olduğu tespit edilmiştir.

4.1.4. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme Özellikleri

Araştırmada Aksaray Müzesi Etnografya Bölümü sergi bahçede teşhirde yer alan on dört adet sandukanın dokuzunun süslemeli olduğu belirlenerek süsleme özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Mezar taşlarında ve mimaride gördüğümüz bitkisel süslemeler ve geometrik süslemeler Eser kataloğunda yer alan Aksaray Müze mezar taşlarında da görülmektedir. Eser kataloğunda yer alan dokuz sandukanın tümünde bitkisel süsleme bulunmaktadır. Bu incelenen sandukaların sağ ve sol yan gövde duvarları, çatı sağ ve sol yan duvarları, baş ve ayak taşının gövde ve alınlıklarında kısacası tüm sanduka gövdesinde bitkisel ve geometrik motifler, süslemeli ve süslemesiz sade yazı, mimari karakterli süsleme ve

günlük kullanım eşyalarından oluşan sembolik süslemelerin kullanıldığı görülmektedir. Sandukaların süslemesinde kullanılan motifler incelendiğinde;

Bitkisel süslemelerden: Kıvrım dal, yaprak, penç ve palmet, rumi, lotus, çınar yaprağı, sap gibi süsleme motiflerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yazıların içine serpiştirilen sade rumi, hurdeli rumi, palmet, penç, yaprak, kıvrım dal ve sap motifleri görülmektedir.

Geometrik süslemelerden: Zencerek (geçme), çizgi sisteminden gelişen geometrik kompozisyonlar kullanıldığı dikkati çekmektedir. Bordür kenarlarının sınırlandırıldığı, bordür yüzeyinde çıkıntı yapan ince uzun kemerlerin aynı hizada olduğu ve birbirine paralel çizgi kullanıldığı görülmüştür. Geometrik süslemede eşkenar dörtgen, dikdörtgen, beşgen, üçgen, semerdam biçimli vb. şekiller kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sandukalarda bitkisel ve geometrik süslemelerin yanında, süslemenin önemli bir kısmını oluşturan süsleme unsurlu yazı ile sade yazı ve birbirine ulanan sütunlardan oluşan süsleme ile palmetin dış çerçevesini oluşturan süsleme kullanılmıştır. Ayrıca mimari unsurlu süslemelerden mukarnas ile birlikte günlük kullanım eşyası olan sembolik unsurlardan kandil ve vazunun da süslemelerde kullanıldığı dikkati çekmiştir. Sandukaların hiçbirinde figürlü süsleme bulunmamaktadır.

Kompozisyon olarak, bordürlerden zencerekli süsleme, köşe dönüşlü palmetlerden ve rumilerden oluşan tek iplik ve çift iplik süslemeler kullanılmış olup, bunun yanında enine düz simetrik süsleme ve çift iplik kenar süslemeleri ile süslenmişlerdir.

İncelenen sandukalı mezar taşlarının süslemesinde palmet, rumi, kıvrım dal, yaprak, sap, yazı (hat) ve zencerek (geçme) motifi ağırlıklı olarak görülmektedir. Mezar taşlarında bitkisel süslemenin daha çok ayak taşında yer aldığı bilinmektedir. Sandukalarda ise bu durum değişken olup süsleme genellikle tüm gövdeye orantılı olarak dağılmıştır. Bu çalışmada incelenen sandukalarda da süsleme genellikle bütün gövdeye orantılı olarak dağılırken, yalnızca baş ve ayak cephelerinin süslendiği sandukalarda bulunmaktadır.

İncelenen sanduka çerçevesini oluşturan bordürlerden gövde duvarında bulunan silmeler, boş olduğu gibi ince veya kalın bordür niteliğinde süslemelerle doldurulanlarda vardır. Silmelerin sanduka gövdelerinde geniş bir alana yayılan bordür halini aldığı görülmektedir. Zencerek (geçme) bordürleri diğer süslemelere karışmadan tek olarak

işlenmiş olup bu bordürler içi doldurulmuş şekildedir. Bunun yanı sıra sandukalarda süslenen bordürlerin kenarlarından boşluk bırakıldığı da görülmüştür.

İncelenen birden çok sandukada görülen ince ve basit bordürler ile birlikte geniş alana yayılan gelişmiş kompozisyonlara da rastlanır. Bu süslemelerden yola çıkarak sandukaların XII ve XIII. yüzyıl Selçuklu Dönemi süsleme özelliklerini taşıdığı gibi, XIII. ve XIV. yüzyıl Karamanoğulları ile XIV. ve XV. yüzyıl Erken dönem Osmanlı Dönemine de ait olabileceği düşünülmektedir.

Sadece 347 envanter numaralı sandukada hatayi grubundan olan penç motifi kullanılmıştır. Sanduka gövdesini dolayan bir bordür halinde kıvrım dallar üzerine özensiz bir şekilde işlenen beş yapraklı penç örnekleri, alt kademe ve çatı yüzeyindeki yazı aralarında boş kalan alanları da doldurmuştur. 347 envanter numaralı sandukadaki pençlerin özensiz bir şekilde işlenmesinden, 348 ve 353 envanter numaralı sandukalarda ise palmetlerin çınar yaprağına benzemesinden dolayı bu sandukaların XIV. yüzyıl Karamanoğulları Dönemine ait olduğu söylenebilir.

İncelenen sandukaların birçoğunda sanduka gövdelerinin yüzeyleri süslemeler ve yazılarla kaplanmıştır. Sanduka çevresini süsleyen bitkisel ve geometrik örneklî bordürler, yazı bordürleri, süsleme bordürleri ve sandukanın baş ve ayakucunda bulunan mukarnas'lar XIII. yüzyıl Selçuklu, XIII ve XIV. yüzyıl Karamanoğulları beyliği ve XIV, XV ve XVI. yüzyıl Erken Osmanlı ve Osmanlı mermer işçiliğinin en mütevazı örneklerini oluşturmaktadır.

İncelenen Aksaray Müzesinde bulunan sandukalardaki sağ ve sol yan gövde, başucu ve ayakucu yüzeylerindeki süslemeli unsurlar birbirlerinden farklılık gösterirler. Bunlar: rumî kompozisyonları, palmet kompozisyonları, rumî ve bordürlerin teşkil ettiği örgüler, geometrik bordürler, zencerek bordürü ve kandil motiflerinden oluşmakta olup, genel olarak bordürler bitkisel, geometrik ve yazılı uygulama şeklinde görülür. Yazı ile yapılan süslemeler ise sülüs, celi sülüs, nesih, muhakkak hat ile süslemeli ve süslemesiz olarak yazılmışlardır. Dini metinler, hadisler ve ayetler olarak yazılmış olup bunların ölen kişi hakkında sözler ve dualar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kitabesi günümüze ulaşamayan 356 envanter numaralı sandukanın kitabesinde, adına yapılan şahsın bilgileri ile ölüm tarihini bildiren kitabe ve ölen kişi ile ilgili şiirlerin olduğu düşünülmektedir.

İncelenen sandukaların bir kısmında cephe yüzeylerinde süsleme halinde görülen gelişmiş kalitede yazı bordürleri bulunmaktadır. Ara yüzeyleri süslemelerle bezenmiş bu

yazıların harf uçlarından palmetler ve rumiler çıkmaktadır. Yazıların etrafındaki bordürlerde boş silme ve zencerek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

İncelenen sandukaların gövdesinde bulunan sülüs hat ile yazılmış Arapça yazılar Aksaray'daki yapılarda baskın yazı tipi olarak yer alırken nesih muhakkak yazılı sandukalara da rastlandığı görülmektedir. Çoğunlukla mermere uygulanan bitkisel motiflerden rumi, palmet, kıvrık dallar ve günlük eşyalardan oluşan kandil motiflerinin sandukanın tüm gövde yüzeylerinde görüldüğü dikkati çekmiştir. Bu özellikler XIII. yüzyıl Selçuklu Döneminde görülen mezar taşlarının özelliklerini taşımakla birlikte XIII, XIV. yüzyıl Beylikler Dönemine de yansımış ve XIV, XV ve XVI. yüzyıl Osmanlı Döneminde azda olsa kullanılmış ve giderek azalmıştır.

Sandukaların biçim ve boyutlarından dolayı bordürlerle süsleme alanı sınırlı tutularak daha çeşitli süsleme ve yazı alanlarına yer açılmıştır. Örneklerin önemli bir kısmında yoğun bir süsleme görülmez. Süslemeler genelde baş ve ayak taşında, gövde (alt kademe) yüzeylerinde, kademe bordürlerinde ve çatı yan duvarlarında görülür. Sandukanın tamamına bakıldığında süslemeler bir bütün halindedir. Süslemeyi oluşturan motifler sanduka gövdesinde taşın çevresini dolanan bordür ve bunun merkezinde yer alan bitkisel unsurlu süsleme kompozisyonu özelliği taşır. Çoğu eserde baş ve ayak taşlarının alınlıkları bitkisel motiflerle bezenmiştir ancak baş taşı alınlıklarının birçoğunda yazılarda yer almaktadır. Sandukaların baş ve ayak taşı gövdeleri alt kademelerinde ise süslemeye çok az yer verildiği bunun yerine yazılardan oluşan sandukanın tüm gövde ve yüzeyine orantılı olarak uygulandıkları görülmüştür. Bitkisel süsleme bordürlerinde yüzey, bordür kenarlarında sınırlandırılmış olup, bitkisel unsurlar gelişigüzel değil de bir düzen içerisinde uzanarak devam ederler. Genel olarak süslemelerin belli aralarla kesiştikleri söylenebilir. Bir üstten bir alttan kesişmek suretiyle devam ederler. Tespit edilen birkaç örnek dışında bütün diğer bordürlerde bu kurala uyulmuştur.

Sandukalar yapılırken genellikle düz yüzeylere işlenmiş süsleme bordürleri arasına silmeler yerleştirilmiş ve bu suretle sanduka cephesinde içe doğru bir kademelenme elde edilmiştir. Bu kademelenmenin elde edilmesinde silmelerin sağladığı olanaklarla yetinilmemiş, kademelerdeki tek sıra süsleme bordürleri ile, bazen baş ve ayakucuna uygulanan mukarnasla bazen de kademeli olarak işlenen süsleme bordürleriyle bir derinlik sağlanmıştır. Buna örnek vermek gerekirse eserlerde zencerek bordürleri genelde tek olarak işlenmiştir. 348 ve 351 envanter numaralı örneklerde süsleme

sandukanın kademe gövde kısmında değil de baş ve ayak kısmında yer almaktadır. Yine bu örnekte görüldüğü gibi mukarnas süslemenin alt kademeye geçiş kısmına yazı veya bitkisel motifler işlenerek mukarnas süsleme ile kademeye geçişler arasındaki farklılık bir nevi yumuşatılmıştır.

348 ve 351 envanter numaralı sanduka haricinde geriye kalan yedi sanduka içerisinde, baş ve ayak taşı ile sanduka gövde yüzeyi süslemeli olan beş sanduka bulunmakta olup süslemeler dengeli bir şekilde yüzeye dağıtılmıştır. Geriye kalan iki sandukadan biri olan 350 envanter numaralı sandukada süsleme bordürü bulunmamaktadır. Ancak ayak taşı süslemesi bulunmakla olup baş taşı süsleme kısmı tahrip olmasına rağmen süslemeli olduğu düşünülmektedir. Bu sandukada baş ve ayak taşı haricinde sanduka gövdesinde sadece yazılarla birlikte kullanılan süslemeye rastlanılmaktadır. Geriye kalan diğer sanduka ise süslemesi en az olan sandukadır. Bu sanduka 355 envanter numaralı sanduka olup gövdesinde süsleme bordürü kullanılmamıştır. Ancak yazının başlangıç ve bitiş noktalarına çatı ve gövde orta kademelerinde rastlanmaktadır. Sandukanın üst kademesindeki yazı aralarında kıvrık dallı süslemeler olduğu düşünülmektedir. Ancak bu süslemeler malzemenin kalitesizliğinden dolayı belirsizdir. Bu sanduka incelenen sandukalar içerisinde baş ve ayak taşında süsleme olmayan tek sanduka olmasıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca bu sandukanın silmelerinin silindirik kemer şeklinde olması onu diğer sanduka silmeli süslemelerinden ayırmaktadır.

Dokuz adet sandukanın taş işleme teknikleri incelendiğinde sekiz sandukada alçak yüzey oyma ve kazıma tekniği kullanıldığı, 356 envanter numaralı sandukada ise yüksek yüzey oyma tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir.

İncelemeye alınan sandukalar dönemin sanat anlayışlarını yansıtmakta ve motiflerinde geleneksel unsurları taşımaktadırlar. Sandukalarda; bitkisel unsurlar, geometrik unsurlar, süslemeli yazı, mimari karakterli unsurlar ve günlük kullanım eşyalarından oluşan süslemeler olmak üzere beş tür süsleme unsuru görülmektedir. Sandukaların hiçbirinde figürlü süsleme bulunmamaktadır. Türk süslemesinde kullanılan ana motiflerden olan ve incelenen sandukalı mezar taşlarında görülen bitkisel motiflerden rumi, palmet, yaprak, kıvrım dal, sap, geometrik unsurlardan olan zencerek (geçme) motifi ve süslemeli yazı sandukalarda yoğun olarak kullanılırken, mimari karakterli unsur olan mukarnas, taşınabilir eşya motiflerinden kandil ve vazo, bitkisel unsurlardan lotus ve penç motifi incelenen bir ya da birkaç sandukada kullanılmıştır.

Bitkisel süsleme: Sandukalarda en çok kullanılan süslemelerden olan bitkisel motifler mezar taşlarında gövde üzerinde bordür halinde ve yazıların arasında, ayrıca sandukaların sağ ve sol gövde duvarlarındaki boşlukları doldurmak amacıyla kullanılmıştır. İncelemeye alınan bu sandukalarda yoğun olarak kullanılan motifleri ele alacak olursak;

Rumi: Süslemede en çok karşılaşılan motif olan ve Anadolu'da çok yaygın kullanım alanı bulunan rumi mezar taşlarında ve sandukalarda da oldukça fazla kullanılmıştır. İncelenen sandukalarda rumi motifine palmetler kadar olmasa da oldukça fazla yer verilmiştir.

Sandukalarda rumi motifi 346 envanter numaralı sandukada; çizim 8, sandukanın sol yan alt gövde süslemesinde, çizim 14, 15, 17 ve 18 üst çatı sağ ve sol yan (ayrıntı) çiziminde, çizim 27 alınlık süsleme çiziminde yazısız sade olarak yer alırken, 347 envanter numaralı sandukada çizim 36, 37, 45 ve 46 da sağ ve sol yan alt kademe süslemesinde ve çizim 53, 54, 57 ve 58 sandukanın üst çatı kısmı sağ ve sol yan (ayrıntı) süslemesinde yer almaktadır. 350 envanter numaralı sandukada ise çizim 93 ve 97 sandukanın sağ ve sol yan alt kademe süslemesinde, çizim 101 ve 103 sandukanın sağ ve sol yan çatı süslemesinde kullanılmıştır. 352 envanter numaralı sandukada; çizim 151 ve 154 sandukanın sağ ve sol yan çatı süsleme çiziminde yazısız bordür halinde yer alırken 346 envanter numaralı sandukada; çizim 194 sandukanın sağ yan üst bordür kademesi üçüncü bordür süslemesinde, çizim 197 ve 207 sandukanın sağ ve sol yan alt kademe süslemesinde, çizim 216 ve 222 sandukanın sağ ve sol yan çatı süslemesi, çizim 251 sandukanın ayak cephesi alt kademe süslemesinde görülmüş olup örneklerin gövdelerinde bulunan yazılar arasına yerleştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kompozisyonlarda kullanılan rumi motifleri de 352 envanter numaralı sandukanın Şekil: 149, Çizim: 151, Şekil: 152, ve Çizim: 154'te sandukanın çatısının sağ ve sol yan süslemesinde rumi kompozisyonu şeklinde, 356 envanter numaralı sandukanın Çizim: 197 ve 207'de görüldüğü gibi sağ ve sol yan gövde yüzeylerinde ve Şekil: 215, Çizim: 216, Şekil: 221 ve Çizim: 222'de görüldüğü gibi sandukanın sağ yan alt bordür süslemesinde rumi kompozisyonu olarak, Şekil: 250 ve Çizim: 251'deki sandukanın ayak cephesinin alt kademesinde kompozisyon bordür olarak uygulanmıştır. İncelenen baş ve ayakucu alınlıklarında rumi süslemesine rastlanmamıştır. 348, 351, 353 ve 355 envanter numaralı sandukalarda hiçbir şekilde rumi motifine rastlanmamaktadır.

Palmet motifi: Sandukaların hemen hemen hepsinde bulunan palmetler sanduka gövdesinde bordürlerde kullanılmasının yanı sıra yazı aralarında da süsleme amaçlı kompozisyona dahil edilmiştir. Yazılar arasında yer alan palmetlerin boyutları daha küçüktür.

Palmetler incelenen sandukaların genellikle baş ve ayak taşında kullanılmıştır. 346 envanter numaralı sandukada baş ve ayakucu alınlığında kullanılmış olup ayrıca sandukanın sağ ve sol yan alt gövde süslemesinde üst çatı sol yanında, küçük boylarda yer almaktadır. Başucu alınlığında üç yapraklıyken ayakucu alınlığında beş yapraklı olarak yanlarda ise devamı niteliğinde yarım palmetler şeklinde uzanmıştır. 347 envanter numaralı sandukanın sağ ve sol yan alt kademesinde yazı aralarında küçük sade palmetler yer alırken üst çatı sağ ve sol yan yüzeylerinde yine yazı aralarında boşluk doldurmak amacıyla küçük sade palmetler kullanılmıştır. Baş ve ayakucunda ise bu motife rastlanmamaktadır. 348 envanter numaralı sandukanın ayak taşı cephesinde ayakucu alınlığında üç yapraklı kıvrım dal kompozisyonla tam palmet ve yarım palmet yer alırken hemen alt kademesinde yarım palmetlerden oluşan kıvrım dal kompozisyonu ve dalı tamamlayan üç yapraklı palmet yer almaktadır. 350 envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademesinde üç adet sıralı üç yapraklı küçük sade palmete rastlanmaktadır. Sol yan alt kademe süslemesinde iki adet küçük sade palmet yer almaktadır. Diğer sandukalarda kullanılan palmetlerden farklı olarak ayakucu alınlığını kaplayacak nitelikte iri bir palmet bulunmaktadır. 351 envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının merkezinde iri üç yapraklı bir palmet yer almaktadır. Ayakucu alınlığında ise merkezi mukarnas bölmesinin içinde yer alan bir küçük palmet bulunmaktadır. 352 envanter numaralı sandukada palmet çınar yaprağını andıran biçimiyle tek saptan çıkarak bordür halinde sandukanın sağ ve sol yan orta kademesinde kalın bir bordür olarak kıvrık dalla uzanan üç yapraklı palmet kompozisyonu şeklindedir. Sandukanın başucu alınlığını dolduran tek saptan çıkan iri üç yapraklı bir palmet yer alırken yine aynı palmet ayakucu alınlığını da doldurmaktadır. 353 envanter numaralı sandukanın gövdesinde palmet motifi görülmemekle birlikte baş ve ayakucu alınlıklarını dolduran tek saptan çıkan iri beş yapraklı palmet yer almaktadır. 356 envanter numaralı sandukanın alttan ikinci kademe de yer alan bordürde kıvrık dallardan oluşturulmuş sandukayı dört taraftan dolayan palmetlerden oluşan bordür yer almaktadır. Sandukanın sağ, sol, yan ve ayak cephesi alt gövdenin üst kısımlarında rumili palmet kompozisyonu bulunmaktadır. Sandukanın sağ ve sol yan çatı süslemesinde bordür halinde kalın bir palmet ile

hazırlanmış kompozisyon işlenmiştir. Ayrıca bu sandukanın başucu alınlığında sonsuzluk işaretine benzetilen üç sıra derin oyma iri palmet alınlığın alt kısmını doldurmuştur. Ayakucu alınlığında ise büyük bir kandil ile onu çevreleyen üç yapraklı bir palmet yer almaktadır.

Yaprak: Aksaray Müzesinde bulunan mezar taşlarının bitkisel süslemelerinde karşılaşılan diğer bir süsleme türü stilize yaprak motifidir. Yazıların aralarındaki boşlukları doldurmak amacıyla yapılmış yaprak motifleri çoğu sandukalarda görülmektedir. Yaprak motifinin incelenen sandukalardaki kullanımı; 346 envanter numaralı sandukanın; çizim: 4 ve 8 sağ yan alt gövde süslemesi (ayrıntı), çizim 14, 15, 17 ve 18 sandukanın üst çatı sağ ve sol yan süslemesi, çizim 27 ve 28 ayakucu alınlık süslemesinde yer alır. 347 envanter numaralı sandukanın çizim 33, sağ ve sol yan orta kademe bordür süslemesinde, çizim 37 ve 46 sandukanın sağ ve sol yan alt kademe süslemesinde, çizim 54 ve 58 sandukanın üst çatı sağ ve sol yan süslemesinde görülmektedir. 350 envanter numaralı sandukanın çizim 93 ve 97 sağ ve sol yan alt kademe süslemesinde, çizim 103 sandukanın sol yan çatı süslemesinde bulunur. 352 envanter numaralı sandukanın çizim 134 ve 142 sağ ve sol yan üst kademe orta bordür süslemesinde palmet veya asma yaprağı süslemesi şeklinde, çizim 157 ve 163 sandukanın baş ve ayak cephesinde asma yaprağı şeklinde yer alır. 353 envanter numaralı sandukanın çizim 184 ve 187 sandukanın baş ve ayak cephesinde bulunan çınar yaprağına benzer palmet olduğu düşünülen süsleme bulunmaktadır. 348, 351 ve 355 envanter numaralı sandukalarda yaprak motifi uygulanmamıştır.

Kıvrım Dal: Bu motifin amacı kompozisyonun hangi yönde ilerleyeceğini belirlemek ve kompozisyona hareket katarak süslemektedir. Kıvrım dalın incelenen sandukalardaki yerleri: 347 envanter numaralı sandukada bulunan şekil 31 ve 40 ile çizim 33 ve 42’de sandukanın sağ ve sol yan orta kademe bordür süslemesi, çizim 45 ve 46’da yer alan sol yan alt kademe süslemesi, çizim 54, 57 ve 58’de yer alan sandukanın üst çatı sağ ve sol yan süslemesi, şekil 62 ve 67 ile çizim 64 ve 70 numaralı sandukanın baş ve ayak cephesinin süslemesinde bulunmaktadır. 348 envanter numaralı sandukada bulunan çizim 89’ da sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinde yer alan kıvrım dal, 352 envanter numaralı sandukada bulunan şekil 133 ve 141 ile çizim 134 ve 142’de sandukanın sağ ve sol yan üst kademe orta bordür süslemesinde yer almaktadır. 356 envanter numaralı sandukada bulunan çizim 93 ve 203, sandukanın sağ ve sol yan üst bordür kademesi, çizim 97 ve 207 sandukanın sağ ve sol yan alt kademe süslemesi, şekil

250 ve çizim 251, ayak cephesi alt kademe süslemesi, şekil 231 ve 244 ile çizim 232 ve 245'te sandukanın baş ve ayak cephesi ikinci bordür süslemesinde yer alır. 346, 350, 351, 353 ve 355 envanter numaralı sandukada kıvrımdal uygulaması görülmemiştir.

Lotus: 356 envanter numaralı sandukada şekil 215 ve çizim 216 ile şekil 221 ve çizim 222' de yer alan çatı sağ ve sol yanında yer alan kalın bordür içinde lotus kullanılmıştır. Ayrıca şekil 250 ve çizim 251'de sanduka alt kademe ayak cephesindeki kompozisyonda da yer almaktadır.

Penç: İncelenen sandukalar arasında penç motifi sadece 347 envanter numaralı sandukada bulunmakta olup; şekil 31 ve çizim 33, şekil 40 ve çizim 42, şekil 62 ve çizim 64, şekil 68 ve çizim 70'te sanduka gövdesini dolayan bir bordür halinde yer alırken, şekil 4, çizim 5 ve şekil 8 ile çizim 10'da sağ ve sol yan alt kademede, şekil 12, çizim 14 ve şekil 14 ile çizim 16'da sağ ve sol yan çatı yüzeyindeki yazı aralarında boş kalan alanları doldurmuştur.

Süslemeli yazı: İncelemeye alınan sandukalarda sade yazıyla işlenen sandukalar incelemeye alınmamış ancak süslemeli unsurlar ile işlenen yazılar inceleme kapsamı içine alınmıştır. Sandukaların birçoğunda bu süsleme kullanılmıştır. Bu sandukaları envanter numaralarına göre ele alırsak: 346 envanter numaralı sandukada: şekil: 3 ve çizim: 4 ile şekil: 7 ve çizim: 8 sandukanın sağ ve sol yan alt kademe yüzeylerinde, şekil: 13, çizim: 14 ve çizim: 15 ile şekil: 16, çizim: 17 ve çizim: 18 de yer alan sandukanın üst çatı sağ ve sol yan yüzeylerinde süsleme unsurlu yazı kullanılmıştır. 347 envanter numaralı sandukada: şekil: 34, çizim: 36 ve Çizim: 37 ile Şekil: 43, Çizim: 45 ve Çizim: 46'da sandukanın sağ ve sol yan alt kademe yüzeylerinde, şekil: 51, çizim: 53 ve çizim: 54 ile şekil: 55, Çizim: 57 ve Çizim: 58 de yer alan sandukanın üst çatı sağ ve sol yan yüzeylerinde süsleme unsurlu yazı kullanılmıştır. 350 envanter numaralı sandukada: şekil: 92 ve Çizim: 93 ile şekil: 96 ve Çizim: 97'de sandukanın sağ ve sol yan alt kademe yüzeyinde, Şekil: 100, Çizim: 101, Şekil: 102 ve Çizim: 103'te yer alan sandukanın sağ ve sol yan çatı yüzeylerinde süsleme unsurlu yazı uygulanmıştır. Sandukaların üzerlerinde sanatçı imzası veya ölen kişi hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

Geometrik motifler: İncelenen sandukalarda görülen geometrik süsleme bordürleri, ince bir bordürden oluşan sandukaların alt kademelerinde, başucu ve ayakucu alınlıklarında veya yazıların etrafını çeviren silmelerde yer alır. Bu motifler: zencerek (geçme) motiflerinden oluşmaktadır.

Zencerek (geçme): Tek veya çift zencerek motiflerinin kullanım alanları çeşitlidir bunlar sandukalarda da kullanılmaktadır. 351 envanter numaralı sandukada şekil 123, çizim 124, şekil 127 ve çizim 128 de yer alan zencerek (geçme) kompozisyonu, 352 envanter numaralı sandukanın şekil 135 ve 143 çizim 136 ve 144 sandukanın sağ ve sol yan alt kademeye geçiş bordüründe bulunan ve şekil 158 ve çizim 160' ta sağ ve sol yan baş ve ayak cephesinde bulunan zencerek motifi, 353 envanter numaralı sandukada şekil 169 ve çizim 170'de ile şekil 173 ve çizim 174'te sandukanın sağ ve sol yan alt kademeye geçiş bordüründe, şekil 182, çizim 184, şekil 185 ve çizim 187 sandukanın baş ve ayak cephelerinde yer almaktadır. 356 numaralı sandukanın alt kademesinde süslemeleri çevreleyen bordürde çizim 197 ve 207' de yer alan ve üçgen prizmanın sağ ve sol yanında yazıları çevreleyen ince bordürde, şekil 212, çizim 214, şekil 217, çizim 219 ve 220'de baş ve ayak cepheleri alt kademesinde kitabe ve süslemeleri çevreleyen, şekil 235, çizim 236, şekil 250 ve çizim 251' de zencerek süslemesi bulunmaktadır. İncelenen sandukalar arasında Selçuklu Dönemine ait olan 356 envanter numaralı sandukanın beşgen prizma çatıdan alt kademeye geçiş bordüründe sanduka gövdesini enine dolanan ince bordürü süsleyen zencerek motifi görülmektedir.

Mukarnas: Çok geniş bir kullanım alanı bulan mukarnaslar İslam Mimarisinin kendine özgü unsurlarından biridir. İncelenen iki sandukanın baş ve ayak kısımlarında mukarnas süslemesine yer verilmiştir. Yapılma amacında sadece süsleme olarak kullanıldığı, sandukanın monotonluğunu kırarak sanduka gövdesine yumuşak bir geçiş sağlandığı görülmüştür. 348 ve 351 numaralı bu iki sandukanın baş ve ayak kısımlarında görülen mukarnas süslemeleri çift sıra halindedir. Sandukaların mukarnas bordürlerinin içlerinde ise sadece 351 numaralı sandukanın ayak kısmında bulunan mihrap şeklinde mukarnasın merkezinde küçük bir palmet motifi kullanılmıştır.

Kandil ve vazo: Selçuklu Döneminde bol olarak kullanılan ve mezara defnedilen kişiye manevi ışık saçtığına inanılan kandil motifi, incelenen sandukalar içinde Selçuklu Dönemine ait olan kahverengi tuf taşına ait 356 envanter numaralı sandukanın ayakucunda ve ayak cephesinin alt kademesinde vazo ile birlikte kompozisyon şeklinde yer almaktadır.

Aksaray Müzesinde bulunan sandukalar literatür de yer alan sandukalarla karşılaştırıldığında aynı döneme ait sandukalar ile şekil yönünden benzer olmasına rağmen, süslemeli unsurlar bakımından değişiklik göstermektedir.

Aksaray Müzesi dışında şehir merkezinde eski yağ pazarı içinde ara sokakta bulunan etrafı demir parmaklıklarla çevrilerek korumaya alınmış iki sandukanın aynı dönemlere ait olduğu düşünülmele birlikte biçim özellikleri benzer olmasına rağmen süsleme özellikleri bakımından farklı oldukları görülmektedir. Ancak bu sandukalara benzer bir süsleme Aksaray Müzesindeki incelemeye dahil edilmeyen şahidelerin bulunduğu bir baş veya ayak taşında görülmektedir. Bu sandukaların Beylikler veya Erken Osmanlı Dönemine ait oldukları düşünülmelektir.

Bağcı, (2005). “Niğde de Bulunan Beylikler Dönemi Mezar Taşları” adlı tezinde; Beylikler Dönemi ve Anadolu Selçuklu Dönemine ait sandukalarda nadir de olsa mukarnas süsleme kullanıldığı ve bu dönemlere ait sanduka süslemelerinde yazıların içine serpiştirilen sade rumi, hurdeli rumi, palmet ve yaprak motiflerinin bulunduğu bildirilmiştir. Bu süsleme anlayışı müzedeki süslemeli sandukaların çoğunda kullanılmıştır. Bu yönüyle Niğde Beylikler Dönemi mezar taşları Aksaray Müzesi sanduka süslemeleriyle benzerlik göstermektedir. Süslemeli sandukalarda bitkisel ve geometrik süslemeler görülür. Bunların çoğunluğunu bitkisel süslemeler oluşturur. Selçuklu ve Karamanoğulları Dönemi sandukalarında bazı küçük değişiklikler dışında biçim ve süsleme olarak hemen hemen aynı biçimlerin kullanıldığını yayınlanmış tezlerden ve kitaplardan Niğde, Konya, Karaman ve Aksaray’daki sandukalar incelediğinde görülmektedir. XIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülen İran’daki Doğu Radkan Kümbet’inin on iki köşeli kademesi iki yatay tuğla arasına sonsuzluk işaretini andıran bir motifle hareketlendirilmiştir. Bu motifin benzeri incelenen 356 envanter numaralı sandukanın başucu alınlığında üç sıra halinde bezenmiştir. Aynı zamanda bu süsleme üç yapraklı bir palmetin dış çerçevesine de benzemektedir.

Küçükahmet, (2009)’da yayınladığı “Ankara Etnografya Müzesinde Bulunan Mezar Taşlarındaki Süslemeler” başlıklı yüksek lisans tezinde sayfa 46, 47’de görülen arka yüz şahide taşında yer alan mukarnas süslemenin Aksaray Müzesinde bulunan 351 envanter numaralı sandukadaki mukarnas işlemesine benzer olduğu dikkati çekmektedir. Ön yüz şahide taşındaki yarım palmet ve tam palmetli yapraklı sarmaşık kıvrık dalların yer aldığı süsleme ile Aksaray Müzesinde bulunan incelemeye dahil edilen 348 envanter numaralı sandukanın çizim 128 de yer alan orta kademe ayakucu alınlık bordür süslemesi azda olsa benzerlik göstermektedir. Bu şahide Hicri 713 Miladi 313 yılından kalma Selçuklu Dönemine aittir. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde mukarnas çeşitli alanlarda ve

yapılarda çoğunlukla tercih edilmiştir. Buradan yola çıkarak ta Selçuklu ve Beylikler Dönemi ve Erken Osmanlı Dönemine ait olduğu söylenebilir.

Bayık, (1995) “Konya ve Çevresindeki Selçuklu ve Beylikler Dönemi Sandukaları” adlı Yüksek Lisans Tezinde yer alan sanduka biçimleri incelendiğinde Aksaray Müzesindeki sandukalara benzer biçimleri olduğu gibi farklı biçimleri de mevcuttur. Örneğin üstten basık ve yarım silindir şeklinde yedi köşeli sandukalar incelenen sandukalar arasında bulunmamaktadır.

Erdemir, (2009)’in çalışmasında, Karamanoğlu Dönemi XV. yüzyıla ait 947 envanter numaralı sandukanın fotoğrafı açılı olarak çekildiğinden dolayı süsleme kısımları görünmemektedir. Ancak biçim olarak incelenen sandukaların bir çoğuna benzemektedir. Aynı kitaptaki 5820 envanter numaralı 166. sayfadaki 880 Hicri, 1475 Miladi Karamanoğulları’na ait sanduka ve 959 envanter numaralı sayfa 157’deki Karamanoğulları’na ait 818 Hicri, 1415 Miladi tarihli sanduka süsleme yönünden çalışmada incelenen 352 ve 353 envanter numaralı sandukanın alt kademeye geçiş bordüründe bulunan zencerek bordürüne benzemektedir. Ayrıca 356 envanter numaralı sandukanın alt kademe ve çatı sağ ve sol yanında ince bordür halindeki zencerek süslemesine benzerlik göstermektedir. Sandukalar biçim yönünden benzerlik göstermemesine rağmen baş ve ayakucu alınlıkları beşgen eyvan tipli olması ile birbirlerine benzemektedir.

Demirci, (2012)’de yazdığı “Bursa Emir Sultan Cami Haziresinde Yer Alan Mezar Taşlarının Kitabelerinin İncelenmesi” adlı tezindeki kitabe süslemeleri ile incelenen sandukaların süslemeleri tamamen farklıdır.

Perçem (2010) “Bursa Türk İslam Eserleri Müzesindeki XV. yüzyıla ait Mezar Taşlarında Bezeme Üslubu” adlı yüksek lisans tezindeki şahide süslemeleri ile incelenen sandukaların süslemeleri tamamen farklıdır.

Araştırma kapsamında incelenen dokuz sandukalı mezar taşının dönemi, müzedeki yeri, malzeme, boyut, süsleme özellikleri, eser hakkında açıklamalar, envanter kayıtlarında yer alan bilgiler ayrıntılı olarak her eser için ayrı ayrı düzenlenen eser künyelerinde verilmiştir.

Eser 1.**Envanter No:** E- 346.**Dönemi:** Tarihi bilinmemektedir. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinden XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır.**Müzeye Geldiği Yer:** Ervah Mezarlığından gelmiştir.**Müzeeye Geldiği Tarih:** Bilinmemektedir.**Müzedeki Yeri:** Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, Müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze yetkilileri tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır. Birbirine yakın mesafede sergilenmişlerdir.**Malzeme:** Beyaz renkte kaliteli mermer malzemeden yapılmıştır. Alçak yüzey oyma tekniği ile işlenmiştir.**Boyut:** En: 38 cm, Yükseklik: 48 cm, Boy: 151 cm olup sanduka iki kademeden oluşmaktadır. Bunlar alt ve üst kademelerdir. Alt kademe: 35 cm, üst kademe: 14 cm'dir. Biçim olarak sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen şekildedir. Üst kademesinde baş ve ayak alınlıkları biçim olarak birbirinden farklıdır. Hafif silindirik biçimde üçgen prizmatik üst bölümü bulunur.**Süsleme Özellikleri:**

Sandukanın sağ ve sol gövdesinde, çatısının sağ ve sol yan duvarlarında, baş ve ayak cephelerinin alınlıklarında süslemeler görülmektedir. Sandukanın sağ ve sol gövdesinde Selçuklu Döneminin yardımcı süsleme özelliklerinden yuvarlak hatlara sahip olan sülüs celisi yazı ile süslemenin bir arada kullanıldığı rumi, üç, beş ve yedi yapraklı palmet, kıvrım dal, helezoni motifler, sap çıkmaları ve sade yaprak ve filizleri yer alır. Geometrik süsleme olarak sanduka gövdesinde yer alan silmelerle (çerçevelerle) birlikte sanduka gövde biçimi ele alınabilir. Mimari karakterli unsurlardan olan; birbirine ulanan sütunlardan oluşan süsleme kullanıldığı görülmektedir.

Süslemede sandukanın sağ ve sol gövdesinde: Rumi ve kıvrım dal, yaprak, palmet, helezoni motifler, sap çıkmaları, kompozisyon olarak: sağ yan alt kademe süsleme pano kompozisyonu sol yan alt kademe panosuna benzemekte bu benzerlik küçük farkla ayrılmaktadır. Sol yan alt kademe süsleme pano kompozisyonu, dokuz ayrı sütunun birbirine kavisli bir şekilde ulandığı (yarım daire) şekilde olan sekiz ayrı eyvan görünümündedir. Bu sütun aralarının (eyvan içlerinin) iki taraftan üçer eyvan boşluğuna sülüs yazı metinleri ile işlemeli olduğu ve yazıların boş alanlarını doldurmak ve süslemek amacıyla Rumi, palmet, yaprak filizleri, vb ile bezendiği görülmektedir. Ortadaki eyvan boşluğunda birbiriyle aynı simetrik biçimdeki kompozisyon rumi, palmet, sap ve yapraktan oluşmuştur. Çatısında ise, düz rumiler, sap çıkmaları, sade yapraklar, helezoni motifler, palmet vb. ile bezenmiştir. Baş ve ayak cephesinde: üç ve beş yapraklı palmet, sade basit yaprak süslemeleri belirli kurallar içerisinde uygulanmıştır. Sağ ve sol alt kademeleri ve çatıdaki yazı aralarına işlenen süsleme boşluk doldurma amacı ile kullanılmıştır.

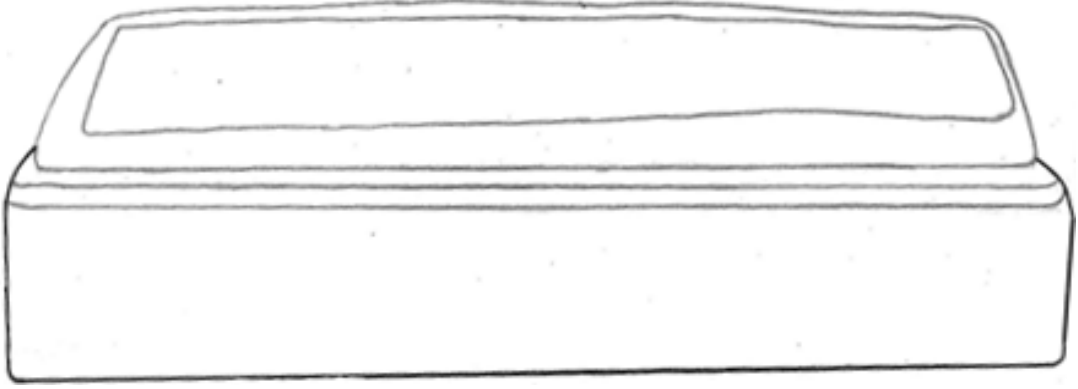
Eser Hakkında Açıklama:

Tek parça taştan yapılmıştır. Bir yüzeyi çatlamış ve aşağı kısmı kırılmıştır ancak müze yetkilileri tarafından çimento ile restorasyonu yapılarak birleştirilmiştir. Sağ yan süslemelerinin bir kısmı tahrip olmuştur. İncelenen birçok sandukaya göre biçim olarak farklıdır. Müzeeye gelmeden önce ve müzede bir süre açık alanda kalmış ve tahrip olmasına rağmen müzedeki çoğu sandukaya göre sağlam kalabilmiştir.

ESER 1

Şekil 4.1. 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.2. 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

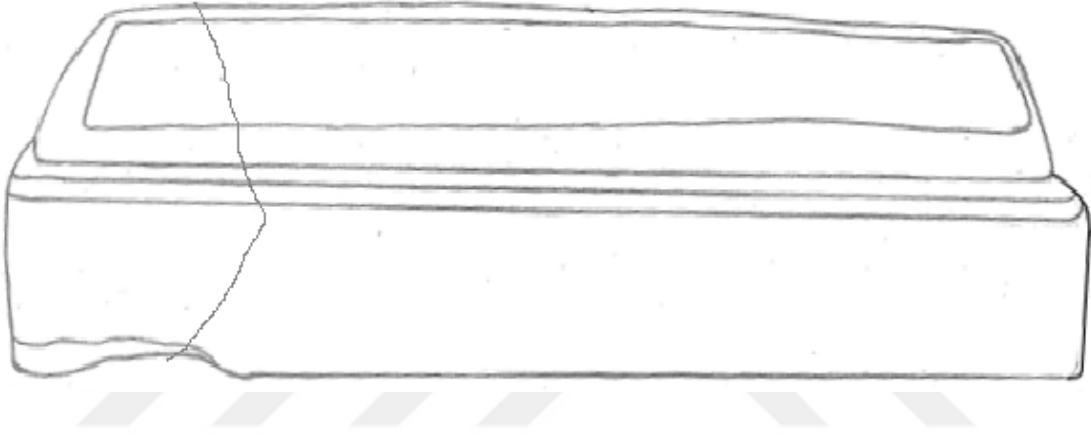
Şekil 4.3. 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.4. 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

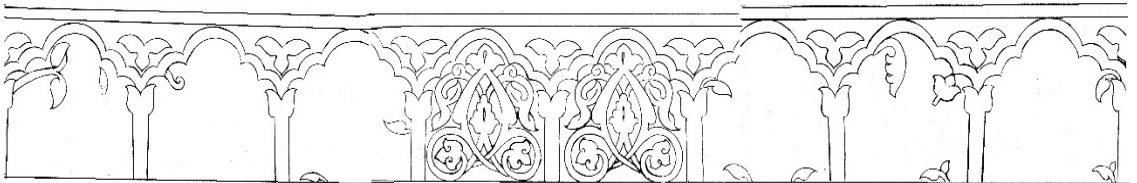
Şekil 4.5. 346 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.6. 346 Envanter numaralı sandukanın sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

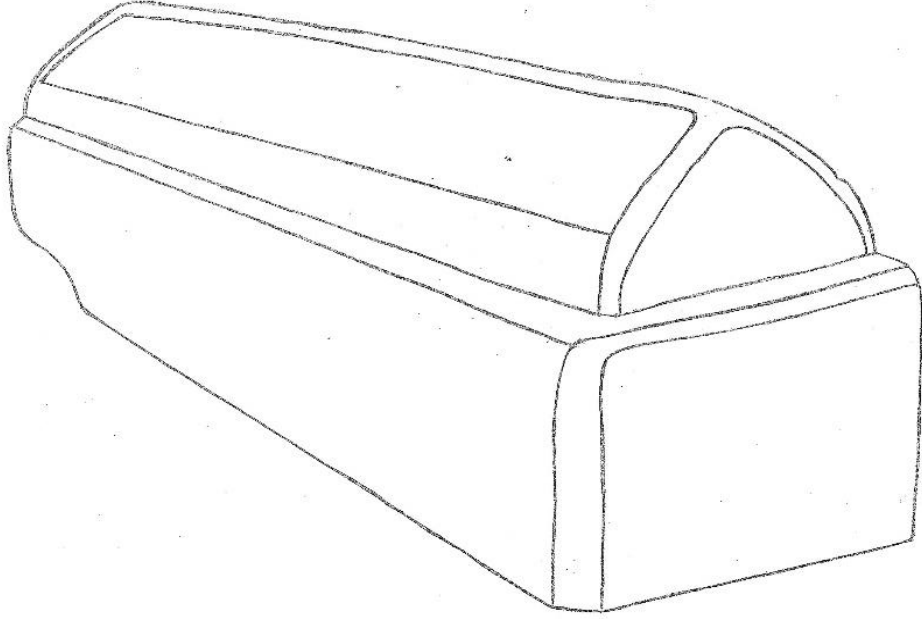
Şekil 4.7. 346 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.8. 346 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

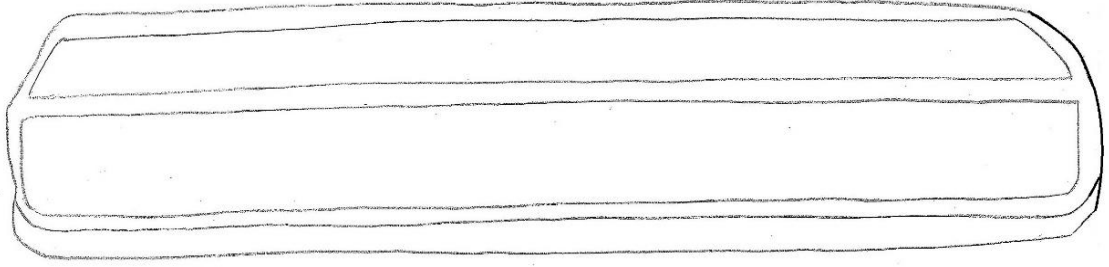
Şekil 4.9. 346 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.10. 346 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.11. 346 Envanter numaralı sandukanın üst (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

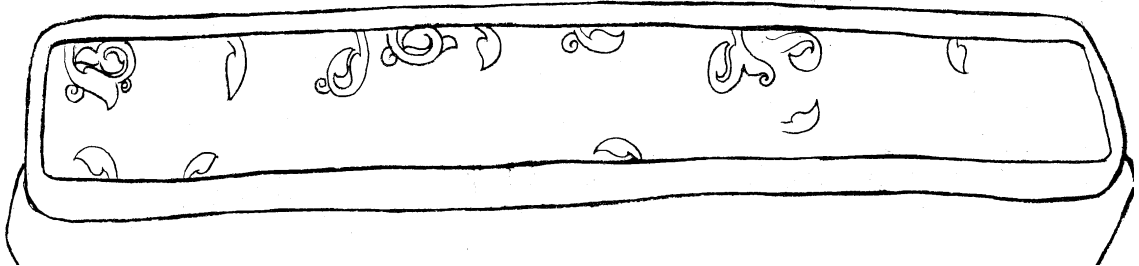
Çizim 4.12. 346 Envanter numaralı sandukanın üst (çatıdan) çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.13. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.14. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

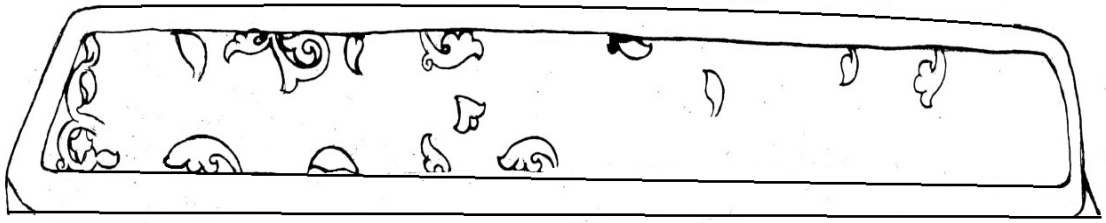
Çizim 4.15. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.16. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan görüntüsü (Bölükbaş, 2019).

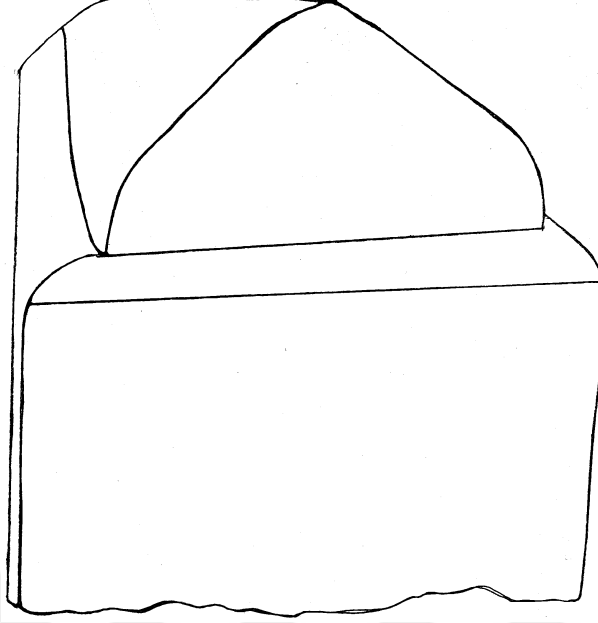
Çizim 4.17. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.18. 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

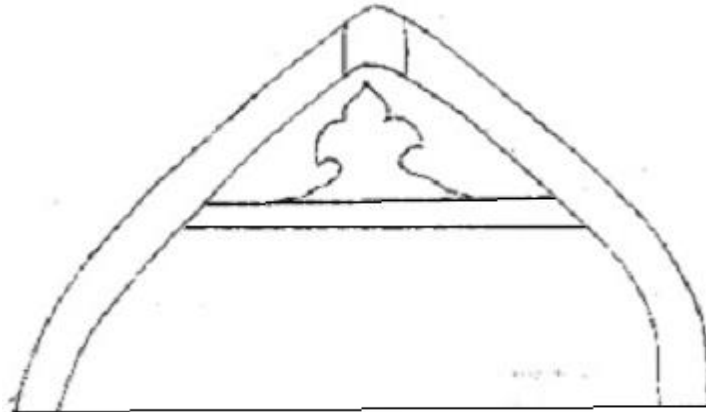
Şekil 4.19. 346 numaralı sandukanın baş cephesinden görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.20. 346 numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

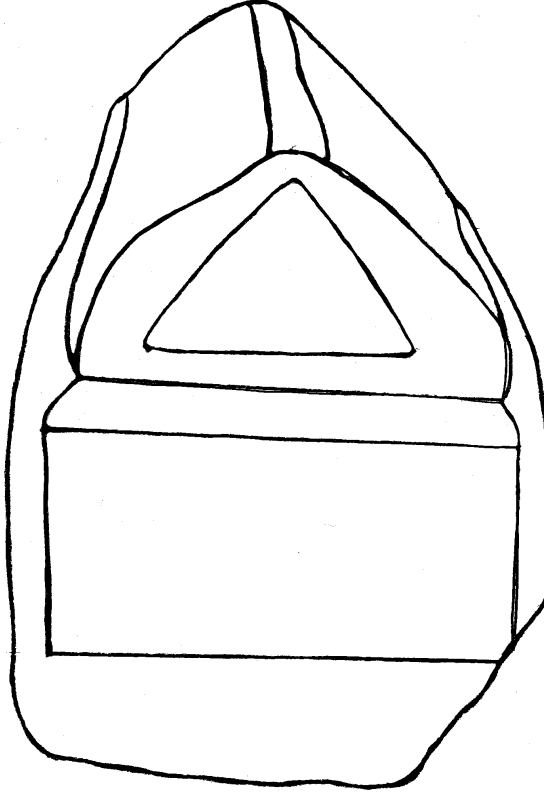
Şekil 4.21. 346 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.22. 346 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

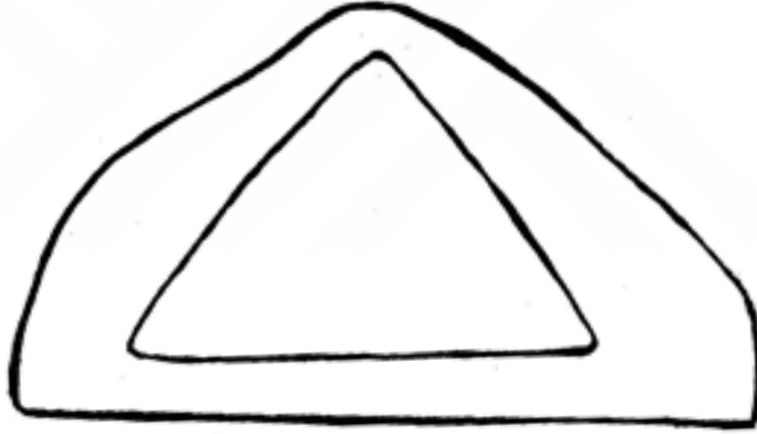
Şekil 4.23. 346 numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

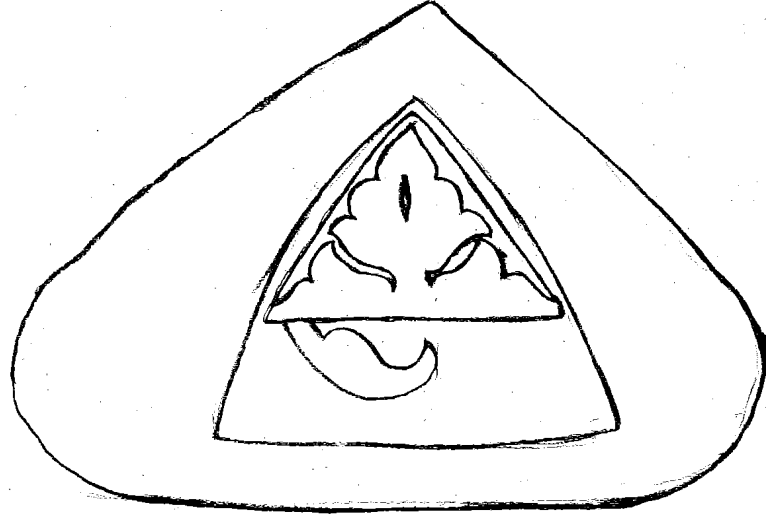
Çizim 4.24. 346 numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

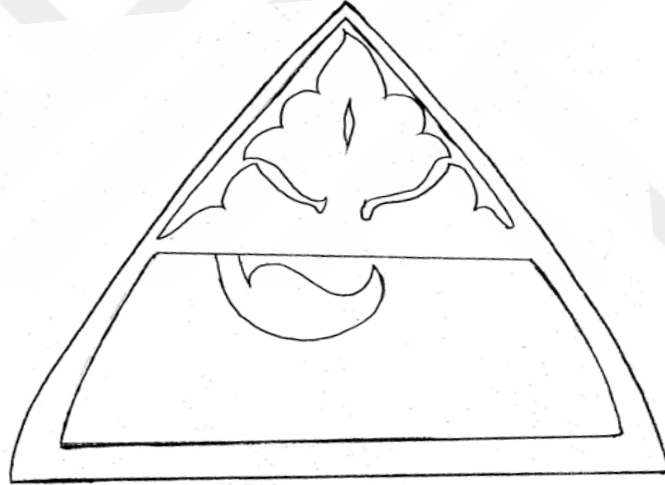
Şekil 4.25. 346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.26. 346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.27. 346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.28. 346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 2.**Envanter No:** E-E- 347.**Dö nemi:** Tarihi bilinmemektedir. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerine göre XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır.**Müzeeye Geldiği Yer:** Ervah Mezarlığından gelmiştir.**Müzeeye Geldiği Tarih:** Bilinmemektedir.**Müzedeki Yeri:** Konum olarak bahçede teşhirde olan sanduka, müze kapısının sağ tarafında yer alan bahçenin arkasına konumlandırılmış ve 2018 yılında müze müdürü tarafından üstü çatı ile kapatılarak korumaya alınmıştır.**Malzeme:** Bej renkli mermerden yapılmıştır. Düz yüzeyli alçak oyma tekniği ile işlenmiştir.**Boyut:** En: 42 cm, Yükseklik: 30 cm, Boy: 162 cm olup sanduka üç kademeden oluşmaktadır. Bunlar alt, orta ve üst kademelerdir. Alt kademe yüksekliği: 33 cm, orta kademe yüksekliği: 13.5 cm, üst kademe yüksekliği: 13.5 cm' dir. Biçim olarak baş ve ayak taşı olmayan tek parçadan oluşan üç kademeli prizmatik sandukadır. Altta dikdörtgen prizmal gövde, Ortada üst ve alt kademelerin ortasında yer alan ve bu kademelere uygun olarak konumlanan alan ile üstte semerdam şeklindeki prizmatik çatı ile sonlanır. Sandukanın yüzeyinin tamamına bakıldığında diğer eserlere göre ovallik daha çok hakimdir. Biçimine uygun şekilde kademeleri yerleştirilmiştir. Taş dikdörtgen biçimli olup yukarı doğru kademeli olarak oval bir şekilde yükselerek birleşmiştir. Üst kademelerin kenarları yarım daire çerçeve ile çevrelenmiş, orta ve alt kademeler ise dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır.**Süsleme Özellikleri:**

Sandukanın tüm gövdesinde alt, üst kademe sağ ve sol yan, çatı sağ ve sol yan, baş ve ayak cephelerinde süslemeye yer verilmiştir. Süslemede kullanılan motifler kıvrık dallar üzerinde hatayı grubundan olan penç çiçeklerinin oluşturduğu bitkisel süsleme: yazı aralarına serpiştirilen stilize penç motifi, kıvrık dallar, yaprak filizleri, rumi, palmet, sap çıkmaları, helezoni motifler ile bezenmiştir. Geometrik unsur olarak sanduka gövdesindeki çerçeveler ve sandukanın biçimi ele alınabilir. Süslemede sandukanın gövde kısmında, sandukanın orta kademesi haricindeki sağ ve sol alt ve üst kademelerde Selçuklu Döneminin yardımcı süsleme özelliklerinden olan tek satır halinde sülüs yazı metni arasına boşluk bırakmadan süslemenin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Çatı kısmındaki sülüs karakterli yazı metninin sağ yan alt kademe süslemesinde palmet, sap çıkması, yaprak filizleri, rumi vb.. İşlemeler yazı aralarına serpiştirilmiştir.

Sol yan alt kademe süslemesinde yaprak filizleri, sap çıkmaları, kıvrım dal, kıvrım dal üzerine yerleştirilmiş penç, helezoni motif, palmet vb. motifler yazı aralarında boş kalan alanlara uygulanmıştır. Orta kademesinde ise sadece bir bordür süslemesi olarak bu biçimlerin üzerine stilize edilmiş süslemeler kompozisyon haline getirilerek işlenmiştir. Bordür sanduka gövdesini boydan boya sarmaktadır. Sandukanın gövde kısmında orta kademede bulunan kıvrım dal üzerinde yürüyen bitkisel süslemelerden bölündükçe çoğalan hatayı grubundan olan özensiz işlenmiş beş yapraklı penç motifinin oluşturduğu bitkisel süsleme şeridinin sandukanın gövdesini kuşatarak baş ve ayak kısımlarından da geçtiği görülmektedir. Genellikle tek bordürlü ve geometrik süslemede görüldüğü gibi sürekli çoğalabilen süslemelerdir. Çıkış noktası bir dal gövdesinden sap çıkmasıyla oluşmuştur. Kıvrımdal bordürünün penç motifleriyle çevrelediği, pençleri saran dalların hem boşlukları doldurduğu hem de kıvrımlı bir kompozisyon meydana getirmek üzere devam ederek belirli kurallar içerisinde bütün bir bordür halinde devam ettiği görülür.

Çatı sağ ve sol yan süslemesinde ise kıvrım dal, pençlerden oluşan kıvrımdal, palmet, penç ve ruminin birlikte kullanıldığı süsleme, sap çıkması ve helezoni motifler yazı aralarında boş kalan alanlara yerleştirilerek Selçuklu geleneğinden gelen anlayışla boşluk bırakılmadan süslenmiştir. Sandukanın orta kademe süsleme şeridinde yer alan ve gövdenin alt ve üst kademesinin yazı aralarında dağınık olarak kullanılan bordür kıvrım dallar üzerine yerleştirilmiş hatayı grubundan penç motifi, tüm sanduka gövdesini yatay bir şekilde donatarak baş ve ayak cephesini de süslemiştir.

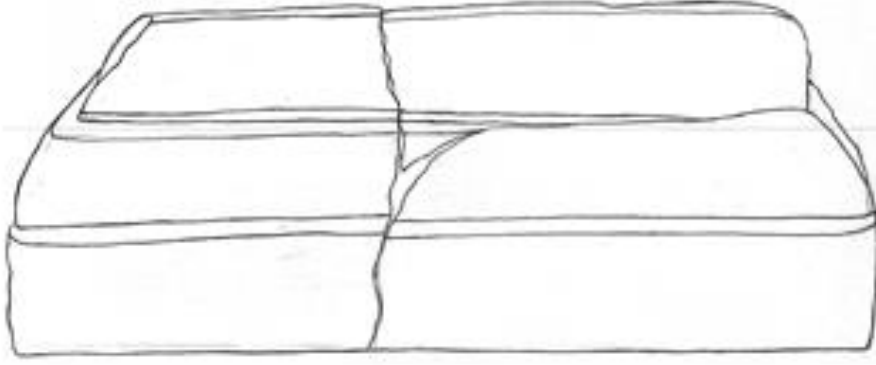
Eser Hakkında Açıklama:

Tek parça taştan yapılmıştır. Sanduka gövdesi kırılarak ortadan ikiye ayrılmış ve müze yetkilileri tarafından çimento ile birleştirilmiştir. Sağ yan gövdesinde üst, orta ve alt kademelerdeki süslemeleri sol yana oranla daha çok tahrip olmuştur. Baş cephesi çaprazdan ikiye ayrılmış ve alınlık süslemesi tahrip ten dolayı silinmiştir. Ayak cephesinde ise sadece üst çatı kademe yüzeyinin kırılmasıyla süsleme ya da yazı olduğu bilinmemektedir. İncelenen diğer sandukalara göre biçim ve yükseklik olarak daha yüksek ve ovaldir. Müzeeye gelmeden önce mezarlıkta ve müzede bir süre açık alanda kalan ve tahrip olan sandukalar şimdiki yerinde müzede kuma gömülü olarak teşhir edilmektedir.

ESER 2

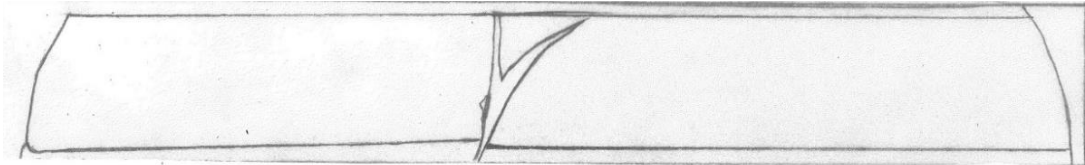
Şekil 4.29. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.30. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.31. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kademe bordür süslemesi görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

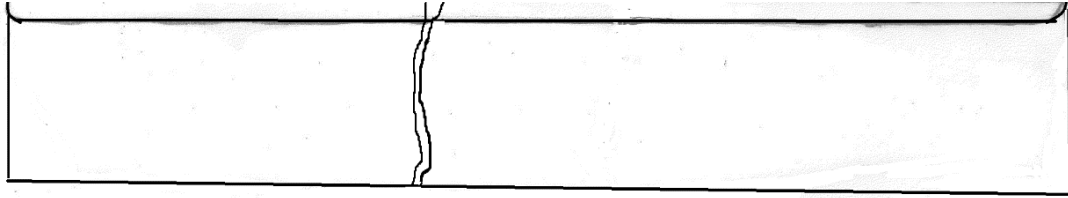
Çizim 4.32. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kademe bordür (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.33. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kademe bordür süslemesi (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.34. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.35. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe çizimi (Bölükbaş, 2020).

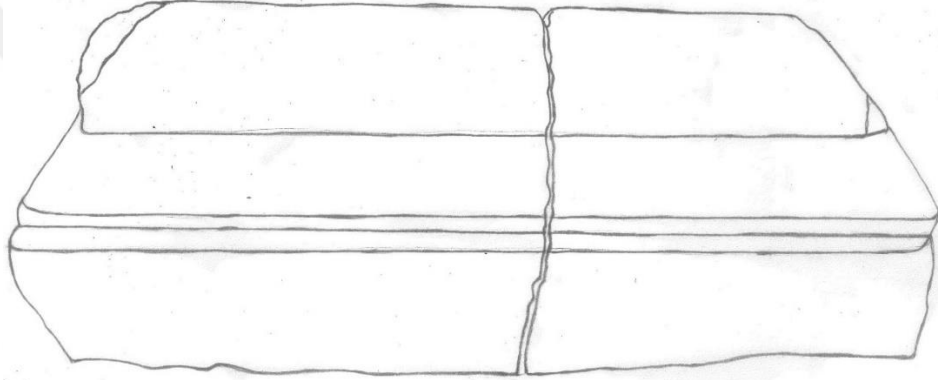
Çizim 4.36. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesi görünüşü çizimi (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.37. 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesi çizimi (Bölükbaş, 2020).

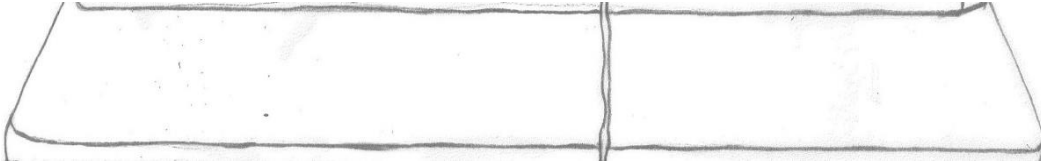
Şekil 4.38. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.39. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.40. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kademe bordür süsleme görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

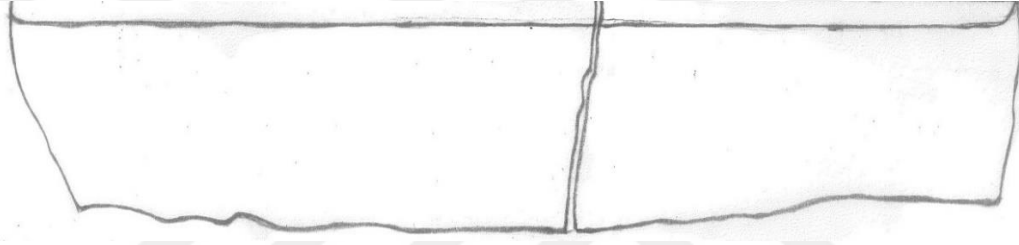
Çizim 4.41. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kademe bordür süslemesi (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.42. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kademe bordür süslemesi çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

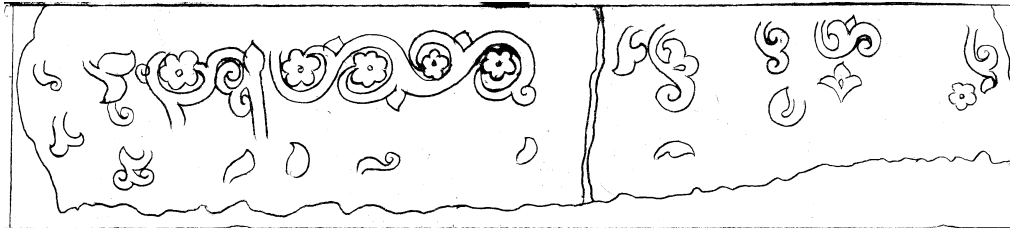
Şekil 4.43. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süsleme görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.44. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe çizimi (Bölükbaş, 2020).

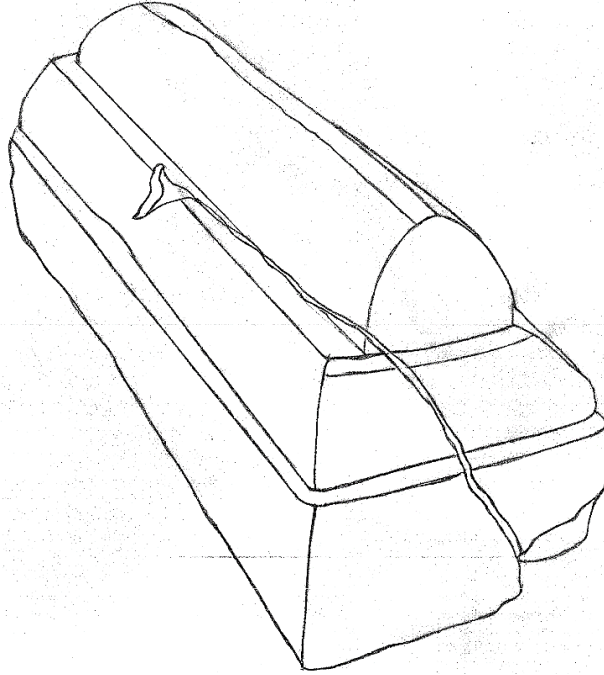
Çizim 4.45. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesi görünüşü çizimi (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.46. 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesi çizimi (Bölükbaş, 2020)

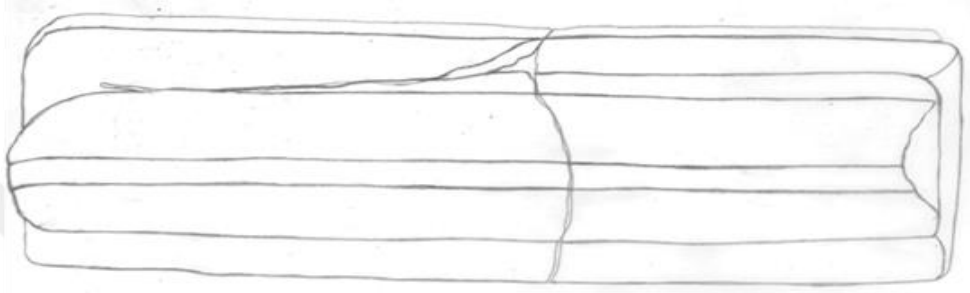
Şekil 4.47. 347 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.48. 347 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

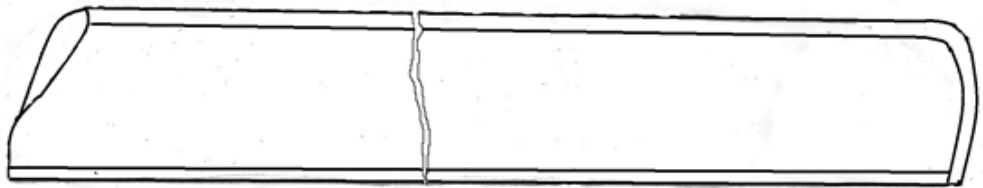
Şekil 4.49. 347 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.50. 347 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) çizimi (Bölükbaş, 2020).

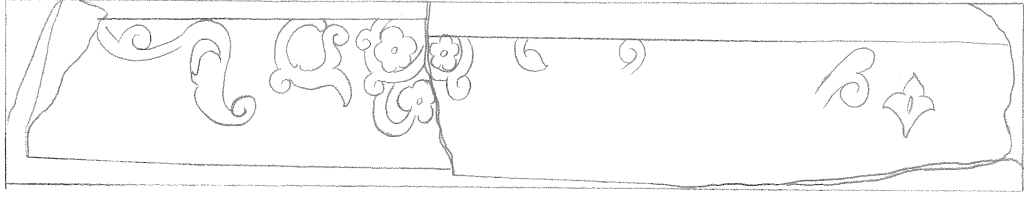
Şekil 4.51. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.52. 347 Envanter numaralı sandukanın üst (çatı) sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

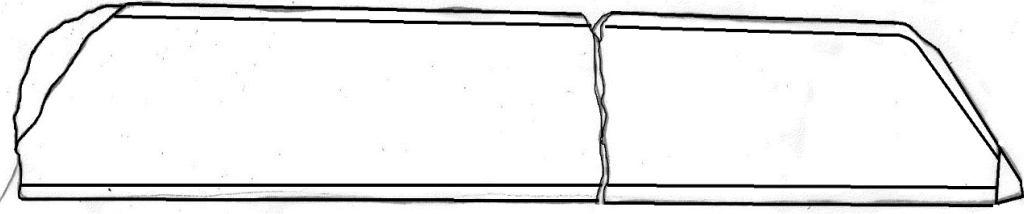
Çizim 4.53. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan görünüşü çizimi (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.54. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

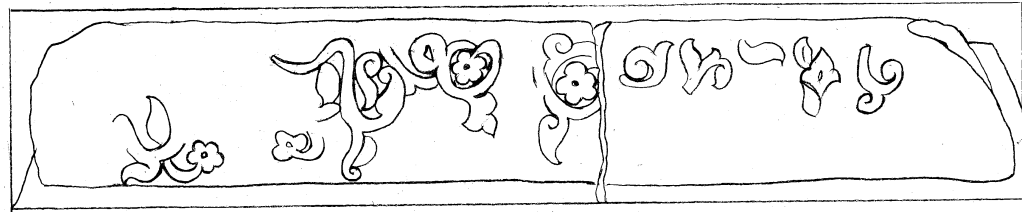
Şekil 4.55. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sol yan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.56. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

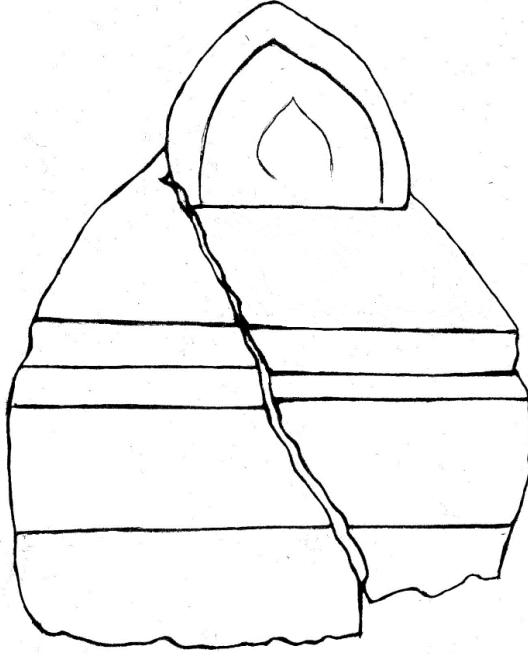
Çizim 4.57. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sol yan görünüşü çizimi (Bölükbaş, 2019).

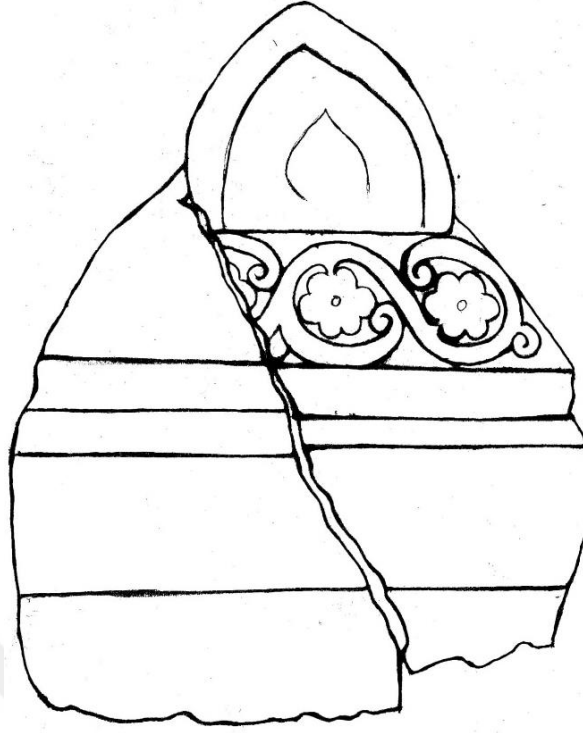
Çizim 4.58. 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) çatı sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.59. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

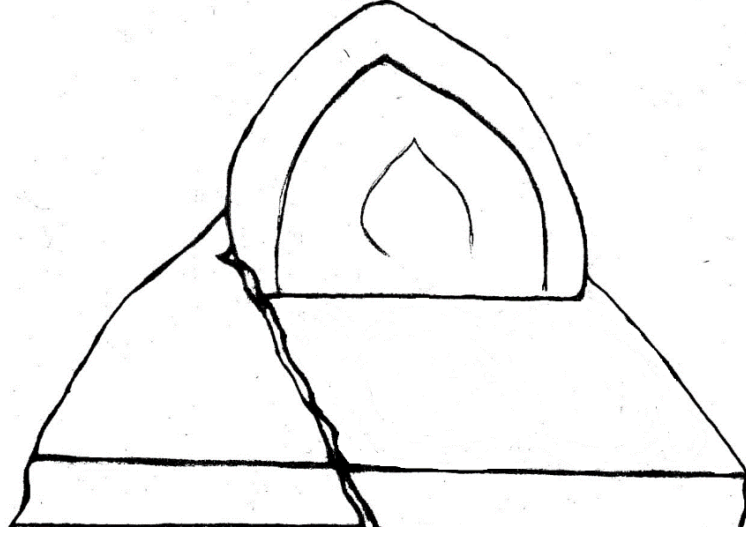
Çizim 4.60. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

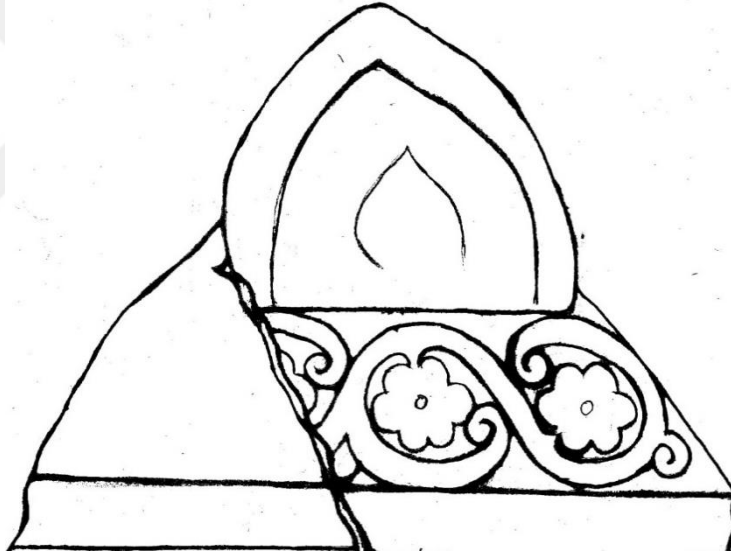
Çizim 4.61. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.62. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe orta kademe ve başucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

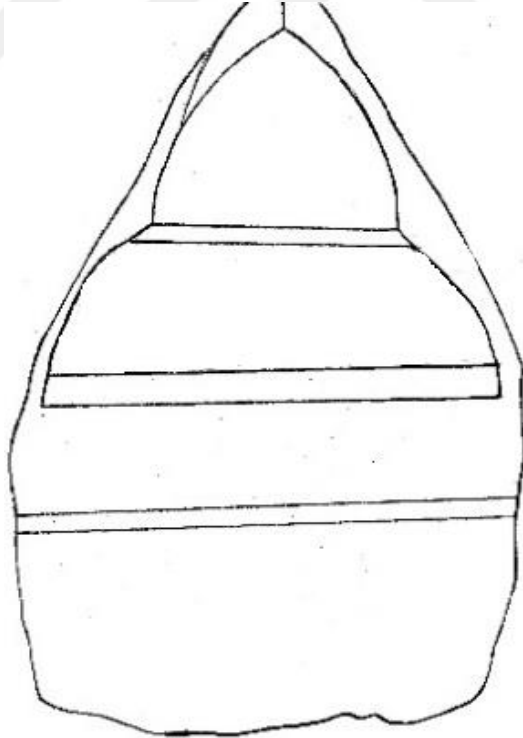
Çizim 4.63. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe orta kademe ve başucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

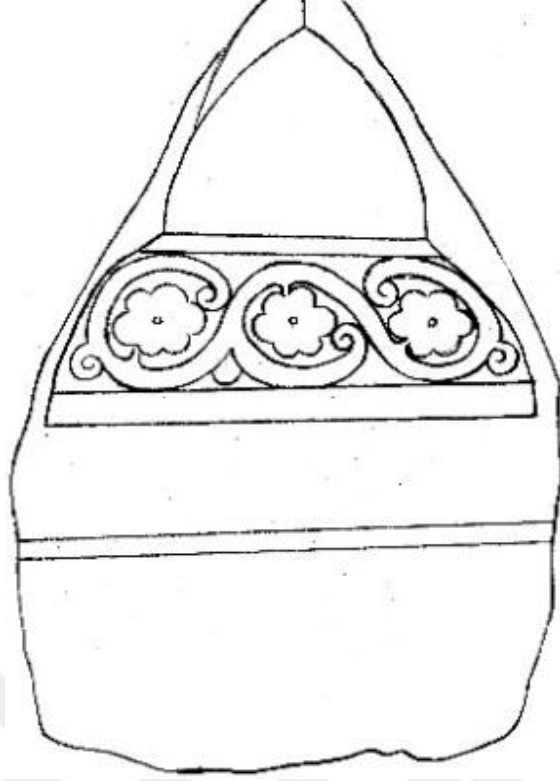
Çizim 4.64. 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe orta kademe ve başucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.65. 347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

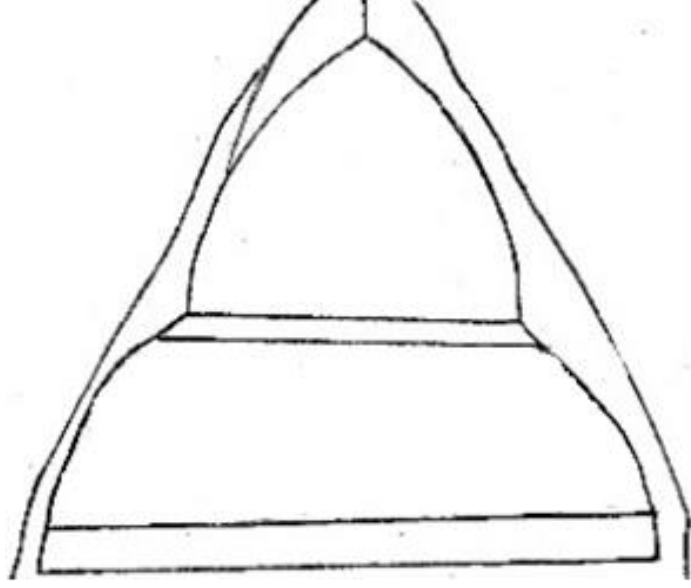
Çizim 4.66. 347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

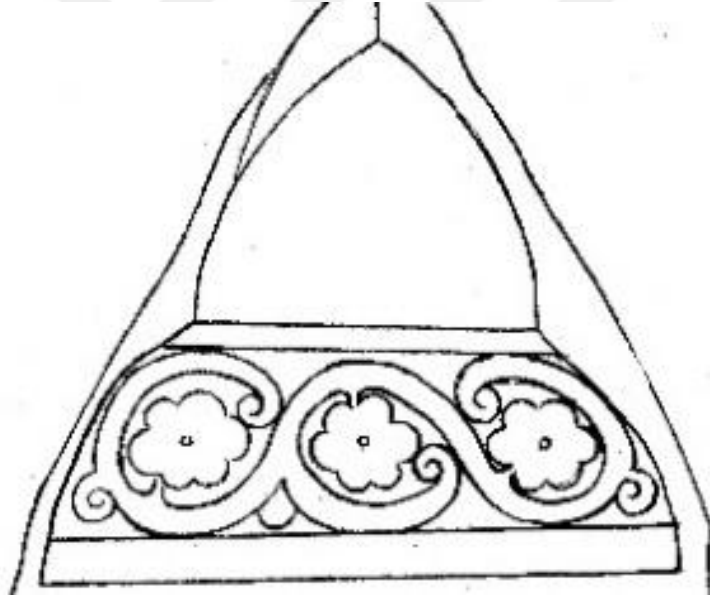
Çizim 4.67. 347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.68. 347 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.69. 347 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.70. 347 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 3.

Envanter No: E-E- 348.

Dönemi: Tarihi bilinmemektedir. Biçim ve süsleme özelliklerinden dönem olarak: XV. yüzyıl tamamı ile XVI. yüzyıl başı Osmanlı Dönemini yansıtmaktadır.

Müzeye Geldiği Yer: Ervah Mezarlığı veya Sinne Çayırılığı Mezarlığından geldiği düşünülmektedir.

Müzeye Geldiği Tarih: Bilinmemektedir.

Müzedeki Yeri: Konum olarak bahçede teşhirde olan sanduka, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.

Malzeme: Bej renkte kaliteli mermer malzemeden yapılmıştır. Düz yüzeyli oyma tekniği ile işlenmiştir.

Boyut: En: 33 cm, yükseklik: 37 cm, boy: 164 cm olup sanduka iki kademeden oluşmaktadır. Bunlar alt ve üst kademelerdir. Alt kademe yüksekliği: 20 cm, üst kademe yüksekliği: 18 cm' dir. Sanduka biçim olarak baş ve ayak taşı olmayan tek parçadan oluşan kademeli prizmatik sandukadır. Uzun ince bir biçime sahip olan sanduka, dikdörtgen olup yukarı doğru daralarak tamamlanmıştır. Sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen biçimindedir. Üst kademesi beşgen eyvan tipli iki kademeli prizmatik bir biçime sahiptir.

Süsleme Özellikleri: 351 envanter numaralı sandukada olduğu gibi süsleme sandukanın sağ ve sol yan ve üst kaidelerinde yer almayıp baş ve ayak cephelerinde bulunmaktadır. Yine bu örnekte görüldüğü gibi sanduka gövdesinin başucu alınlığı mukarnas ile hareketlendirilirken, ayakucu alınlığı süsleme ile hareketlendirilmiştir. Alt kaideye geçiş kısmına yazı veya bitkisel örnek işlenerek mukarnas süsleme ile kaideye geçişler arasındaki zıtlık biraz yumuşatılmıştır. Süslemede kullanılan motifler: palmet, yarım palmet, kıvrık dal gibi bitkisel süslemelerdir. Ayrıca geometrik süsleme olarak sandukanın biçimi ve sanduka gövdesinde süsleme ve yazıları içine alan çerçeveler gösterilebilir. Mimari unsurlu süslemelerden ise mukarnas görülmektedir. Sanduka gövdesinde ise başucu ve ayakucu dışında yardımcı süsleme özelliklerinden olan süslemesiz muhakkak yazı sık bir şekilde yüzeye işlenmiştir. Süslemede sandukanın başucu alınlığında İslam sanatlarının mimari süslemesinin temelini oluşturan süs unsurlarından mukarnas süslemesi bulunmaktadır. Bu mimari unsurlu süsleme taç kapılardaki gibi eserin başucu alınlık cephesinin merkezine mihrap şeklinde yerleştirilerek işlenmiştir. Mukarnasın kenarına boş çerçeve işlenerek, mukarnas ile kenarlar arasındaki zıtlık biraz giderilmiş ve derinlik sağlanmıştır. Alt kaideye geçiş kısmında ki bordürde muhakkak yazı işlenmiştir.

Ayakucu alınlığında ise süsleme derinde olup çerçeve dışı taşkın olarak düzenlenerek bir derinlik sağlanmıştır. Merkezde iki dalın birleştiği noktalarda ayrılan iki ayrı sapa yerleştirilen palmet ve saplara devamı niteliğinde üstte birleşen iki ayrı sapa yerleştirilen yarım palmet kompozisyonu ile tamamlanmıştır. Çıkış noktası bir dal bedeninden sap çıkmasıyla oluşmuştur. Şeridin devamını sağlayıcı bir rol oynayan kıvrımdal şeridinde saplara çatallaşarak bir ucun boşluk dolduran bir yarım palmet taşıdığı, diğer ucun ise bir başka dal ve yarım palmet meydana getirmek üzere devam ederek boşlukları doldurduğu ve sap ucunda bir palmet ile tamamlandığı görülmüştür. Sanduka gövdesinde ise yardımcı süsleme özelliklerinden olan süslemesiz muhakkak yazı boşluk bırakılmadan sık bir şekilde işlenmiştir. Beden kısmında üst kaidenin alt kaideye geçiş kısmı boş bırakılmayarak muhakkak yazı ile bezenmiştir. Kaide üzerindeki gövde kısmı yukarıya doğru hafif daralarak düz olarak yükselmiş, gövde kısmının da üst kısmı çatı şekli ile tamamlanmıştır. Bu yüzey silmelerle bölünmüş ve içlerine muhakkak yazı işlenmiştir.

Eser Hakkında Açıklama: En çok üst kaidesinin çatı kısmında oluşan tahrir yazıların küçük bir bölümü ile baş ve ayak cephelerinin üst kaidelerini de etkileyerek yazı ve süsleme çerçevesinin çok az bir bölümü zarar görmüştür. İncelenen diğer sandukalara göre biçim olarak farklıdır. Sandukanın hiçbir yanında kırılma olmamıştır. Çok az tahrir olmuş ve birçok sandukaya göre sağlam kalabilmiştir. Müzeye gelmeden önce mezarlıkta bir süre açık alanda teşhirde kalarak tahrir olmuştur. Sandukanın kuma gömülü halî daha ince ve uzun görünmektedir.

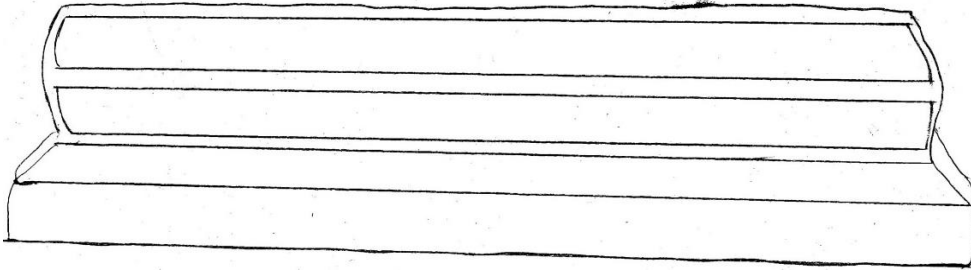
ESER 3

Şekil 4.71. 348 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Şekil 4.72. 348 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2018).

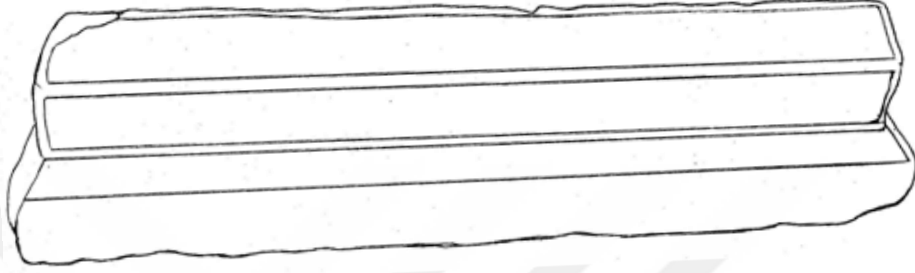
Çizim 4.73. 348 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.74. 348 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2018).

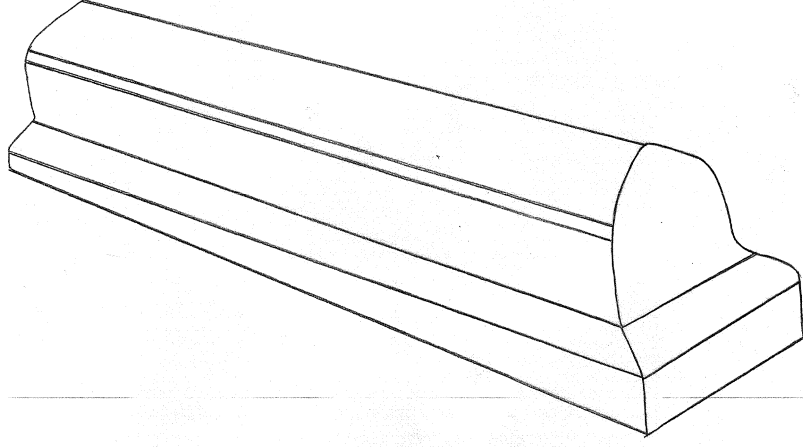
Şekil 4.75. 348 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2018).

Çizim 4.76. 348 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

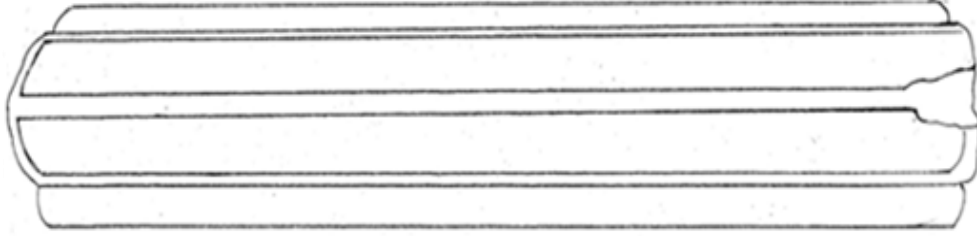
Şekil 4.77. 348 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.78. 348 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

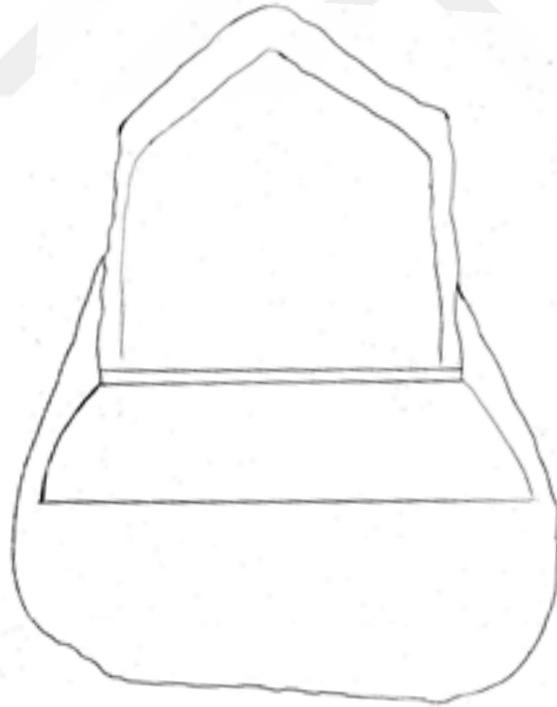
Şekil 4.79. 348 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.80. 348 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşünün çizimi (Bölükbaş, 2020).

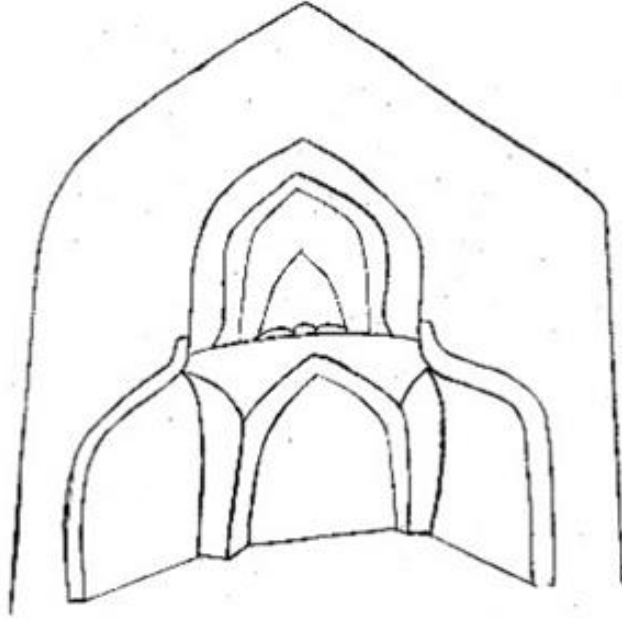
Şekil 4.81. 348 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

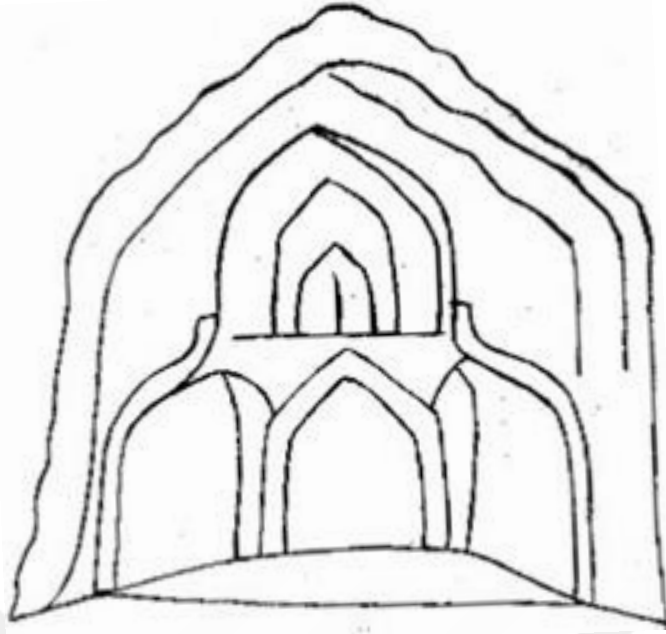
Çizim 4.82. 348 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.83. 348 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

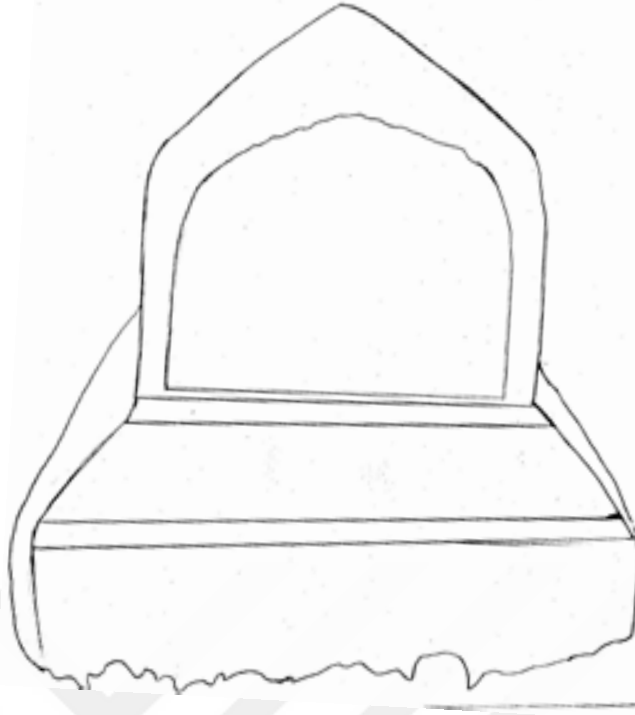
Çizim 4.84. 348 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.85. 348 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

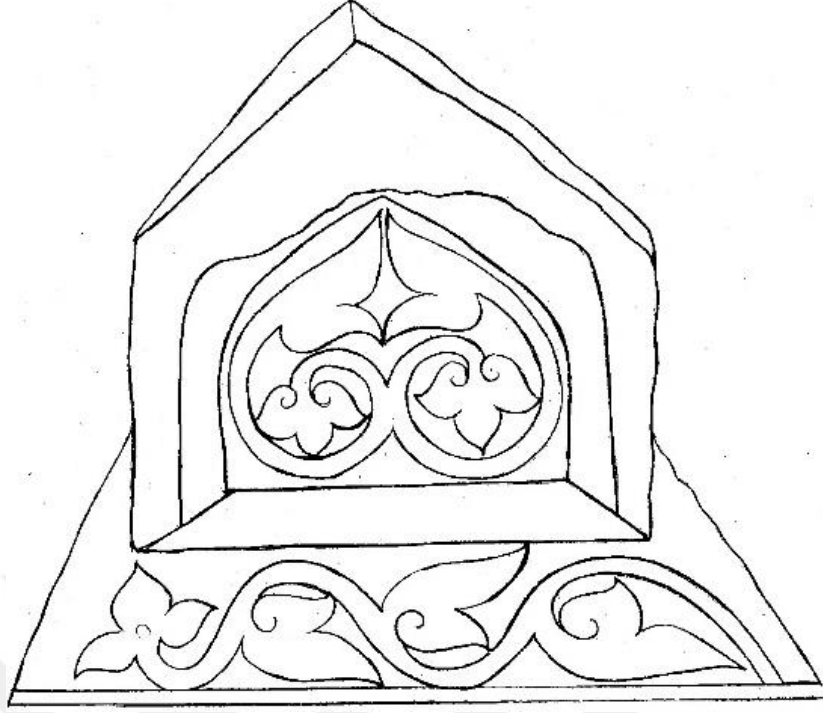
Şekil 4.86. 348 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.87. 348 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.88. 348 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.89. 348 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 4.

Envanter No: E-E- 350.

Dönemi: Tarihi bilinmemektedir. Biçim ve süsleme özelliklerinden XIV. yüzyıl Karamanoğullarına veya XV. yüzyıl Osmanlı Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir.

Müzeye Geldiği Yer: Ervah Mezarlığından veya Sinne Çayırılığı Mezarlığından geldiği düşünülmektedir.

Müzeye Geldiği Tarih: Bilinmemektedir.

Müzedeki Yeri: Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.

Malzeme: Kurşuni renk kaliteli mermerden yapılmıştır. Alçak yüzey oyma tekniği ile işlenmiştir.

Boyut: En: 20 cm, yükseklik: 36 cm, boy: 40 cm olup sanduka tek parça kademedden oluşmaktadır. İşleme alanı olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bunlar alt ve üst bölümlerdir. Alt bölüm yüksekliği: 24, 5 cm, üst bölüm yüksekliği: 11 cm' dir.

Sandukanın alt ve üst bölümü bir bütün olup beşgen prizmatik biçimindedir. Baş ve ayak cephelerinin de beşgen prizmatik biçimde olduğu anlaşılmaktadır. Alt kısım yüksekliği üst kısım yüksekliğine göre fazladır. Tek parçadan oluşan basit sanduka taşı tek kademedden oluşmaktadır. Ayak ve baş kısımlarında genişleme ve daralma olmadığı düşünülmektedir.

Süsleme Özellikleri: Gövde sağ ve sol alt ve üst kısımlar, çatı sağ ve sol yan ile ayakucu süslenmiştir. Bitkisel unsurlardan; sade rumi, hurdeli rumi, palmet ve yaprak filizleri kullanılırken, Geometrik unsur olarak sandukanın biçimi ve sanduka gövdesindeki silme (çerçeve) ile süslemeli sülüs yazı metni kompozisyonu görülmektedir.

En üstteki çatı kısmı ile gövdesi boş bırakılmamış, yüzey silmelerle bölünmüş ve içlerine silme halinde sülüs yazı kompozisyonu işlenmiştir. Yazı aralarında boş kalan alanlara rumi ve stilize edilmiş bitkisel süslemeler kompozisyon haline getirilerek işlenmiştir.

Süslemede sandukanın gövde bölümünde sağ ve sol, alt ve üst bölümlerde Selçuklu Döneminin yardımcı süsleme özelliklerinden olan tek satır halinde sülüs yazı metni arasına boşluk bırakmadan sade rumi, hurdeli rumi, palmet ve yaprak filizlerinin işlenmesiyle oluşan süsleme bir arada kullanılmıştır.

Bu süslemeler bölümlerine göre ayrıldığında Sağ yan alt bölüm süslemesinde sırayla yer alan üç adet palmet, dal, yaprak filizi, yaprak ve palmet yer almaktadır. Sol yan alt bölüm süslemesi olarak palmet, yaprak, dal üzerinde hurdeli rumi yer almaktadır. Sağ yan çatı üst bölüm süslemesi olarak rumi, hurdeli rumi, yaprak yer almaktadır. Sol yan çatı üst bölüm süslemesinde ise yaprak filizi ve dal üzerinde yaprak yer almaktadır.

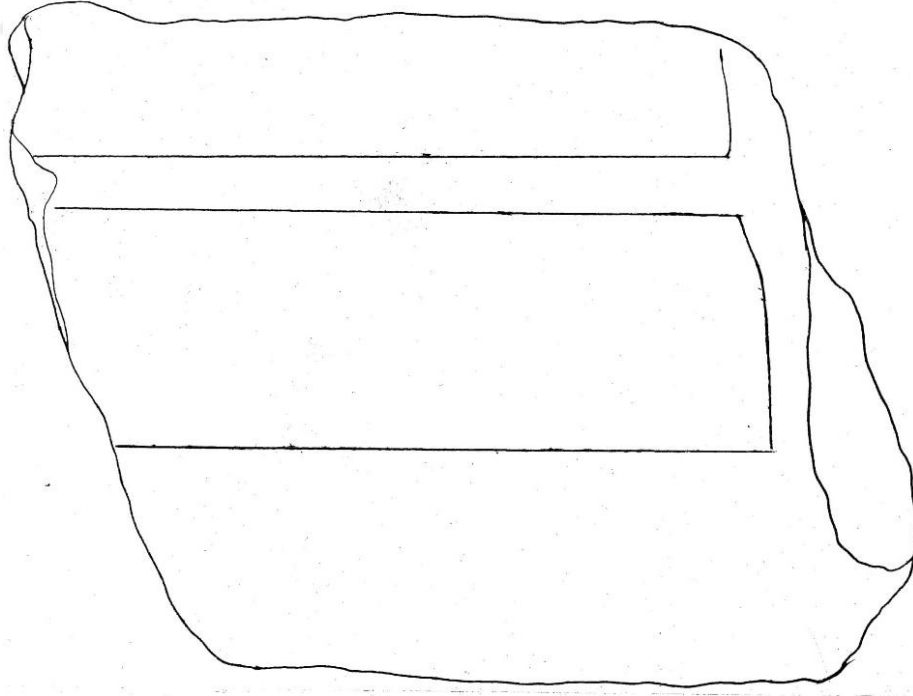
Baş ve ayak cephelerinde tahribat fazla olduğundan üzerinde bulunan işlemlere zarar vermiştir. Bu tahribattan dolayı baş cephesinde hiçbir süslemeye veya yazıya rastlanmamıştır. Ancak ayak cephesinde tahribat fazla olsa da küçük bir kısımdan süslemesi tespit edilmiştir. Bunun sonucu olarak: Ayak şahideliğinin üst kısmını dolduran büyük boyutlu bir palmetin yer aldığı görülmüştür.

Eser Hakkında Açıklama: Kırılmadan dolayı küçük bir parçası kalan sandukanın uç kısmından orta kısma kadar olan bölümü günümüze gelebilmiştir. Sandukanın mermerinin ve işleminin kaliteli olmasından dolayı kırılmış olsa da kırık parça yüzeyin de baş ve ayak kısmı haricinde yazı ve süslemelerde herhangi bir tahribat ve silinme görülmemiştir. Bu yönüyle süslemelerin bir bölümünün net bir şekilde günümüze geldiği nadir sandukalardan biridir.

ESER 4

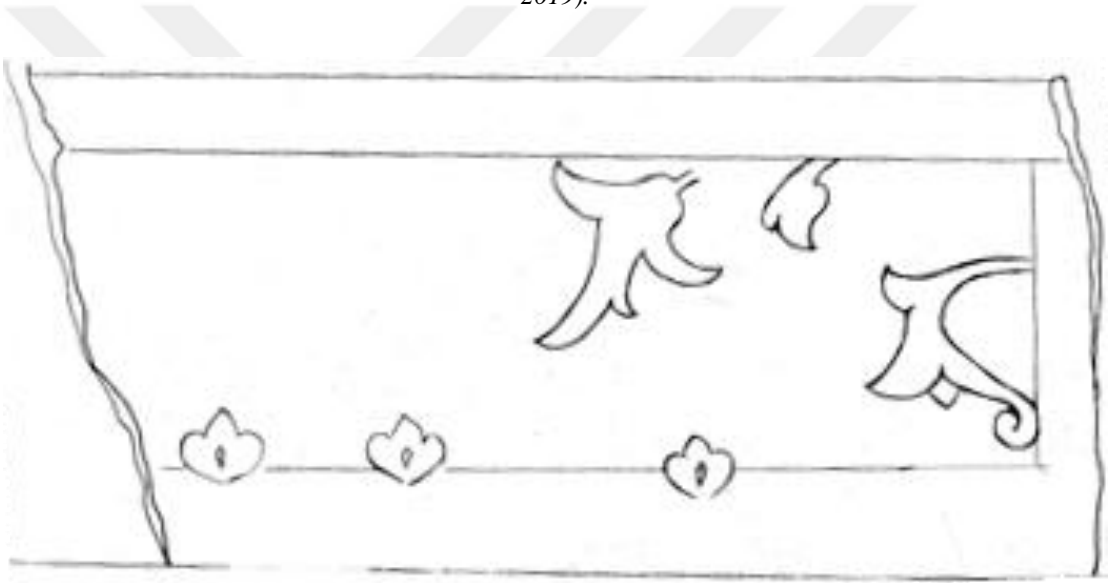
Şekil 4.90. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.91. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

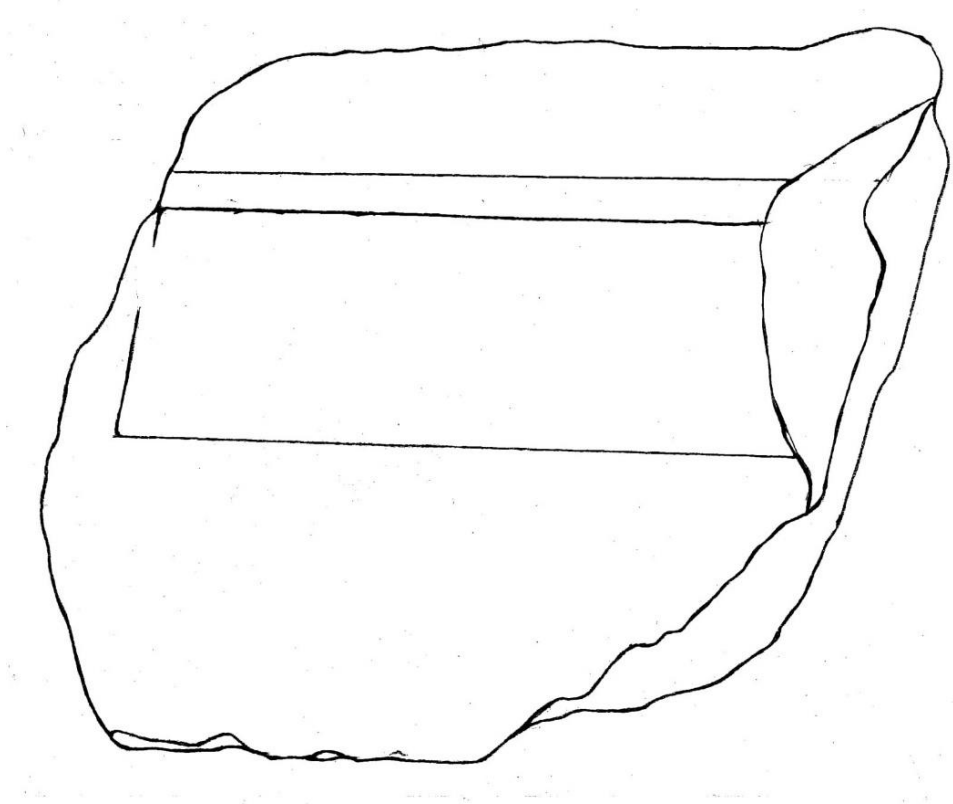
Şekil 4.92. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

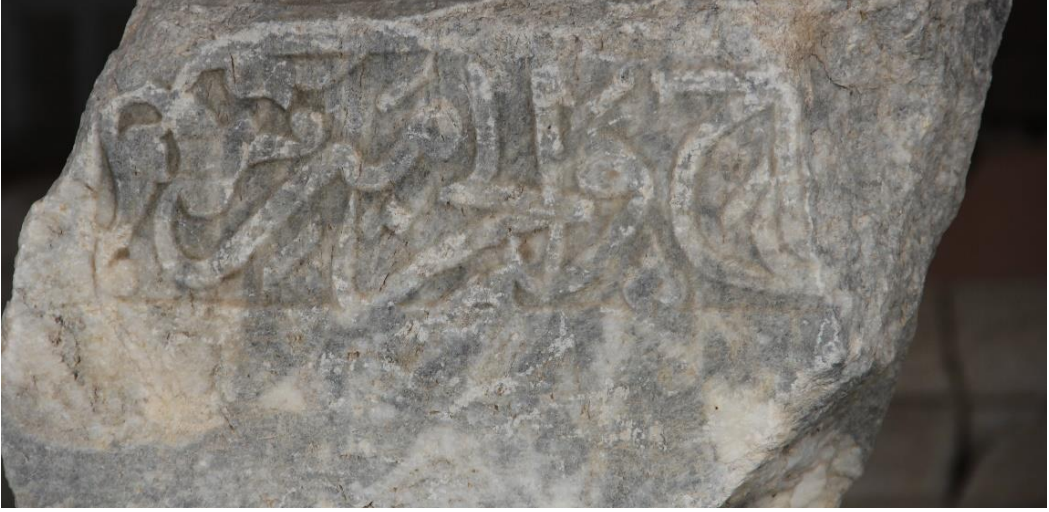
Çizim 4.93. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.94. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görüntüsü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.95. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

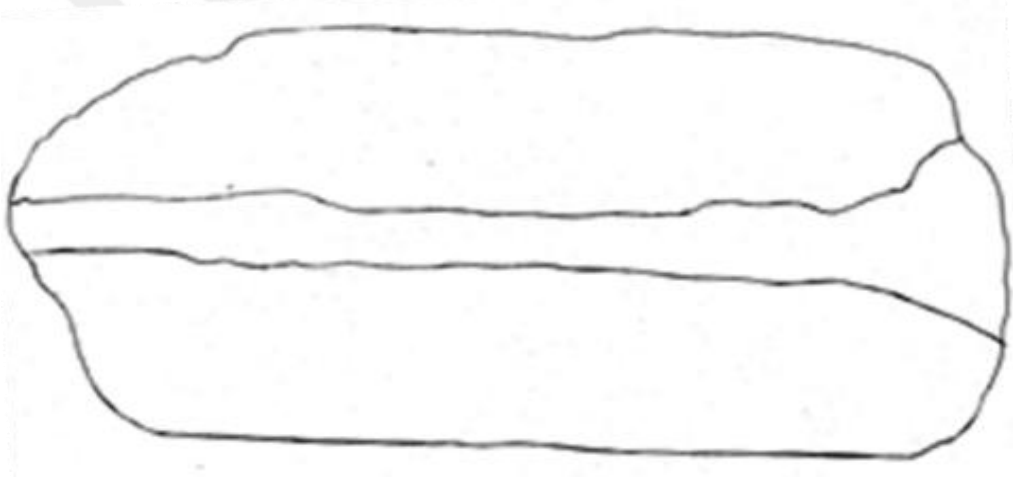
Şekil 4.96. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.97. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

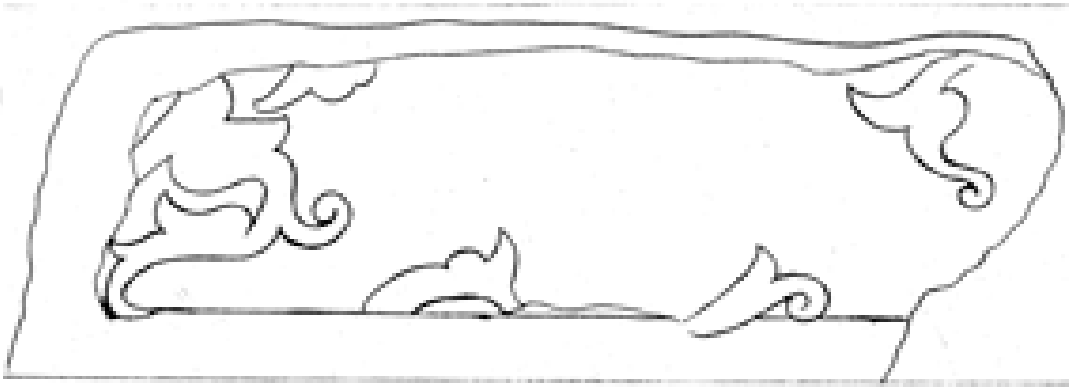
Şekil 4.98. 350 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.99. 350 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşünün çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.100. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.101. 350 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

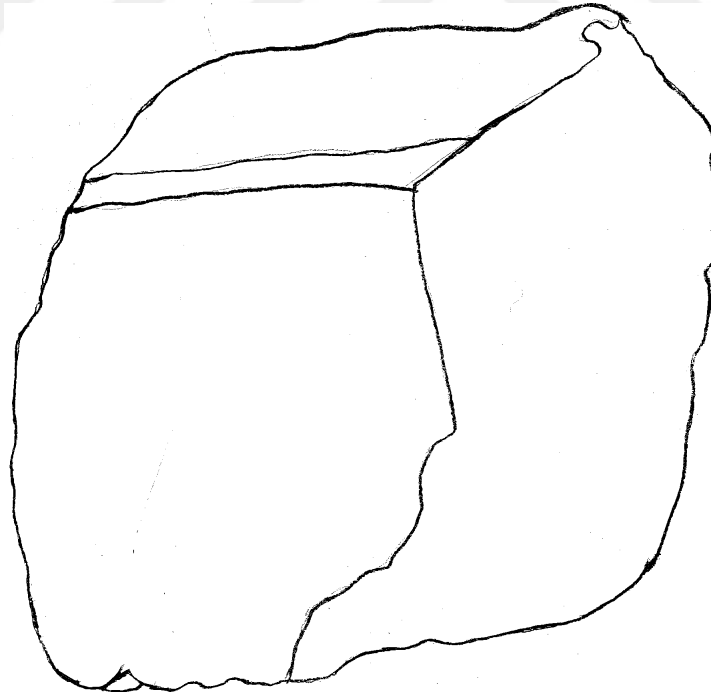
Şekil 4.102. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.103. 350 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısının çizimi (Bölükbaş, 2020).

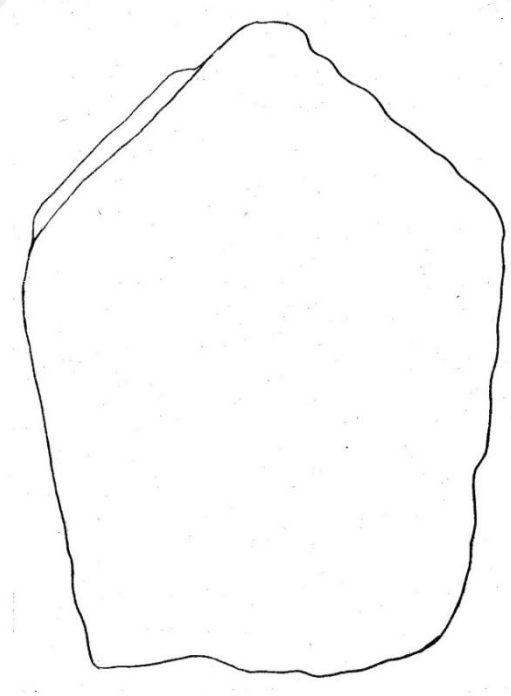
Şekil 4.104. 350 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

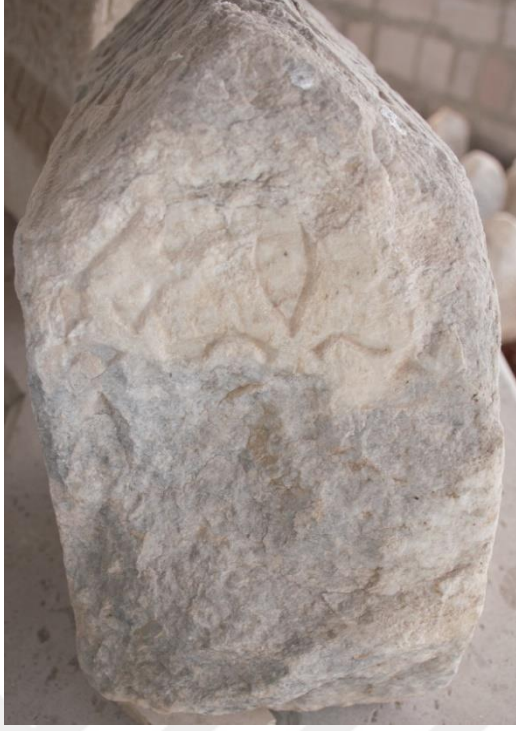
Çizim 4.105. 350 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

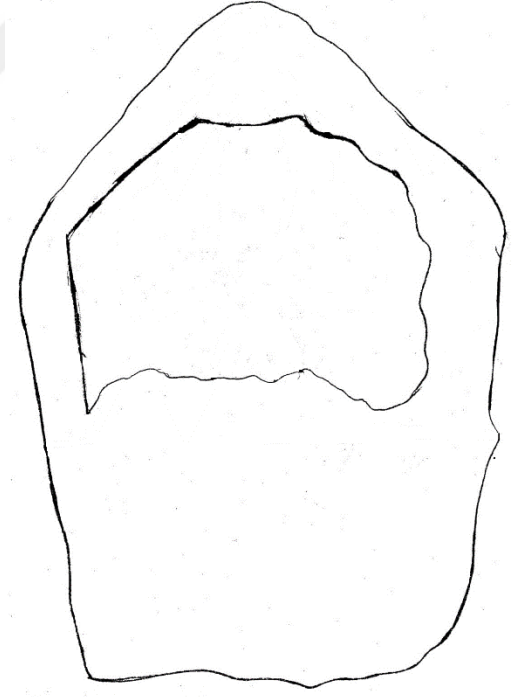
Şekil 4.106. 350 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlıktan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.107. 350 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

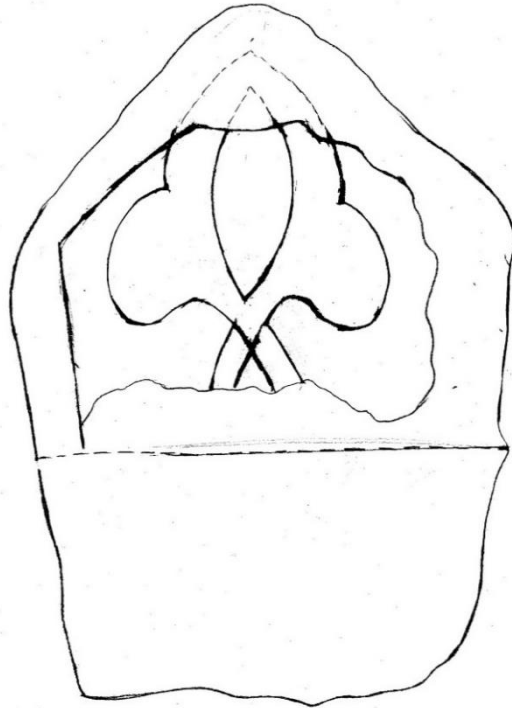
Şekil 4.108. 350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinden görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.109. 350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.110. 350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe ve ayakucu alınlık süslemesinden görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.111. 350 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 5.

Envanter No: E-E- 351.

Dö nemi: Tarihi bilinmemektedir. Biçim ve süsleme özelliklerinden XV. yüzyıl tamamı ile XVI. yüzyıl başı Osmanlı Dönemini yansıttığı düşünülmektedir.

Müzeeye Geldiği Yer: Ervah Mezarlığından veya Sinne Çayırılığı Mezarlığından geldiği düşünülmektedir.

Müzeeye Geldiği Tarih: Bilinmemektedir.

Müzedeki Yeri: Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.

Malzeme: Bej renkte kaliteli mermer malzemeden yapılmıştır. Alçak yüzey oyma ve kazıma tekniği ile işlenmiştir.

Boyut: En: 33 cm, Yükseklik: 42, 5 cm, Boy: 161 cm olup sanduka iki kademedan oluşmaktadır. Alt kademe yüksekliği: 25, 5 cm, üst kademe yüksekliği: 18, 5 cm' dir. Şahidesiz tek parça taştan oluşan iki kademeli prizmatik bir biçime sahip olan sanduka diğerlerine göre Uzun ince bir yapıya sahiptir. Dikdörtgen olup yukarı doğru daralarak tamamlanmıştır. Alt kademedenin yüksekliği üst kademe yüksekliğine göre fazladır. Sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen biçimi vardır. Üst kademesi beşgen eyvan tipli prizmatik bir biçime sahiptir.

Süsleme Özellikleri: Sandukalar içinde bu sandukaya süsleme, kompozisyon, biçim, ölçü, işleme, yazı tipi yönünden benzeyen sanduka 348 envanter numaralı sandukadır. 348 numaralı sandukada olduğu gibi süsleme sandukanın sağ ve sol yan ve üst kaidelerinde yer almayıp baş ve ayak kısmında bulunmaktadır. Yine bu örnekte görüldüğü gibi mukarnas şeridinin alt kısmına yazı veya bitkisel örnek işlenerek mukarnas bordür ile kaideye geçişler arasındaki zıtlık kısmen yumuşatılmış ve bordür kenarının düzgünlüğü sağlanmıştır. Süslemede kullanılan palmet, zencerek motifi ve mimaride yaygın olarak kullanılan mukarnas görülmektedir. Geometrik süsleme olarak zencerek motifi, çerçeveler ve sandukanın biçimi ele alınabilir. Sanduka gövdesinde ise yardımcı süsleme özelliklerinden olan muhakkak yazı silmelerle bölünmüş ve içlerine sık aralıklarla işlenmiştir. Sadece baş ve ayak cephelerinde süsleme kullanılmıştır.

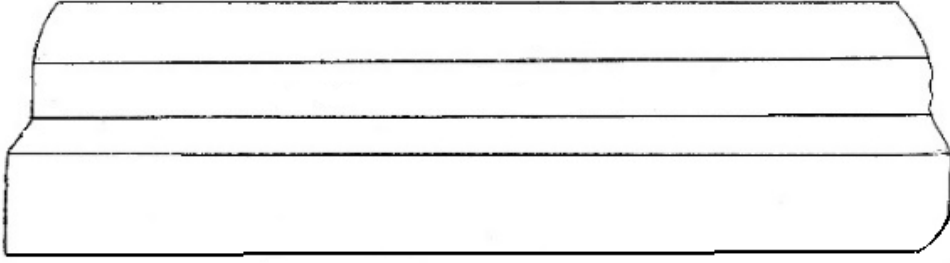
Başucu alınlığının merkezine yerleştirilen üç yapraklı iri bir palmet motifi, palmeti çevreleyen mihrap şeklinde süsleme ve onu da çevreleyen zencerek süslemesi ile bezenmiştir. Üçgen alınlığın altındaki bordürde muhakkak yazı metni işlenmiştir. Ayakucu alınlığında mukarnas süslemesi ve süslemeyi çevreleyen zencerek motifine benzer bir geometrik süsleme işlenmiştir. Merkezine yerleştirilen küçük üç yapraklı palmet ve hemen altında dikdörtgen içine yerleştirilmiş kısa bir muhakkak yazı metni mevcuttur. Alt kaideye geçiş kısmında oluşan bordürün tamamında muhakkak yazı metinleri işlenmiştir.

Eser Hakkında Açıklama: Tek parça taştan yapılmıştır. Üst kademesinin çatı kısmında az bir tahrip olmuş ve yazıların küçük bir bölümü tahripten dolayı silinmiştir. Ayak cephesinin üst kademelerinde oluşan tahripten dolayı süsleme çerçevesinin az bir bölümü zarar görmüş ancak süslemeyi etkilememiştir. Ayak ve baş kısımlarında genişleme ve daralma yoktur. İncelenen diğer sandukalara göre biçim olarak farklıdır. Sandukalar içinde bu sandukaya süsleme, kompozisyon, biçim, ölçü, işleme, yazı tipi yönünden benzeyen 348 envanter numaralı sandukadır. Müzeeye gelmeden önce mezarlıkta açık alanda kalmıştır. Sandukanın hiçbir yanında kırılma olmamıştır. Çok az tahrip olmuş ve müzedeki birçok sandukaya göre sağlam kalabilmiştir. Müzede bir süre açık alanda teşhirde kaldıktan sonra müze yetkilileri tarafından şimdiki yerine kuma gömülerek teşhir edilmişlerdir. Müzede 2017 yılında sandukaların açık alanda kalmış halinin birkaç resmi bulunmaktadır. Bu resimler (şekiller) yüksekliğinin görsel olarak ta örnek olmasından dolayı eserlerin içerisinde verilmiştir. Sandukanın kuma gömülü hali daha küçük görünmektedir.

ESER 5

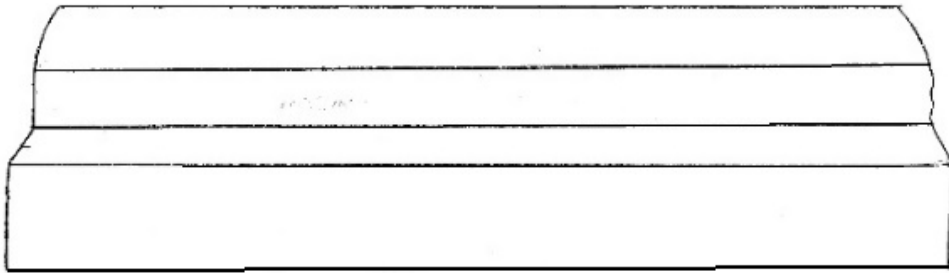
Şekil 4.112. 351 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2017).

Çizim 4.113. 351 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.114. 351 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2018).

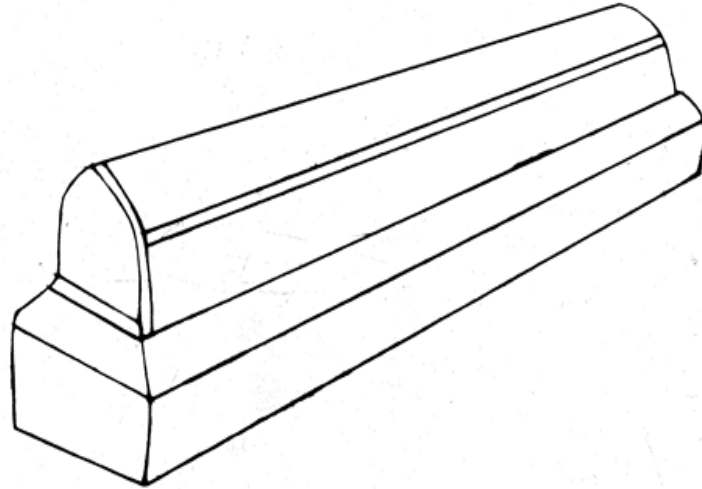
Çizim 4.115. 351 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.116. 351 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2017).

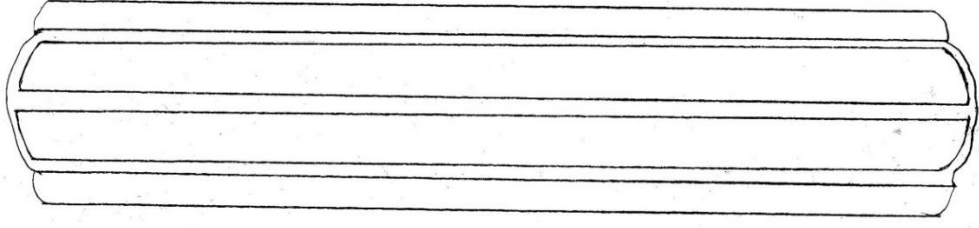
Şekil 4.117. 351 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.118. 351 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

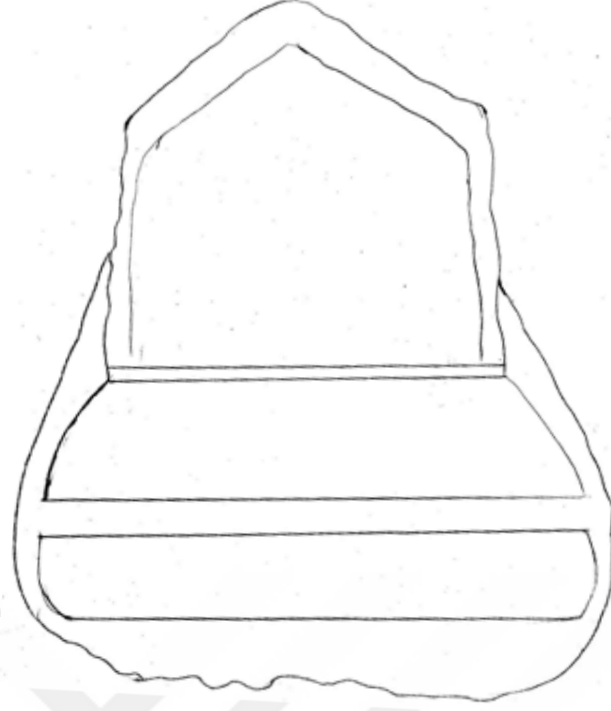
Şekil 4.119. 351 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.120. 351 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) çizimi (Bölükbaş, 2020).

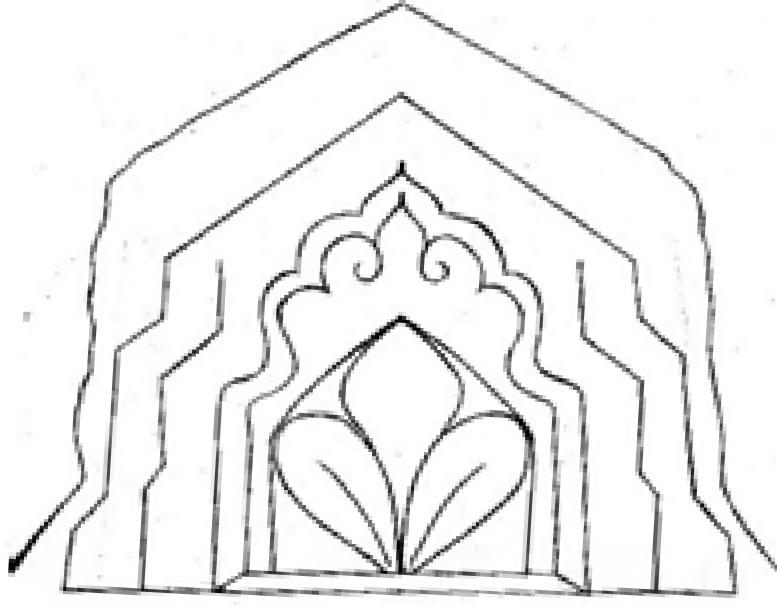
Şekil 4.121. 351 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.122. 351 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

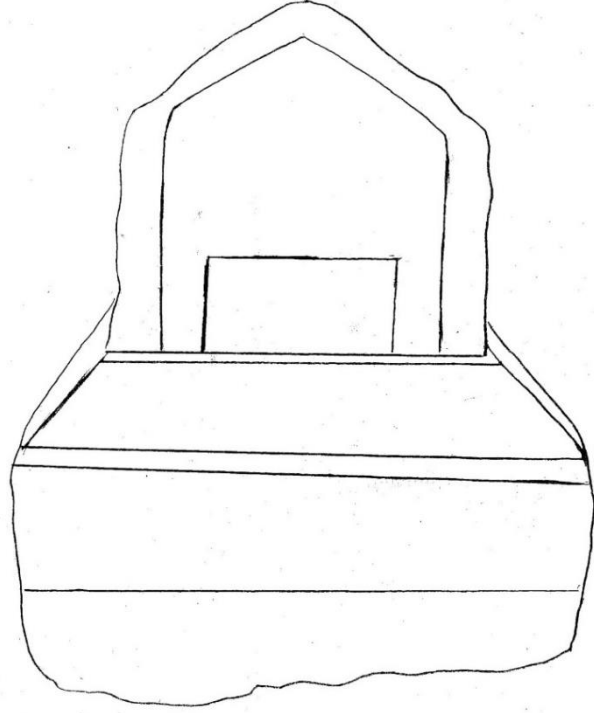
Şekil 4.123. 351 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.124. 351 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

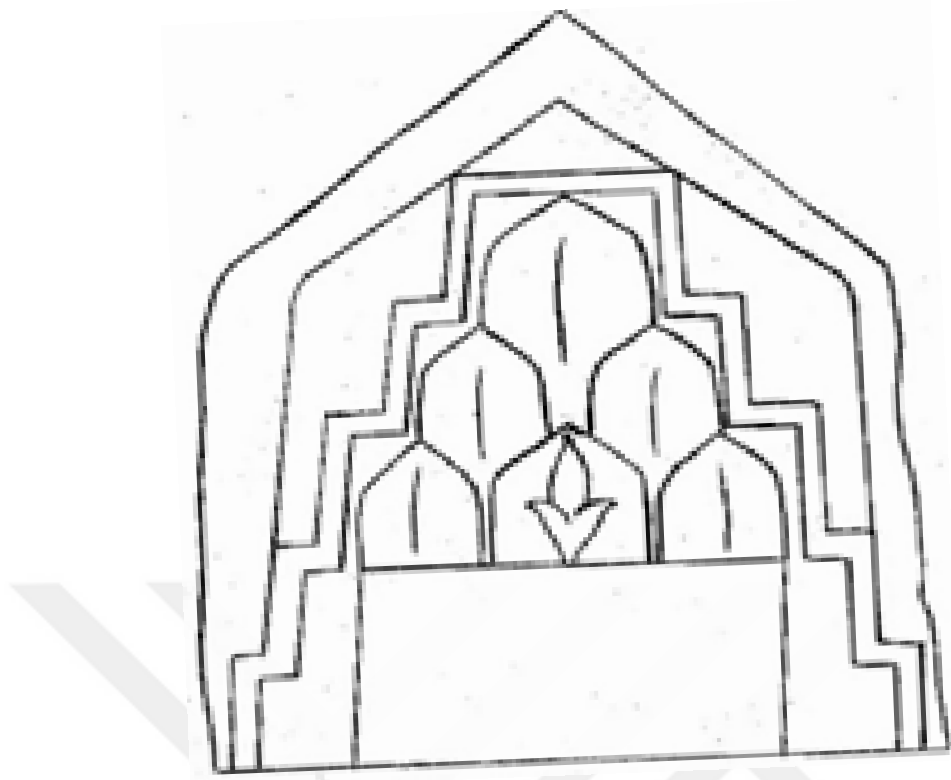
Şekil 4.125. 351 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.126. 351 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.127. 351 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.128. 351 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 6.**Envanter No:** E-E- 352.**Dö nemi:** Tarihi bilinmemektedir. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinden XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır.**Müzeeye Geldiğ i Yer:** Ervah Mezarlığından veya Sinne Çayırılığ ı Mezarlığından geldiğ i düşünölmektedir.**Müzeeye Geldiğ i Tarih:** Bilinmemektedir.**Müzedeki Yeri:** Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.**Malzeme:** Bej renkli mermerden yapılmıştır. Alçak yüzey oyma ve kazıma tekniğ iyle iş lenmiştir.**Boyut:** En: 28 cm, Yükseklik: 42 cm, Boy: 124 cm olup sanduka iki kademededen oluşmaktadır. Bunlar alt ve üst kademelerdir. Alt kademe: 21 cm, üst kademe: 19 cm' dir. Biçim olarak sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen biçimi vardır. Beşgen prizmatik üst bölümü bulunur. Tek parça taştan yapılan kademe ve gövdeden oluşmaktadır. Üstten alt kademeye geçişte kademelerin yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen bir biçimi mevcuttur.**Süsleme Özellikleri:** Sandukanın alt kademesi hariç tüm gövdesinde; alt kademeye geçişte yanlara dışbükey kavislenerek genişleyen bordürde, üst kademede beşgen prizmanın sağ ve sol yanında, baş ve ayak cephelerinde süsleme görölmektedir. Bitkisel unsurlardan: palmet, kıvrım dal, rumi görölmektedir. Geometrik unsur olarak; zencerek (geçme) süslemesi, sanduka gövdesinde yer alan silmeler (çerçeveseler) ve sandukanın biçimi gösterilebilir. Süsleme konusunda diğ er sandukalardan farklı olan yanı ise yazı kullanılmayıp sadece süsleme bordürleri ile iş lenmiş olmasıdır.

Süslemede sandukanın başucu alınlıg ını dolduran büyüklükte bir palmet süsleme kullanılmış olup, palmetin hemen alt kademeye geçiş şeridinde zencerek motifi iş lenmiştir. Ayakucu alınlıg ında ise başucu alınlıg ında olduğ u gibi alınlıg ı dolduran büyüklükte bir palmet bezenmiş, palmetin hemen alt kademeye geçiş şeridinde zencerek motifi iş lenmiştir.

Sandukanın gövde kısmının üst bordür süslemesinde kıvrık dalların çıkardığı sap üzerine yerleştirilmiş rumiler bulunmaktadır. Tek bordür halinde sapsız birbirine bağlantılı halde birbirini bir ters bir düz olarak tekrar eden ve istediğ i gibi çoğalabilen süslemelerdendir. Bordür serbest bir şekilde belli bir noktayı çıkış noktası olarak kullanmıştır. Şeridin devamını sağlayıcı bir rol oynayan tek bordür halinde ilerleyen ve birbiri ucuna bağı lı bir şekilde tek yönde ilerleyip boşlukları Rumilerin, palmetlerin bir ters bir düz şekilde belli aralıklarla doldurarak bir ileri taşıdığı , Rumilerin, palmetlerin bu şekilde şeridin sonuna kadar devam ettiğ i göröölür.

Sandukanın gövde kısmının üst (beşgen prizma) kademesi orta bordür süslemesinde kıvrık dalların çıkardığı sap üzerine yerleştirilmiş palmetler, (asma yaprakları) tek bordürlü, sap üzerinde yürüyen ve katlanarak çoğalabilen süslemelerdendir. Şeridin dal kıvrımlarından çıktığı nokta bellidir. Şeridin devamını sağlayıcı bir rol oynayan kıvrımdal şeridinde sapın tek yönde ilerleyip boşlukları palmetlerin belli aralıklarla doldurarak bir ileri taşıdığı , palmetlerin bu şekilde devam ettiğ i göröölür. Sap şeridin sonuna kadar devam etmiştir.

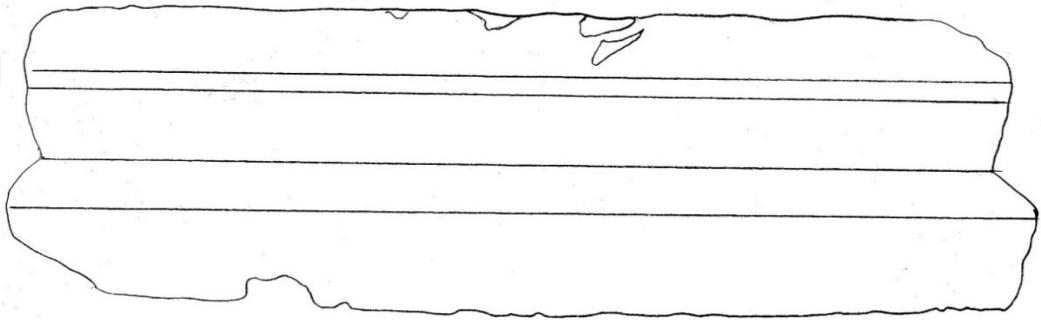
Sandukanın gövde kısmının alt kademeye geçiş şeridinde ise süsleme olarak zencerek motifi birbiri ardına düzenli bir şekilde sıralanmış ve aynı bordür sandukanın baş ve ayak cephelerini de çevreleyerek bezemiştir. Sanduka gövdesinde baş ve ayak cephelerinde sadece süsleme kullanılmış olup bu sandukada diğ er sandukalardan farklı olarak yazı kullanılmayıp yalnızca süsleme bordürleri ile iş lenmiştir.

Eser Hakkında Açıklama: Tek parça taştan yapılmıştır. Alt kademe zemini ve üst kademesinin çatı kısmında tahrip olmuş ve süslemelerin küçük bir kısmı tahripten dolayı silinmiştir. Baş ve ayak cephelerinin üst kademelerinde oluşan tahripten dolayı süsleme çerçevesi ve süslemenin az bir kısmı zarar görmüştür. Ayak ve baş kısımlarında genişleme ve daralma yoktur. İncelenen diğ er sandukalara göre biçim olarak müzedeki 348, 351 envanter numaralı sandukalarla biçim ve sağlamlık yönünden benzerlik göstermektedir. Ancak süsleme konusunda çok farklıdır. Müzeeye gelmeden önce ve müzede bir süre açık alanda kalmıştır. Sandukanın hiçbir yanında kırılma olmamıştır. Çok az tahrip olmuş ve müzedeki birçok sandukaya göre sağlam kalabilmiştir. Sağlamlık yönünden de 348 ve 351 envanter numaralı sandukalara benzemektedir. Sandukanın kuma gömölü hali daha ince ve uzun görünmektedir.

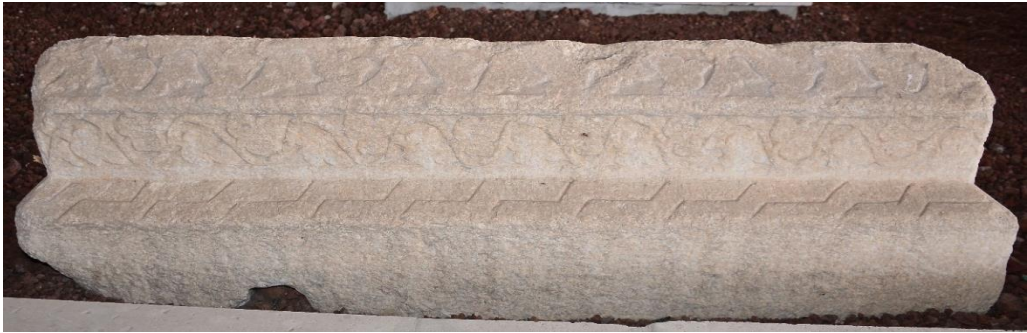
ESER 6

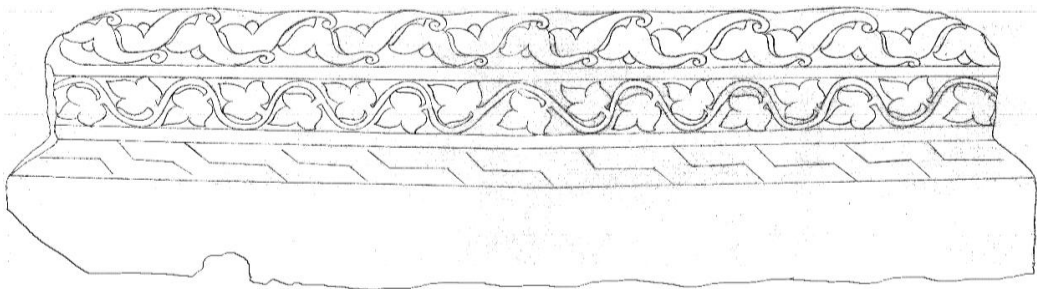
Şekil 4.129. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.130. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.131. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan süslemesinin genel görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.132. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan süslemesinin genel çizimi (Bölükbaş, 2020).

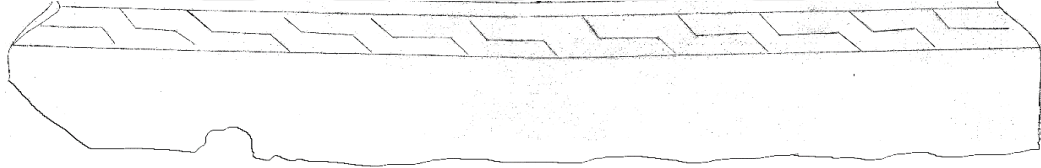
Şekil 4.133. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe orta bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.134. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe orta bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

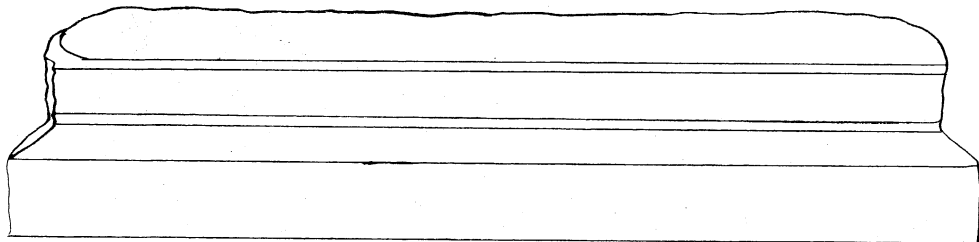
Şekil 4.135. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe alt bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.136. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe alt bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

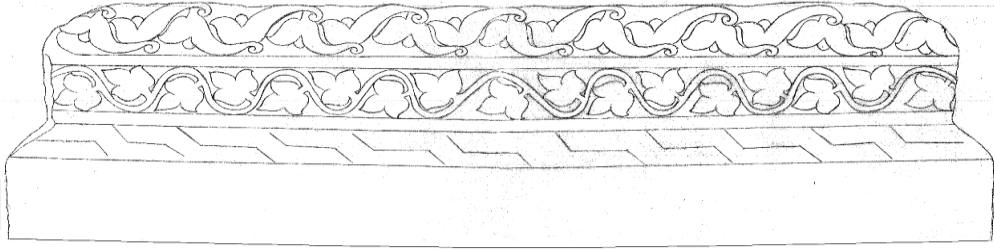
Şekil 4.137. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.138. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.139. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan süslemesinin genel görünüşü (Bölükbaş, 2019).

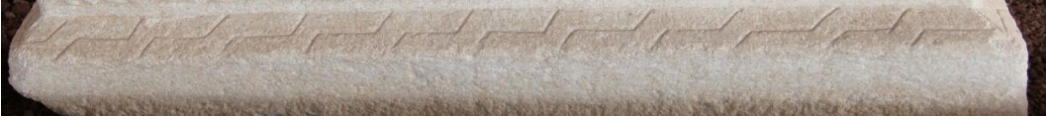
Çizim 4.140. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan süslemesinin genel çizimi (Bölükbaş, 2020).

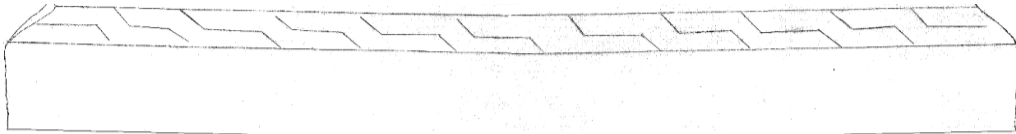
Şekil 4.141. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe orta bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.142. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe orta bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

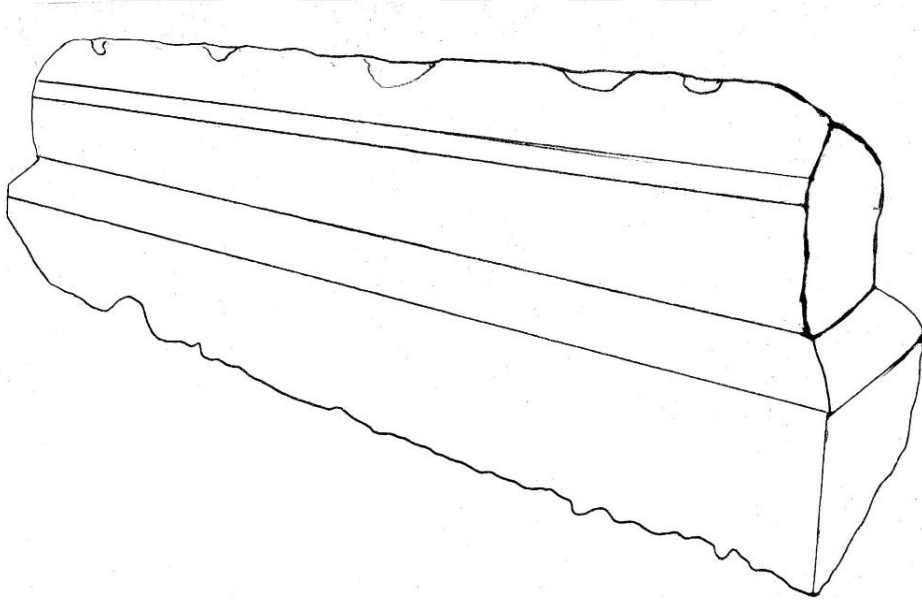
Şekil 4.143. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe alt bordür süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.144. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe alt bordür süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

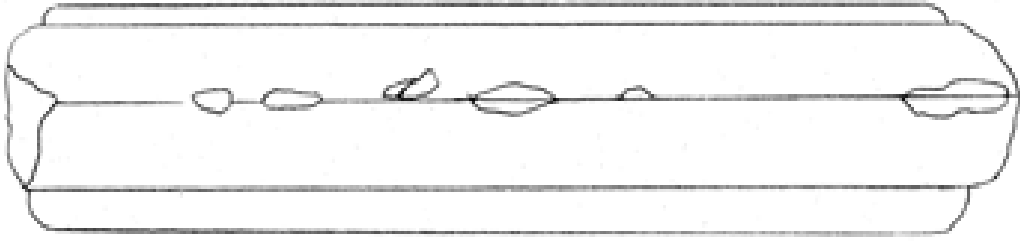
Şekil 4.145. 352 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.146. 352 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

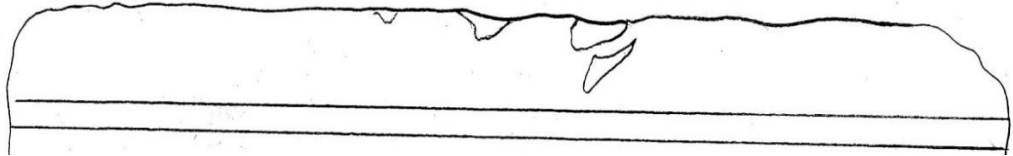
Şekil 4.147. 352 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.148. 352 Envanter numaralı sandukanın üstten(çatıdan) çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.149. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süsleme görünüşü (Bölükbaş, 2019).

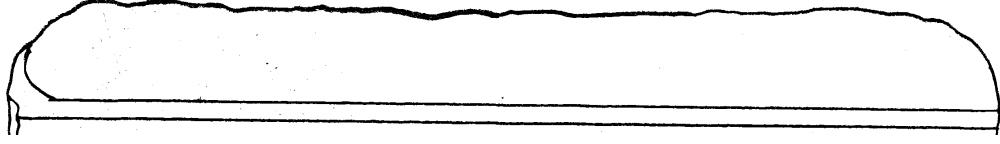
Çizim 4.150. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.151. 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.152. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süsleme görünüşü (Bölükbaş, 2019).

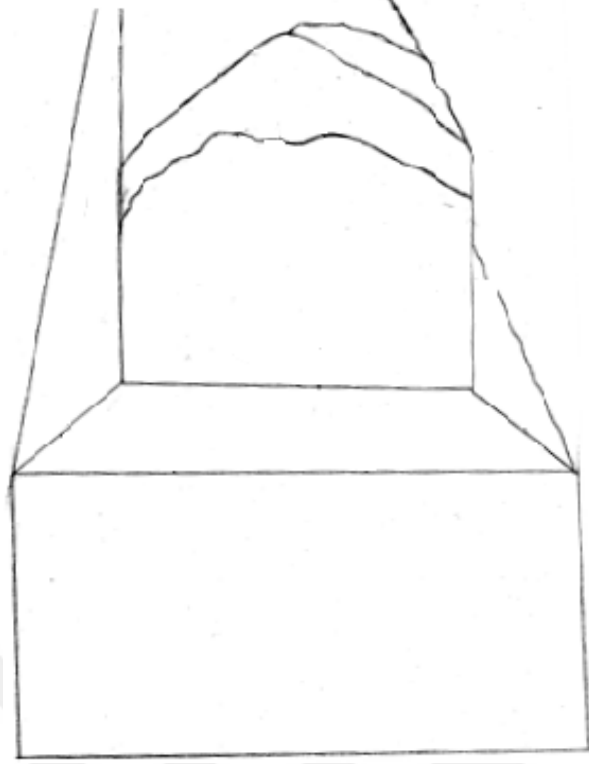
Çizim 4.153. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı çizimi (Bölükbaş, 2020).

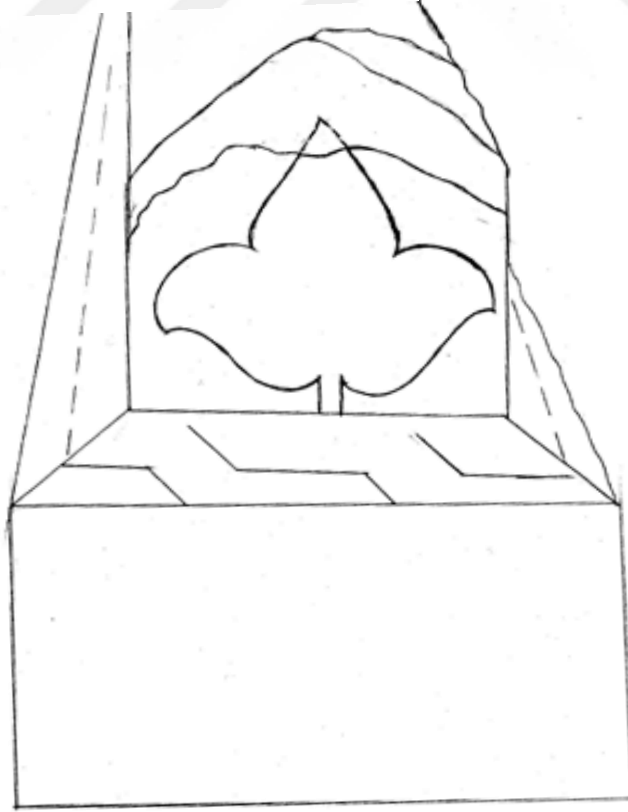
Çizim 4.154. 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.155. 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

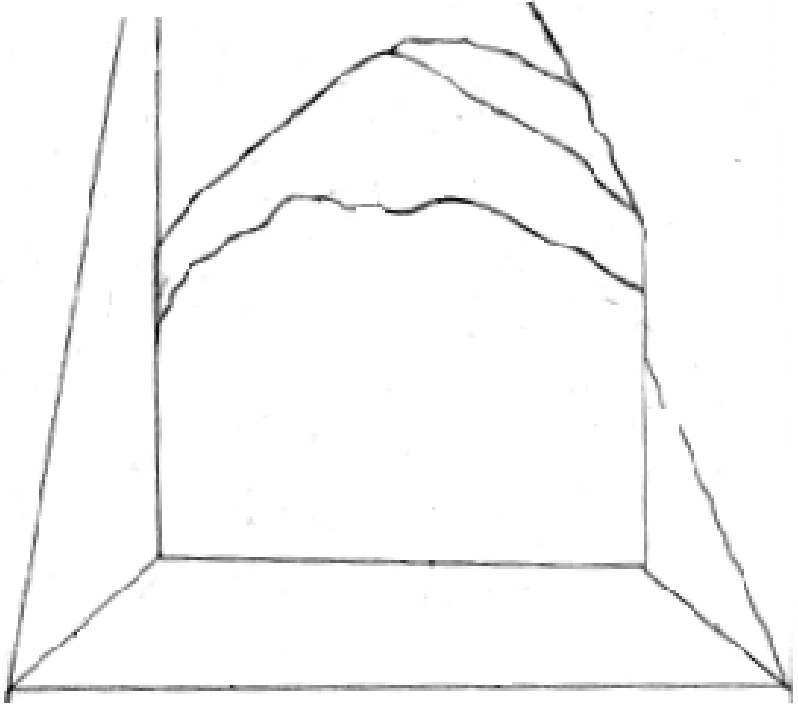
Çizim 4.156. 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

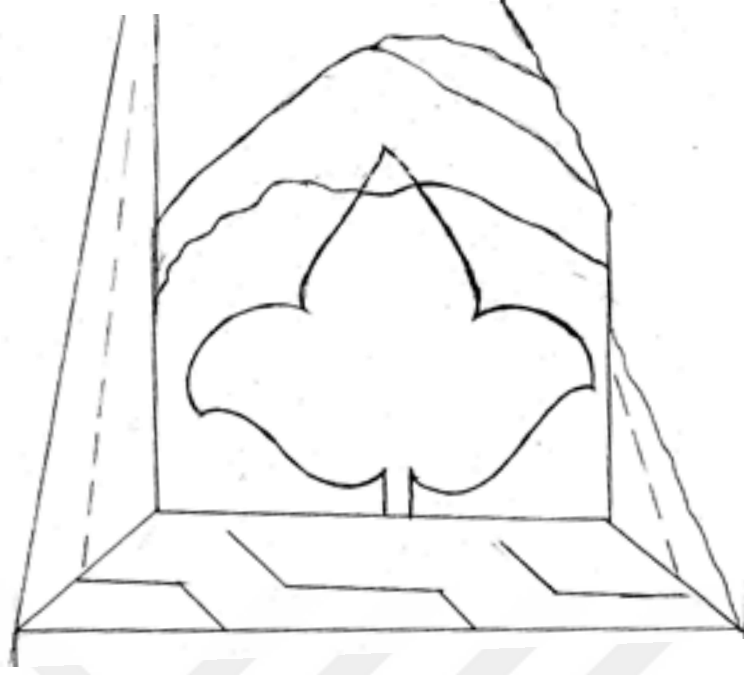
Çizim 4.157. 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.158. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve başucu alınlık görünüşü (Bölükbaş, 2019).

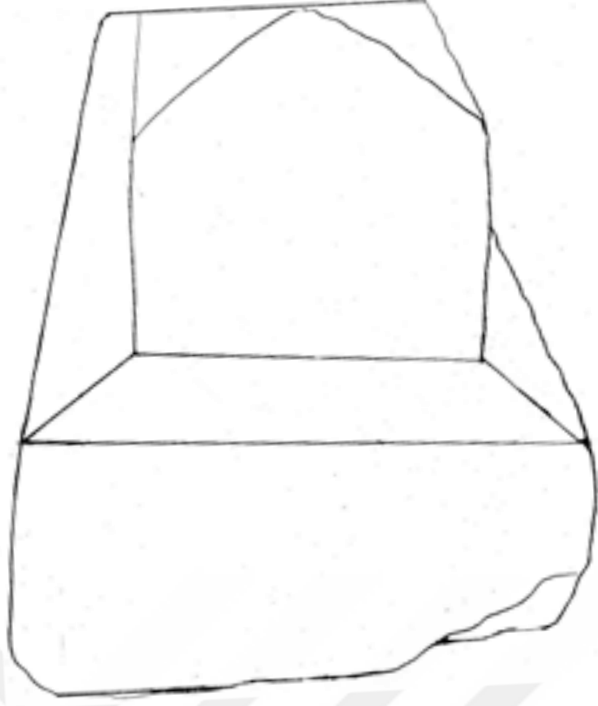
Çizim 4.159. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve başucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

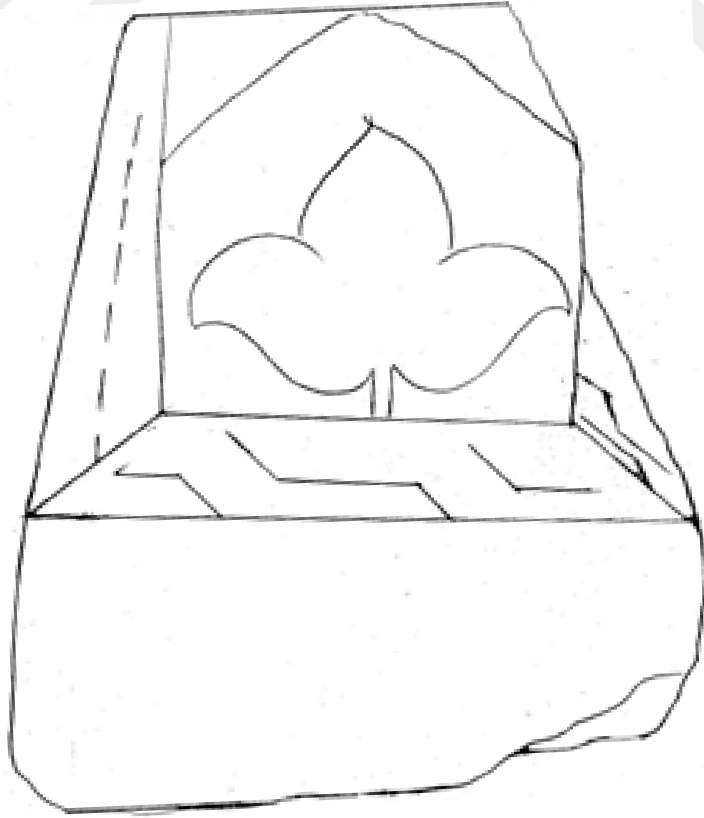
Çizim 4.160. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve başucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.161. 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

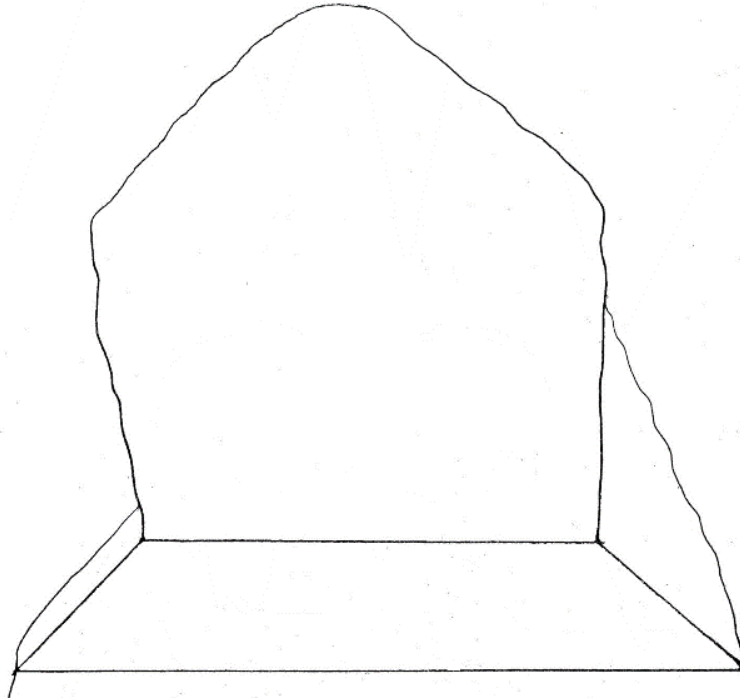
Çizim 4.162. 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

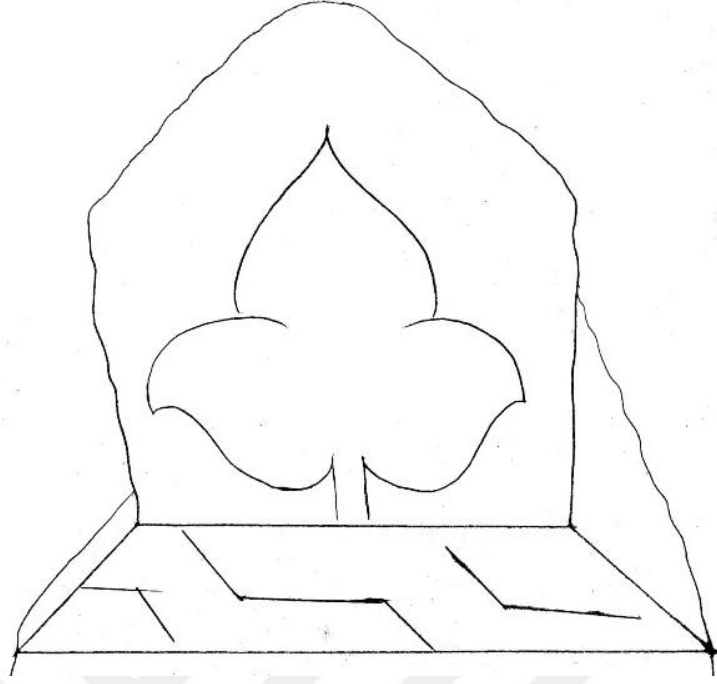
Çizim 4.163. 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.164. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlığının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.165. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlığının çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.166. 352 Envanter numaralı sandukanın orta kademe ve ayakucu alınlık süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 7.

Envanter No: E-E- 353.

Dönemi: Tarihi bilinmemektedir. Biçim ve süsleme özelliklerinden XIV. yüzyıl Karamanoğulları'na veya XV. yüzyıl Erken Osmanlı Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir.

Müzeye Geldiği Yer: Ervah Mezarlığından veya Sinne Çayırığı Mezarlığından geldiği düşünülmektedir.

Müzeye Geldiği Tarih: Bilinmemektedir.

Müzedeki Yeri: Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.

Malzeme: Açık ton toprak rengi mermerden yapılmıştır. Alçak yüzey oyma ve kazıma tekniğiyle işlenmiştir.

Boyut: En: 22 cm, Yükseklik: 35 cm, Boy: 89 cm olup sanduka iki kademedan oluşmaktadır. Üst kademe yüksekliği: 15 cm, orta kısımda alt kademeye geçiş kalınlığı: 7 cm'dir, alt kademe yüksekliği: 17 cm'dir. Biçim olarak sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen şekildedir. Üst kademesi semerdam şeklinde prizmatiktir. Sandukanın ölçüleri diğer sandukalara oranla küçüktür bu sandukanın çocuk sandukası olma ihtimali veya XIV. yüzyıl Karamanoğulları, XV. yüzyıl Osmanlı'larda sanduka boylarının küçülmesinden yola çıkarak o döneme ait olduğu düşünülmektedir. Kademe ve gövdeden oluşmaktadır. Üstten alt kademeye geçişte kademelerin yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen bir biçimi mevcuttur. Kademeye oturan gövde yanlarda yukarı doğru daralarak yükseldikten sonra tepede sivri ve yüksek kemer ile hafif kavislenerek birleşmiştir. Üst kademedeki alanlar boş bırakılmayıp bordürlere ayrılmış ve her şeride birer sıra yazı işlenmiştir.

Süsleme Özellikleri: Sanduka gövdesinde yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen kaidenin yan yüzleri, başucu ve ayakucu alınlığında süsleme bulunmaktadır. Üst kaidedeki alanlar silme (çerçeve)'lere ayrılmış ve her silmeye birer sıra süslemesiz sade nesih yazı metinleri işlenmiştir. Bitkisel süslemelerden beş yapraklı palmet, geometrik süslemelerden uzun aralıklı çift şeritli zencerek motifi ile bezenmiştir.

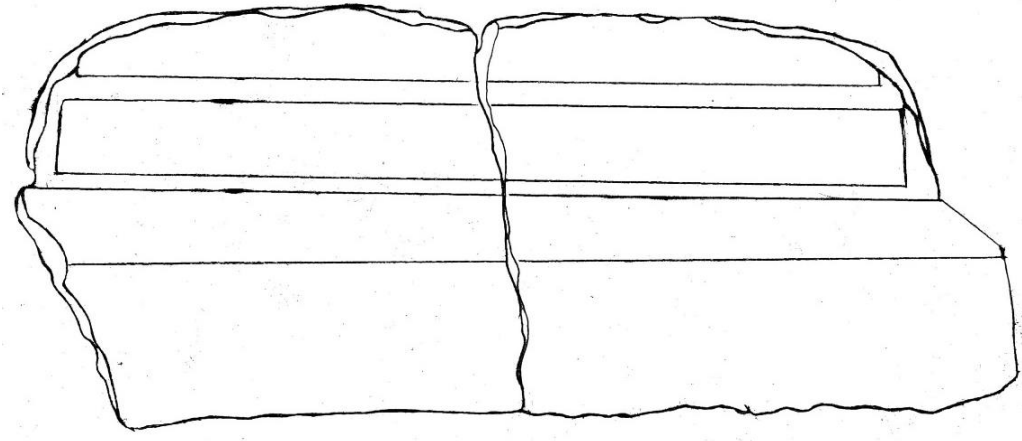
Yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen kademelerin yan yüzleri geometrik süslemelerden zencerek motifi ile bezenmiştir. Aynı zencerek motifi baş ve ayak tarafındaki kısımları da dolanarak devam etmektedir. Sandukanın semerdam biçimindeki çatısında silmelerde nesih yazı yazısı yer almaktadır. Yazı metni içerisinde süsleme bulunmamaktadır. Baş şahidelğinde ise zencerekli silmenin ikiye ayırdığı baş cephe, başucu alınlığında üstte alınlığı kaplayan bir sap ucundan çıkan beş yapraklı, yanlarda ikişer yaprağın üstte bir yaprakla tamamlanmış çok yapraklı palmet motifi ile bezenmiş, ayak şahidelğinde de aynı süslemeler uygulanmıştır. Üst kademeyi kaplayan bir sap ucundan çıkan beş yapraklı; yanlarda ikişer yaprağın üstte bir yaprakla tamamlanmış çok yapraklı palmet motifi ve yanlara doğru dışbükey kavislenerek alt kademeye geçişi sağlayan bordürde ise zencerek motifi yer almaktadır. Ancak alt kademelerin kırılmış olmasından dolayı bu motif görünmemektedir. Baş ve ayak süslemesinin etrafında çerçeve bulunmamaktadır.

Eser Hakkında Açıklama: Orta kısmından kırılmış olup birbirini tamamlar. Toprak altından çıkarıldığı düşünülen sanduka işçilik ve malzeme yönünden diğer sandukalar gibi sağlam kalamamıştır. Sandukada en çok tahrip olan kısımları ayak cephesinin alt kaidesi ve üst çatı kısmıdır. Çatının üst kısmının tahribatı nedeniyle baş ve ayak cephesinin üst kaidelerinin süslemeleri bundan etkilenerek zarar görmüştür.

ESER 7

Şekil 4.167. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.168. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

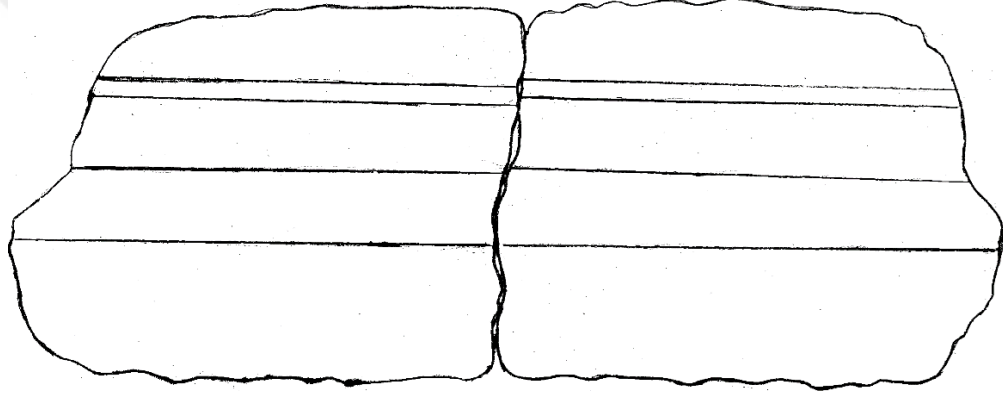
Şekil 4.169. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süsleme şeridinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.170. 353 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süsleme şeridinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.171. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.172. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

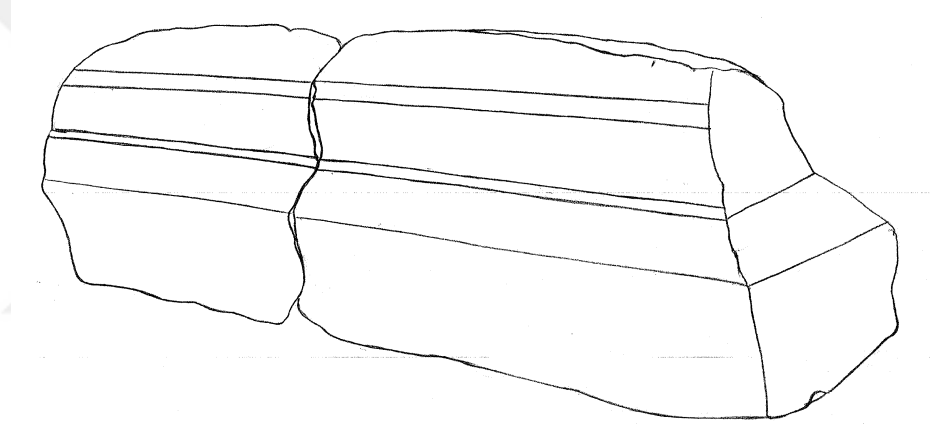
Şekil 4.173. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süsleme şeridinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

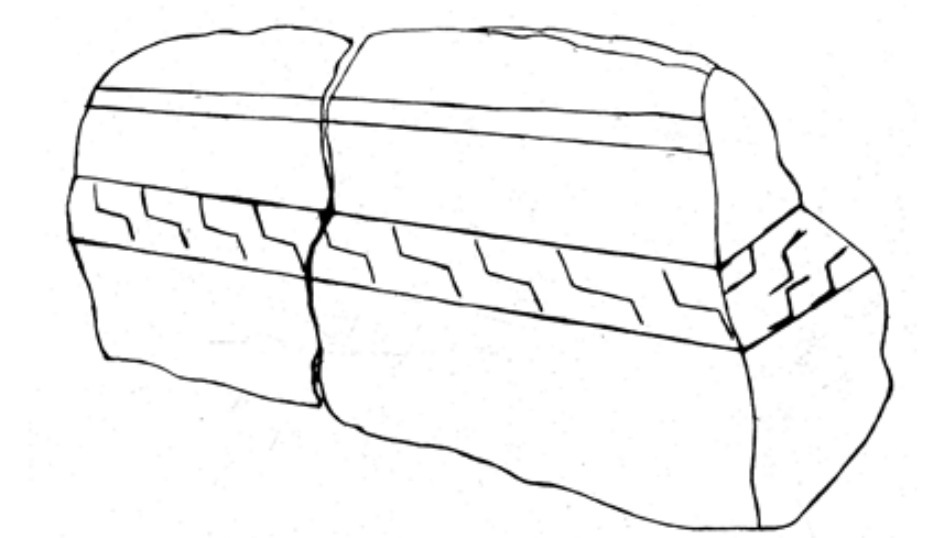
Çizim 4.174. 353 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süsleme şeridinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.175. 353 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

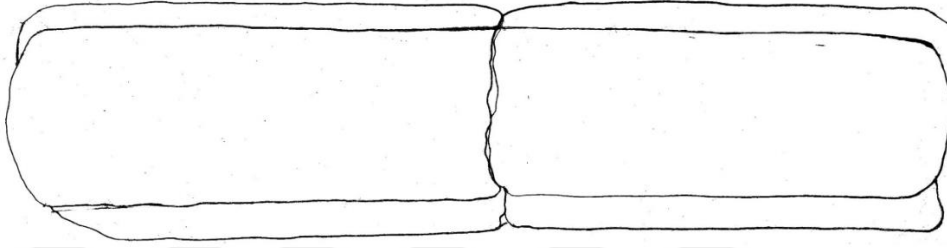
Çizim 4.176. 353 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.177. 353 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

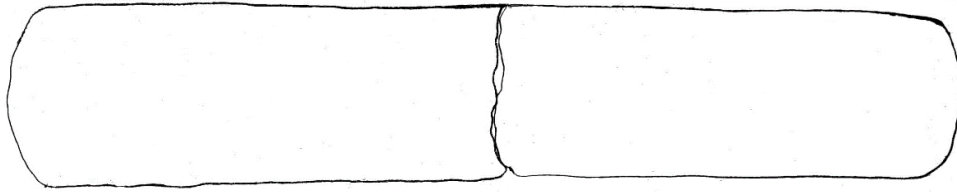
Şekil 4.178. 353 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.179. 353 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) çizimi (Bölükbaş, 2020).

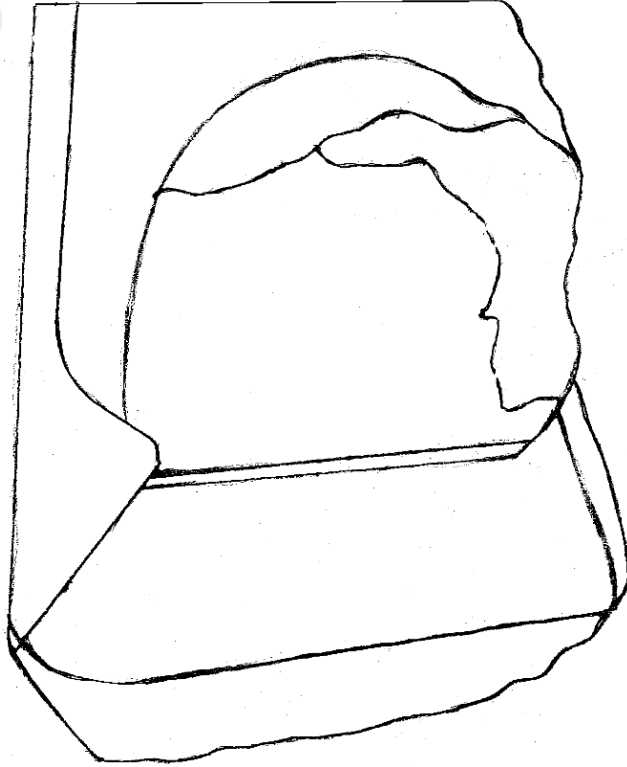
Şekil 4.180. 353 Envanter numaralı sanduka çatısının üstten görünüşü (Bölükbaş, 2019).

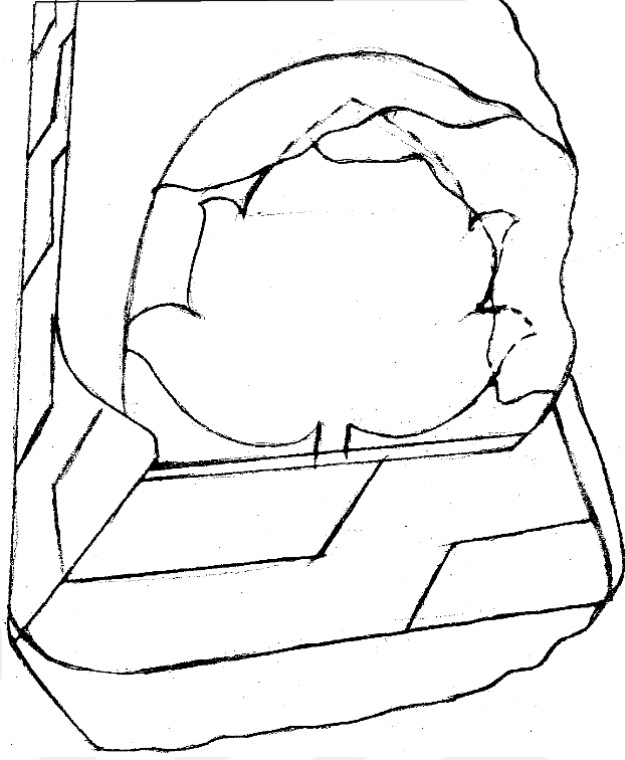
Çizim 4.181. 353 Envanter numaralı sanduka çatısının üstten çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.182. 353 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

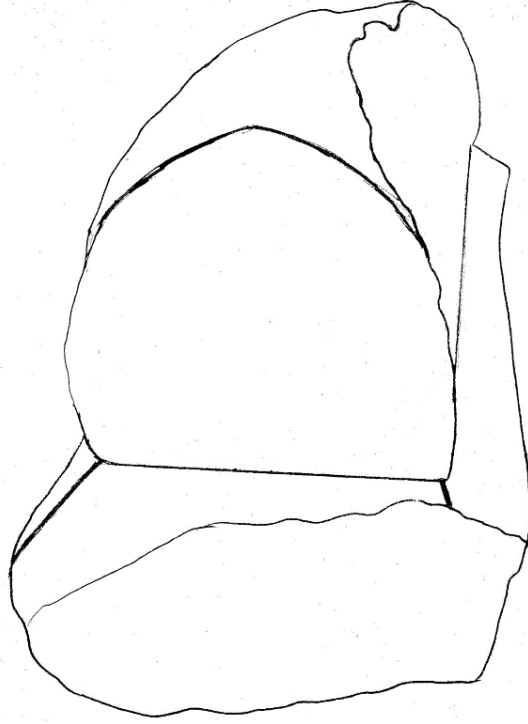
Çizim 4.183. 353 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

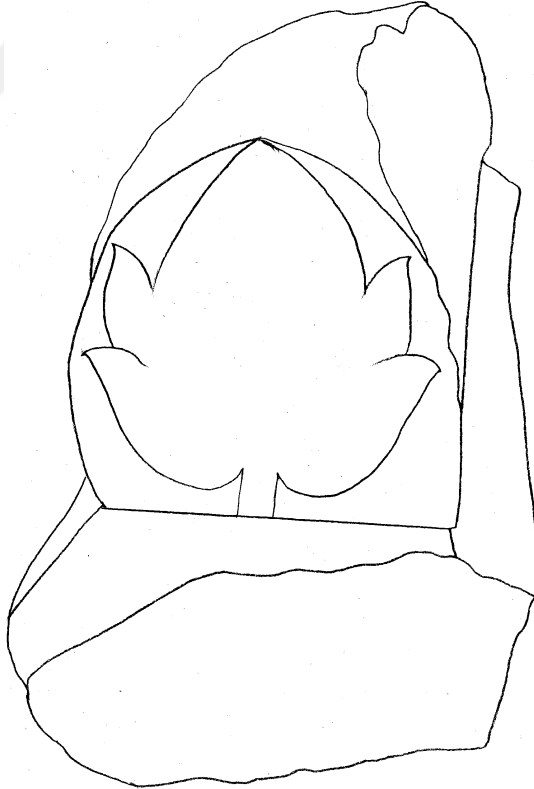
Çizim 4.184. 353 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.185. 353 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.186. 353 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.187. 353 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 8.

Envanter No: E-E- 356.

Dönemi: Müze bilgisinde XIII. yüzyıl Selçuklu Dönemine ait olduğu yazmaktadır. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinden XIII. yüzyılın ilk yarısını Selçuklu Dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

Müzeye Geldiği Yer: Ervah Mezarlığından gelmiştir.

Müzeye Geldiği Tarih: Bilinmemektedir.

Müzedeki Yeri: Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.

Malzeme: Çoğunlukla Ahlat mezar taşlarında kullanılan kahverengi tuf taşı kullanılmıştır. Yüksek yüzey oyma tekniği ile işlenmiştir.

Boyut: En: 80 cm, yükseklik: 89 cm, Boy: 207 cm olup sanduka altı kademedan oluşmaktadır. Alttan üste doğru kademe kalınlıkları, yükseklikleri ve boyları verilmiştir bunlar: 1. Kademe olan alt kademe yüksekliği: 46 cm, boy: 207 cm'dir. Alt kademe ve üst çatı (üçgen prizma) kademesinin arasında yer alan toplam 5 bordür halindeki kademelerin yüksekliği: 17 cm'dir. Bunlar: Alttan 2. kademenin kalınlığı: 5 cm, boyu: 207 cm'dir. Alttan 3. kademenin kalınlığı: 8 cm, boyu: 195 cm'dir. Alttan 4. kademenin kalınlığı: 4, 5 cm, boyu: 182 cm'dir. Alttan 5. kademenin kalınlığı: 3, 5 cm, boyu: 170 cm'dir. Alttan 6. kademenin kalınlığı 7 cm, boyu: 163 cm'dir. Alttan 7. kademenin çatının yüksekliği 25 cm' dir. Alt kısım ve prizma kısmı olarak çatı iki kısma ayrılmıştır alt kısım yüksekliği: 13 cm, boyu: 150 cm'dir. Üst kısım üçgen prizma kısmının yüksekliği: 18 cm, boyu: 147 cm'dir. Üçgen prizmanın en üst tepe kısmı boyu ise: 144 cm'dir. Kademe ve gövdeden oluşan Sandukanın alt kademesi dikdörtgen prizmal olup üst kademesi beşgen prizmal biçime sahiptir. Üstten alt kademeye geçişte kademenin yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen bir biçimi mevcuttur. Kademeye oturan gövde yanlarda yukarı doğru daralarak yükseldikten sonra tepede sivri ve yüksek kemer ile hafif kavislenerek birleşmiştir. Sandukanın ölçüleri diğer sandukalara oranla büyüktür. Biçim, boyut, malzeme, süsleme ve teknik olarak diğer sandukalardan daha özenli bir süslemeye sahip olan sandukanın yüksek mertebeli bir kimseye ait olma ihtimali kademe sayısının diğer sandukalardan fazla olmasıyla göre ilişkilendirilmiştir. Biçim, ölçü, malzeme özelliği ve süslemelerinin yoğun olmasından dolayı Selçuklu Dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

Süsleme Özellikleri: Gövde sağ ve sol yan, çatı sağ ve sol yan, baş ve ayak cepheleri ve başucu, ayakucu alınlıkları ile sanduka gövdesini çevreleyen dört kademe bordüründe süsleme yer almaktadır. Bitkisel unsurlardan: palmet, taraklı ve sade rumi, kıvrım dal, lotus, palmetin dış çerçevesini animsatan süsleme, geometrik unsurlardan: Zencerek(geçme) motifinden çift ve üç şeritli olanları, bununla birlikte sade sülüs yazı ve günlük kullanım eşyası olan sembolik unsurlardan kandil ve vazunun da yer aldığı görülmektedir. İşleme tekniği, süsleme özellikleri, biçim özellikleri, malzeme özellikleri ile diğer sandukalara göre farklıdır.

Yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen beş bordür kademesi bulunmaktadır. Bu kademelerin alt kademe şeridi boş bırakılmış geriye kalan dört kademe bezenmiştir. Bu süslemeleri alttan üste doğru vermek gerekirse bunlardan alttan ilki 8 cm olup sandukayı baş ve ayak şahideleride olmak üzere çevrelemiştir. Tek bordür halinde sürekli uzayabilen bir süslemedir. Çıkış noktası bir yarım palmetin üstünden dal çıkmasıyla oluşmuştur. Şeridin devamını sağlayıcı bir rol oynayan bu bordürlerin iki yönden de ilerleyebileceği ve ilerlerken palmetlerden çıkan dalların çatallaşarak iki yandan rumi oluşturup bu rumilerin palmetin sapıyla birleşmeleriyle birbirine bağlanarak boşluk bırakılmadan tekrar eden şekilde ilerleyen süslemelerdir. Alttan ikinci bordür 4.5 cm olup sanduka gövdesini baş ve ayak şahideleride olmak üzere çevrelemiştir. Tek bordürlü, sürekli çoğalabilen süslemedir. Çıkış noktası bir dal gövdesinden sap çıkmasıyla oluşmuştur. Şeridin devamını sağlayıcı bir rol oynayan "S" şeklindeki hat üzerinde zencerek yapan kıvrımdal şeridinde sapların sağdan sola doğru ilerlediği ve ilerlerken dalların çatallaşıp bir uçta boşluk dolduran bir palmet taşıdığı, diğer uçta bir başka dal ve palmet meydana getirmek üzere diğer boşluğu dolduran bir düzen içinde devam ettiği görülür (Şekil 231, Çizim 193). Alttan ikinci bordür 3.5 cm olup tek bordürlü, sürekli çoğalabilen süslemedir. Bu süsleme zencerek motifidir ve sandukayı baş ve ayak

Şahideleri de olmak üzere çevrelemiştir (Şekil 242, Çizim 192).

Sanduka sağ yan alt kademe gövde süslemesinde ise: pano süslemesi bütünlenmiş bir kompozisyon görünümü taşır. Zencerek motifinin çerçeve içine aldığı, dal üzerinde yürüyen tek bordür şeklinde tekrarlanarak belli bir düzen içinde ilerleyen palmetleri taşıyan dalların altından ve üstünden geçerek çift dallarıyla çift taraftan saran hurdeleri kanatlı rumiler kıvrım dal halinde birbirini tekrar ederek ilerleyip şeridin sonunda tamamlanmışlardır. Bu şeridin iki yanında palmet ve rumilerin oluşturduğu küçük birer kompozisyon yer almaktadır (Şekil 195, Çizim 197). Ortada kalan alanda ise sülüs yazı metni uzanmaktadır. Ancak kırılmadan dolayı yazıların çok az bir kısmı görünmektedir. Sol yan alt kademe gövde süslemesinde ise: sağ yan gövde süslemesinde olduğu gibi pano süslemesi aynı olup birbirlerinden küçük bir farkla ayrılırlar. Bu süslemede şeridin başlangıç ve bitiş noktasında sandukanın köşe kısımlarına denk gelen palmet ve rumilerin oluşturduğu küçük birer kompozisyon yer almaktadır. Sanduka gövdesini sağ yan süslemesinden ayıran kısmı da budur (Şekil 205, Çizim 207). Ortada kalan alanda ise sülüs yazı metni uzanmaktadır. Kırılmadan dolayı yazılarda tahrip olmuştur. Ancak sağ yan alt kademesine göre daha sağlam kalabilmiştir.

Sandukanın sağ ve sol yan çatı süslemesinde: çatının altındaki kademe zencerek süslemesinin oluşturduğu ince şeridin hemen altında derin bir oymaya sahip enine uzanan süslemeli bordür Rumilerin, palmet ve lotus motifinin yer aldığı ve süslemenin dönüşümlü tekrarından oluşan bitkisel kompozisyonuyla ön plana çıktığı görülmektedir (Şekil 212, Çizim 214, Şekil 215, Çizim 216).

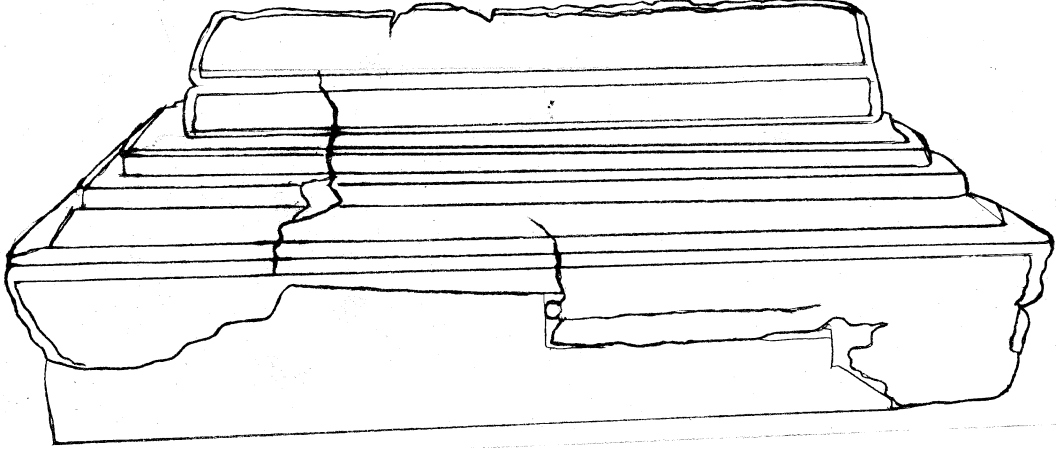
Sandukanın baş cephesinde ise yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen dört kademe süslemesi sanduka gövdesiyle beraber baş cephesi ve sanduka gövdesini çevrelemiştir. Bununla birlikte başucu alınlığında ise sonsuzluk işaretini ve bir palmetin dış çerçevesini anımsatan birbirine bağlantılı üç sıra halinde bir bordür görünümünde bezenmiştir. Sandukanın alt kademesinde ise sanduka gövdesinin alt kademesinde olduğu gibi kademeyi çerçeve içine almış ince bir bordür zencerek motifi ile çevrelemiştir. Çerçeve içinde yer alan sülüs yazılar ve orta kısımda sandukanın ait olduğu kişi hakkında bilgi verilen bir levha olduğu düşünülmektedir. Ancak levha tahrip olduğundan hiçbir yazı metnine rastlanmamıştır (Şekil 227, Çizim 228, Şekil 235, Çizim 236). Sandukanın ayak cephesinde ise sanduka gövdesini çevreleyen ve yanlara doğru dışbükey kavislenerek genişleyen dört kademeli süsleme yer almıştır. Sandukanın ayakucu alınlığında alanı kaplayacak şekilde bir kandil motifi yer almaktadır (Şekil 248, Çizim 249). Alt kademesinde ise sandukanın sağ yan alt kademe süslemesi kullanılmış ancak bu süslemeyle kalmayıp ortasında boş olan alana ayakucu alınlığındaki kandil motifinden iki adedi yan yana bezenmiş ortasına ise ince bir vazo şeklinde süsleme işlenmiştir (Şekil 250, Çizim 251).

Eser Hakkında Açıklama: Eserlerin içinde yekpare olmayan ve malzemesi farklı olan tek yapıdır. Kapaklı biçime sahip olup kahverengi tüf taşından yapılmıştır. Sandukanın sağ yan gövde kısmı özellikle de alt kademesi en çok tahrip olan tarafıdır. Sağ yan alt kademenin kırılmayla birlikte parçasının çoğu bulunmamaktadır. Onun yerine restorasyon ile kırılma biçimine uygun bir taşla hem desteklenmiş hem de bütün halinin görünümü sağlanmaya çalışılmıştır. Sol yan gövdesinde yine birçok kırılma olmuş ancak parçaları tam olduğundan birleştirilerek sağ yan gövdesine oranla çok daha sağlıklı bir görünüm elde edilmiştir. Çatı tahribatına bakıldığında ise sağ yan çatısı sol yan çatıya göre çok daha sağlam bir görünüme sahiptir. Baş cephesinin alt kademesinde bulunan yazı levhasının yerinden sökülmüş ya da kırılarak dökülmüş olduğu düşünülmektedir. Yine alt kademe sağ alt kısmının parçası kırılarak kaybolmuş onun yeri taş ile desteklenerek görünümde bütünlük sağlanmıştır. Başucu alınlığında ise süslemenin hemen üzerindeki alınlık yazısını tam ortadan bölen bir kırılma olduğu görülmektedir. Ayak cephesinde ise alt kademenin orta kısmından kandil motiflerini bölen bir kırılma olmuştur. Ancak bu parçalar birleştirildiğinden bütün görünmektedir. Sandukanın ayakucu alınlığında yine başucu alınlığında olduğu gibi kandil motifini tam ortadan ikiye bölen bir kırılma görülmektedir. İncelenen diğer sandukalara göre biçim olarak farklıdır. Müzeye gelmeden önce mezarlıkta açık alanda kalarak tahrip olmuştur. Ancak 2017 yılında müzede bahçede üzeri kapalı şekilde bir süre muhafaza edildikten sonra (şekil 237) müze yetkilileri tarafından çatı altında sandukalarla birlikte şimdiki yerinde teşhir edilmiştir.

ESER 8

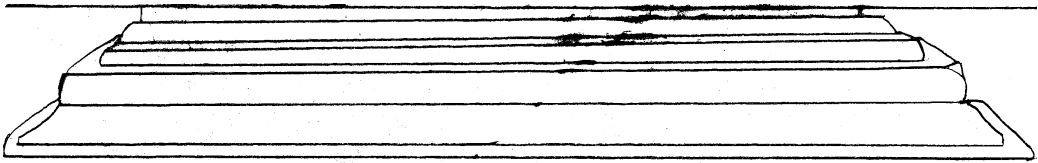
Şekil 4.188. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.189. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.190. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademelerinden görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.191. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademelerinin çizimi (ayrıntı)

(Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.192. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademesi: ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

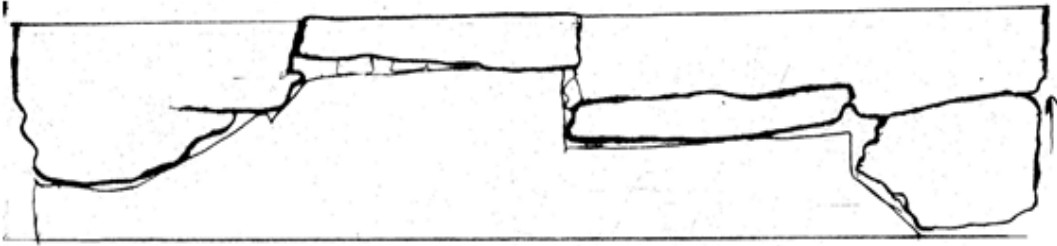
Çizim 4.193. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademesi: ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.194. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kademesi: üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.195. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe görünüşü (Bölükbaş, 2019).

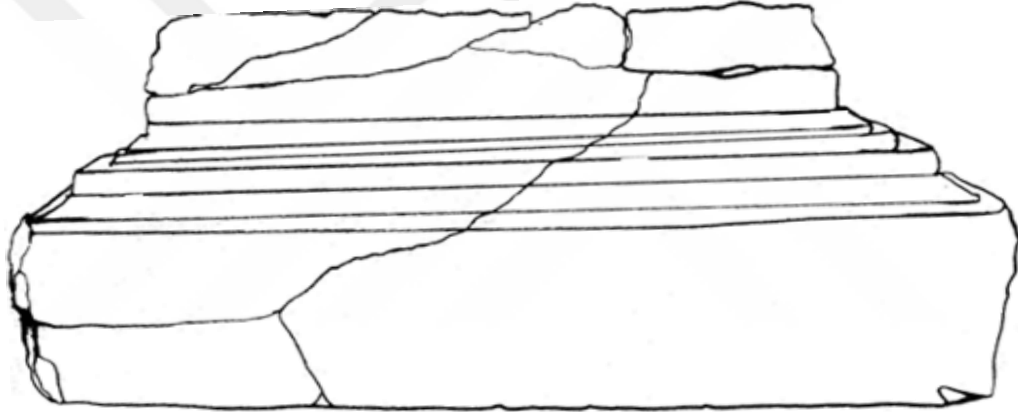
Çizim 4.196. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.197. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.198. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.199. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.200. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademelerinden görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.201. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademelerinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

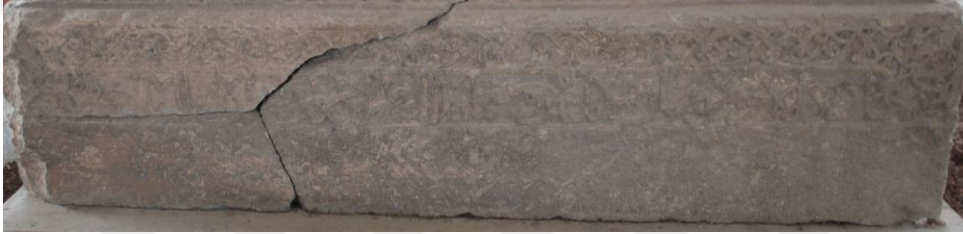
Çizim 4.202. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademesi: ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

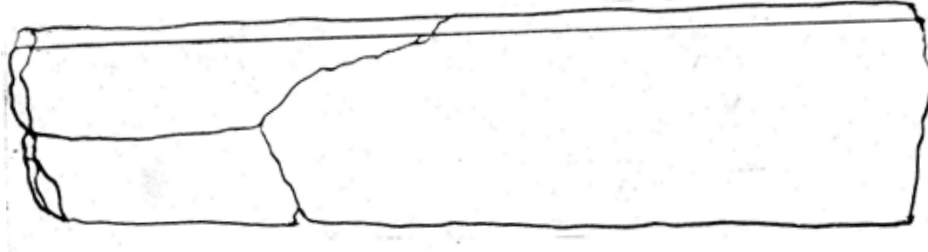
Çizim 4.203. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademesi: ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.204. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kademesi: üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.205. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe görünüşü (Bölükbaş, 2019).

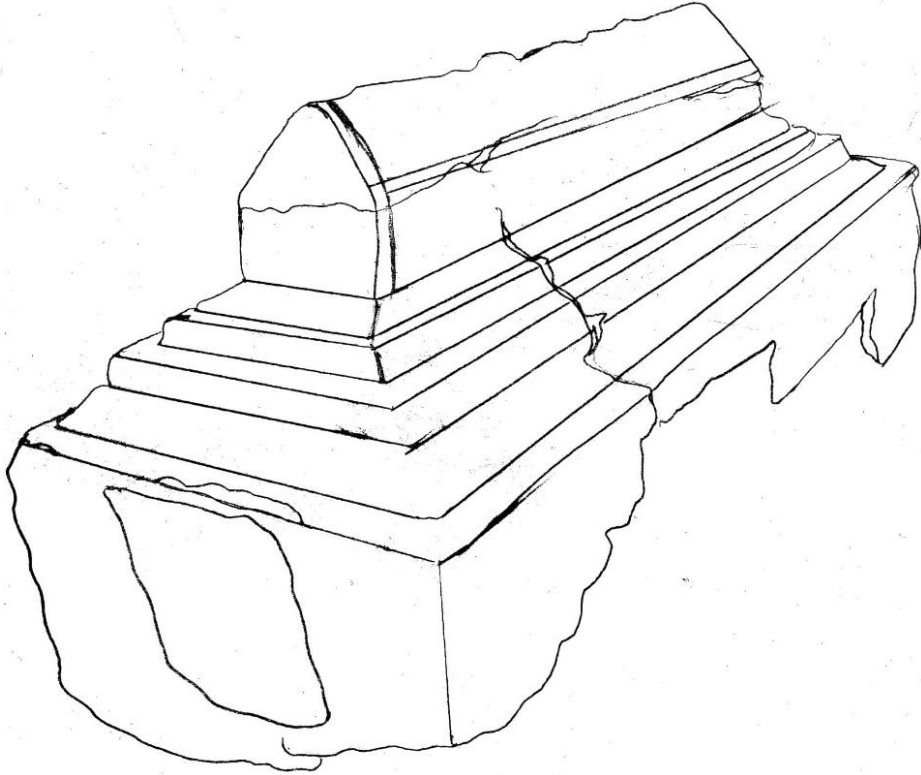
Çizim 4.206. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.207. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademe süslemesinin çizimi (Bölükbaş,2020).

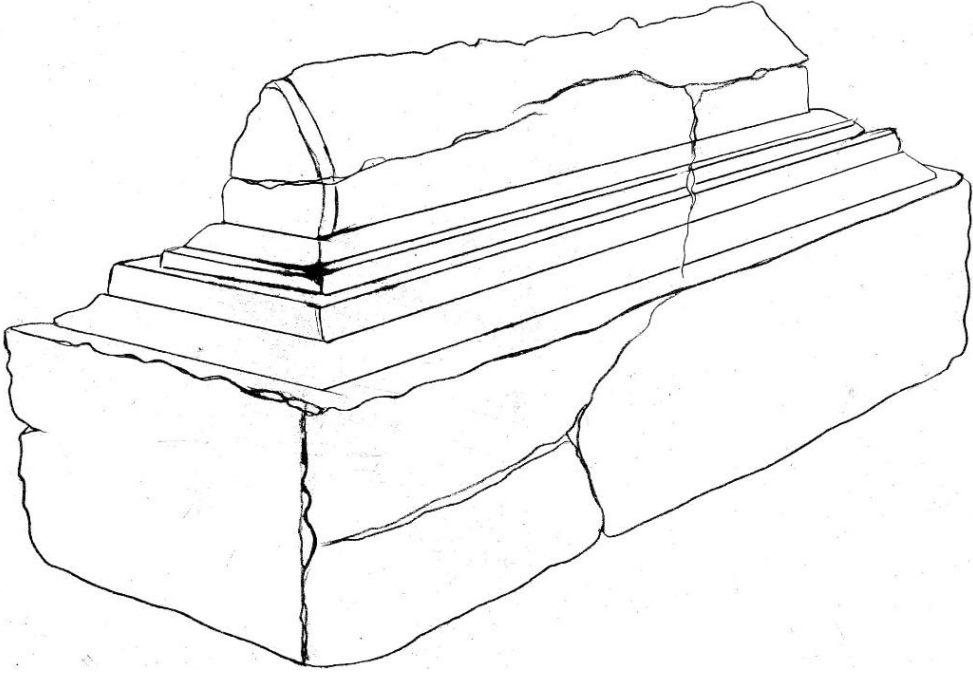
Şekil 4.208. 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.209. 356 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

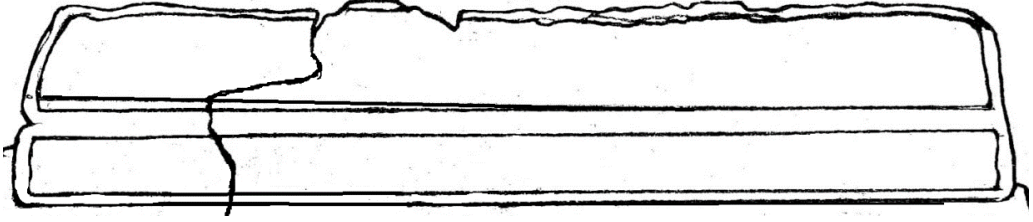
Şekil 4.210. 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

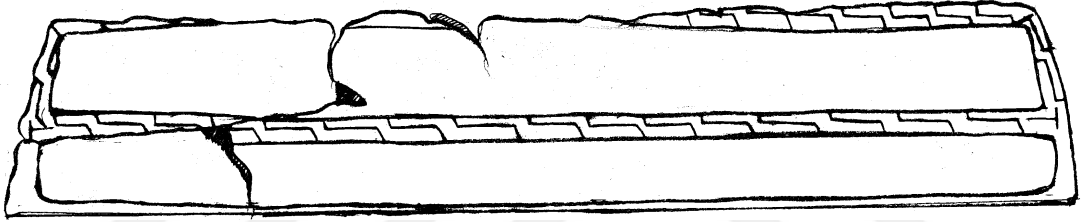
Çizim 4.211. 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.212. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısından görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.213. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısının çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.214. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

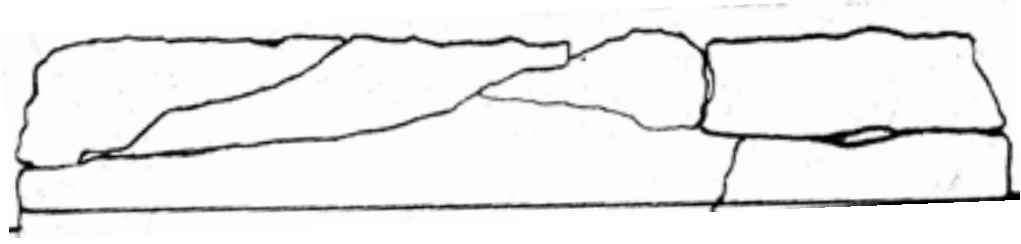
Şekil 4.215. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe çatı süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

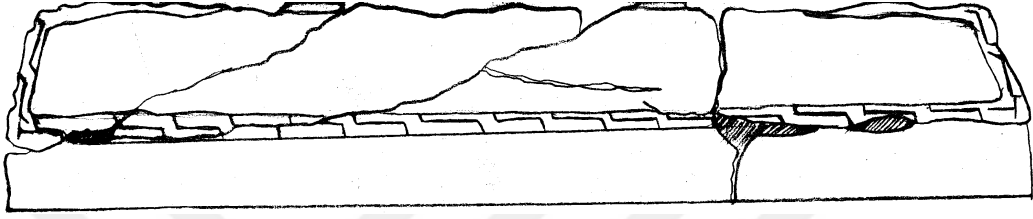
Çizim 4.216. 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

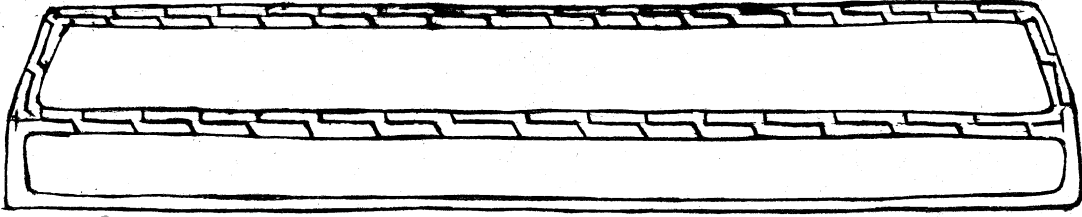
Şekil 4.217. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısından görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.218. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatıdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.219. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.220. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

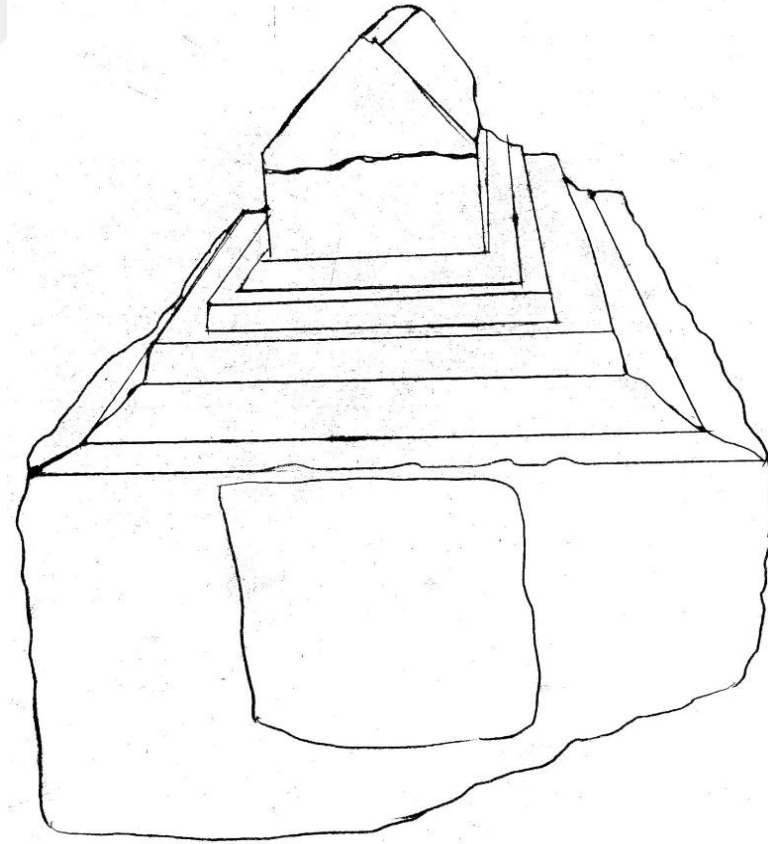
Şekil 4.221. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.222. 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

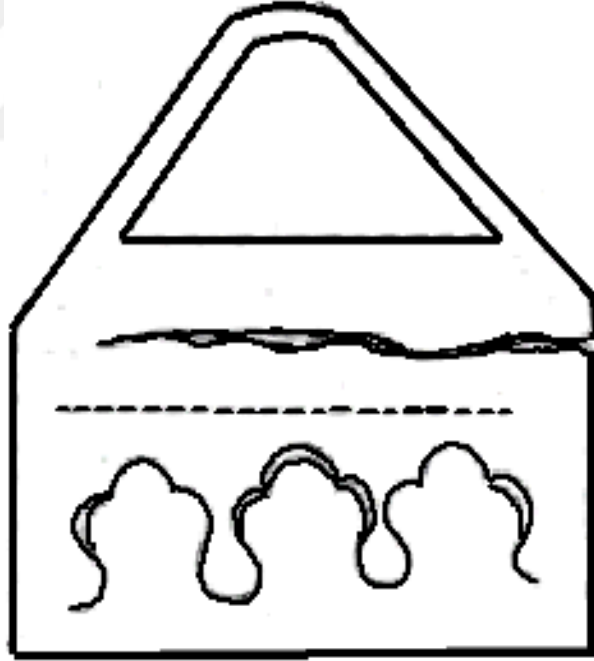
Şekil 4.223. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.224. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

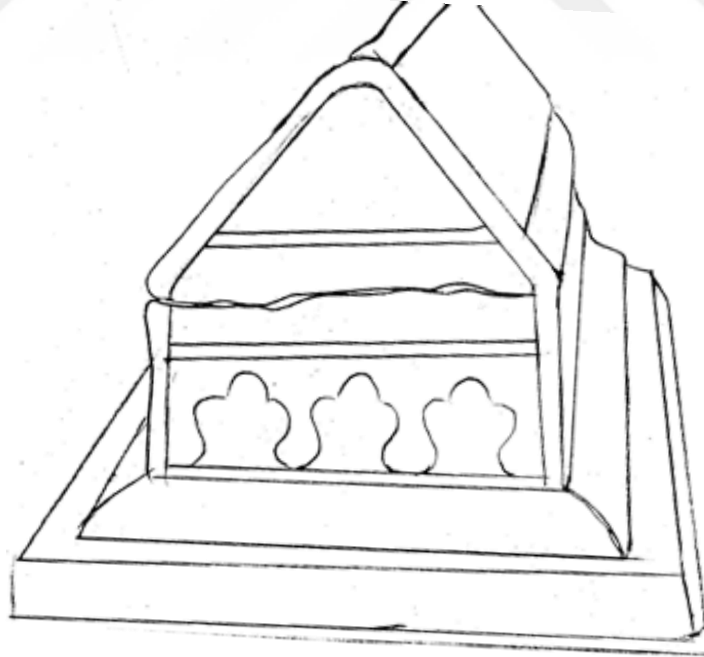
Şekil 4.225. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4. 226. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.227. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.228. 356 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.229. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ilk bordür süsleme görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.230. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.231. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ikinci bordür süsleme görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

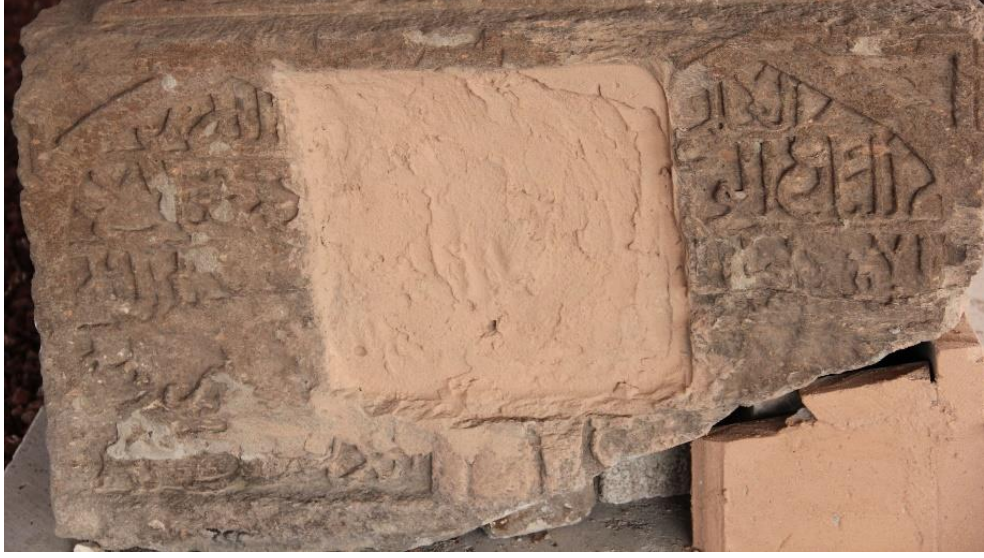
Çizim 4.232. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

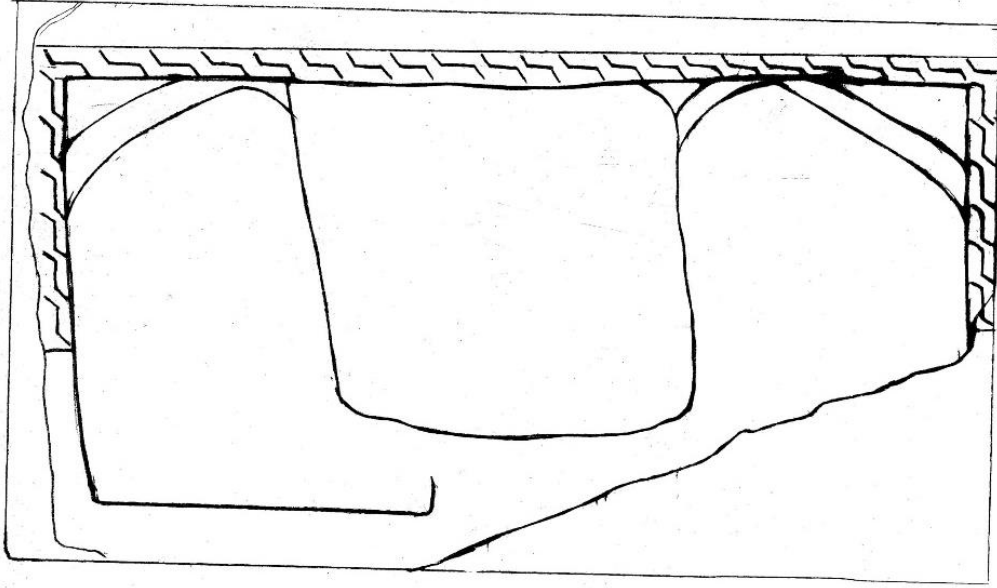
Şekil 4.233. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi üçüncü bordür süsleme görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.234. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

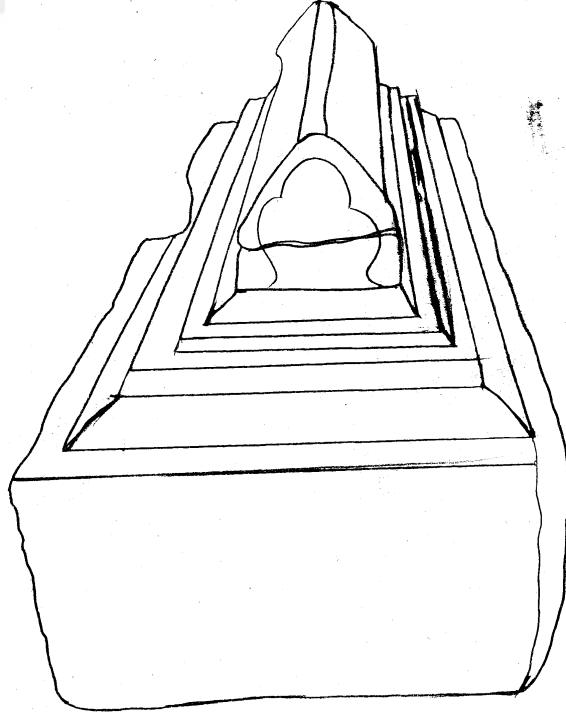
Şekil 4.235. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi alt kademesi ve süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

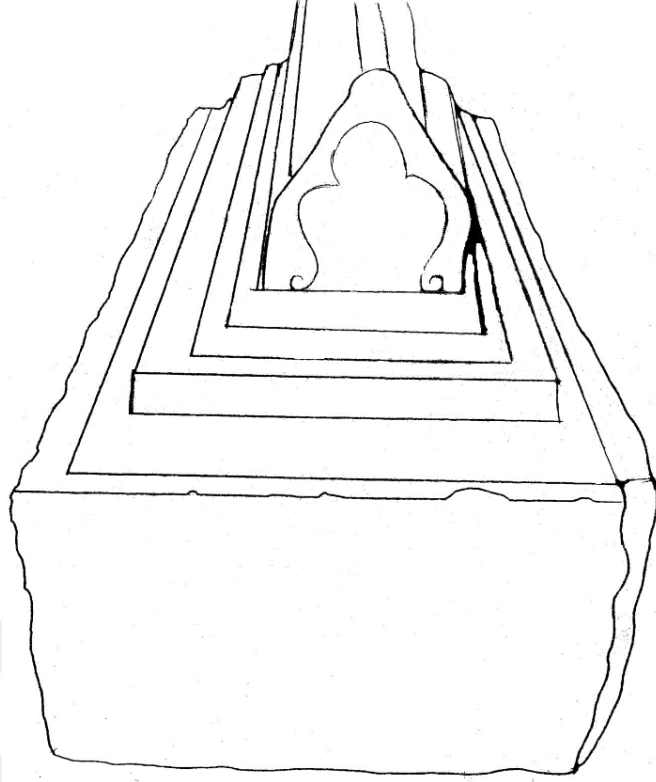
Çizim 4.236. 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi alt kademesi ve süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.237. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi görünüşü (Bölükbaş, 2017).

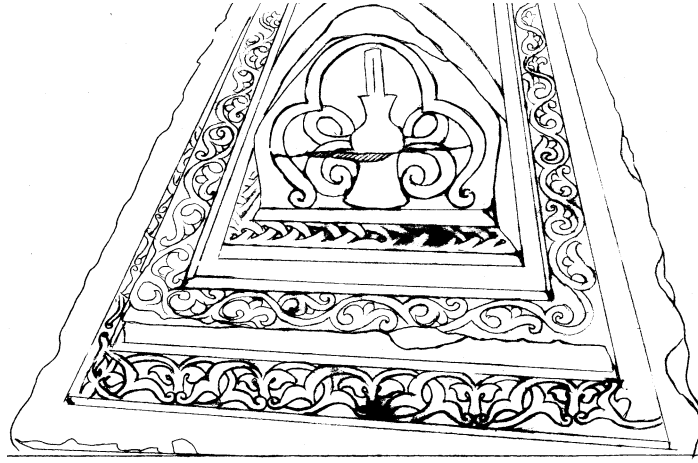
Çizim 4.238. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi çizimi (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.239. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.240. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kademe süslemesinden görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.241. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.242. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ilk bordür süsleme görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.243. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.244. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ikinci bordür süsleme görünüşü (Ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.245. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.246. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üçüncü bordür süsleme görünüşü (ayrıntı)

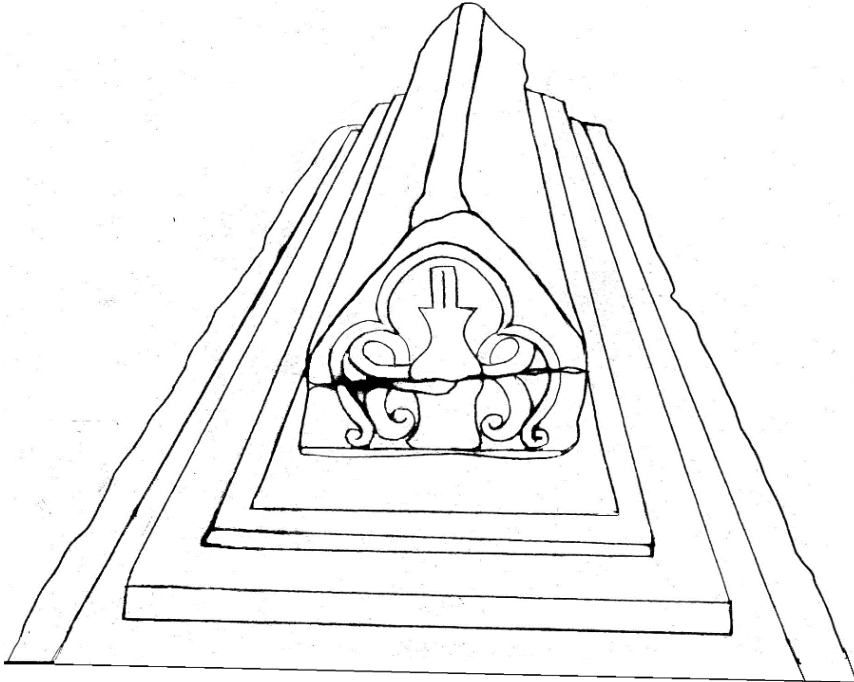
(Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.247. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı)
(Bölükbaş, 2020)

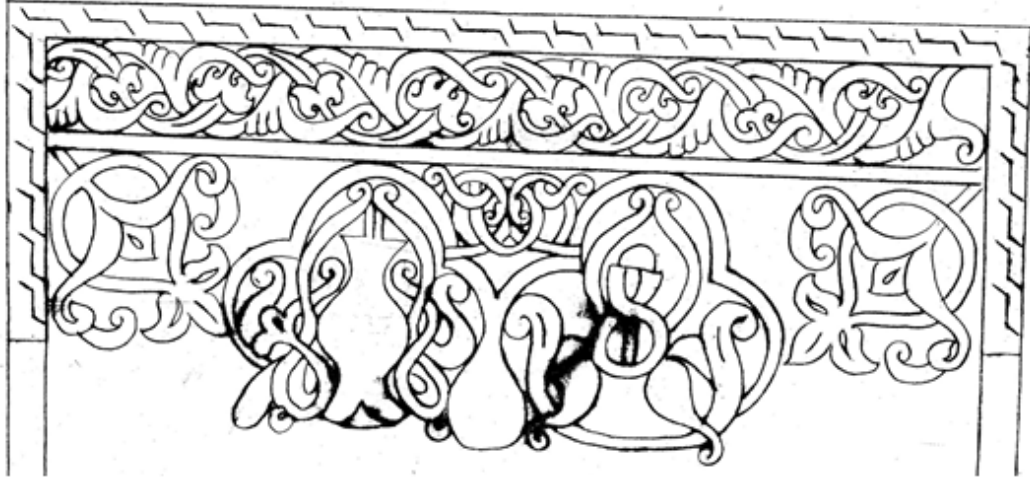
Şekil 4.248. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kademesinden görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.249. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üst kadmesinden çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.250. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi alt kademesi ve süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.251. 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi alt kademesi ve süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 9.**Envanter No:** E-E- 355.**Dönemi:** Tarihi bilinmemektedir. Biçim ve süsleme özelliklerinden XIV. yüzyıl Karamanoğulları'na veya XV. yüzyıl Erken Osmanlı Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir.**Müzeye Geldiği Yer:** Ervah Mezarlığından veya Sinne Çayırılığı Mezarlığından geldiği düşünülmektedir.**Müzeye Geldiği Tarih:** Bilinmemektedir.**Müzedeki Yeri:** Konum olarak bahçede teşhirde olan sandukalar, müze kapısının sağ tarafında bahçenin arkasında yer alan 2018 yılında müze müdürü tarafından üst kısmı çatı ile kapatılarak korumaya alınmış bölümde bulunmaktadır.**Malzeme:** Açık ton toprak rengi mermerden yapılmıştır. Alçak yüzey oyma tekniğiyle işlenmiştir.**Boyut:** En: 25 cm, yükseklik: 36 cm, boy: 82 cm olup sanduka iki kademedan oluşmaktadır. Bunlar alt ve üst kademelerdir. Alt kademe: 15 cm, üst kademe: 21 cm'dir Sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen şekildedir. Beşgen eyvan tipli prizmatik üst bölümü bulunur. Taşın alt kısmı dikdörtgen olup yukarı doğru birleşerek çatı beşgen şeklini almıştır. Sandukaların içinde boyut olarak en küçük olan sandukadır. Ölçüsünden dolayı Karamanoğulları Dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Yanlara doğru dışbükey kavışılarak genişleyen kademelerin yan yüzleri muhakkak yazı ile bezenmiştir.**Süsleme Özellikleri:** İncelenen sandukaların arasında en az süslemeli olan sandukadır. Bu sandukanın orta ve üst kaidesinde, çatı sağ ve sol yanında süsleme bulunmaktadır. Süsleme olarak üç yapraklı palmet, ve kıvrık dallardan oluşan süsleme kullanılmıştır. Bu sandukanın orta ve üst kademesinde süsleme bulunmaktadır. Orta kademe süslemesinde sadece yazının bittiği ve başladığı yeri belirlemek adına ayraç amaçlı süslemeler kullanılmıştır. Bu süsleme daha çok geometrik biçime sahip olup içerisinde iki adet üç yapraklı saplı palmet yer alır.

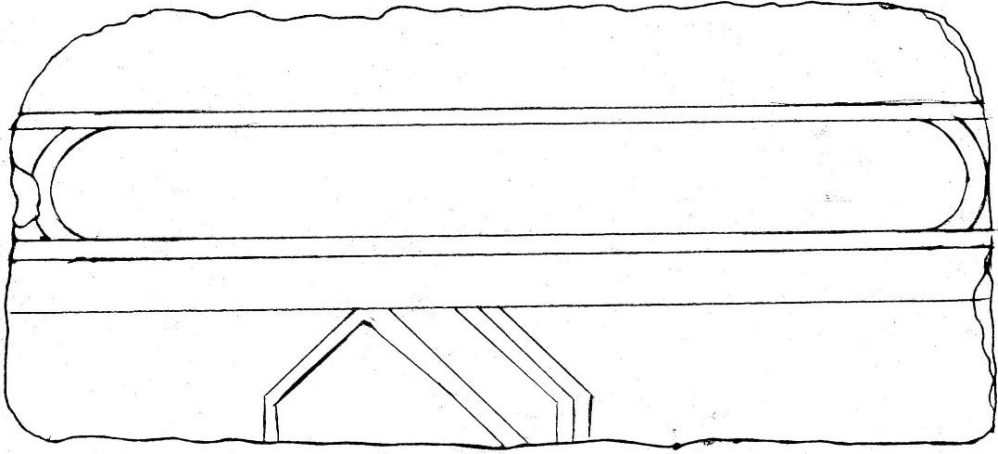
Üst çatı kısmı sağ ve sol yanında ise belirgin olan süslemeden yine yazının arasına eser gövdesinin orta kısmına denk gelen kısımda karşılıklı olarak alt ve üstte 3 yapraklı dallı palmet motifi bezenmiştir. Süslemenin belirgin olmadığından çizimi çıkarılamayan çatı kısmında yine kıvrık dallarla oluşan yazı aralarına işlenmiş süsleme olduğu bilinmektedir. Ancak belirgin olmadığından çizimi yapılamamıştır. Sandukanın baş ve ayak cephesinde hiçbir şekilde süsleme yer almamaktadır. Sandukanın biçimi, gövdesi ile baş ve ayak cephelerindeki çerçeveler geometrik süsleme olarak sayılabilir. Sanduka gövdesinin tamamı en alt kademe haricinde muhakkak olduğu düşünülen yazı ile bezenmiştir.

Eser Hakkında Açıklama: Tek parça taştan yapılmıştır. Bu sandukada kırılma olmamış ancak aşınma ve dökülmeler olmuştur. Tahribin en çok sandukanın zemini, çatısı ile başucu alınlığında olduğu görülmektedir. Ayak cephesi ve ayakucu alınlığında da aşınmalar olsa da başucu alınlığındaki gibi belirgin değildir sadece ayakucu alınlığı çatı kısmındaki aşınmadan dolayı alınlıktaki üçgen çerçeve içine alınmış yazılar etkilenmiştir. İncelenen diğer sandukalara göre boyut olarak farklıdır. Müzeye gelmeden önce açık alanda kalması ve tahrip olmasına rağmen müzedeki birçok sandukaya göre bütün kalabilen fakat yazı ve süslemelerinin malzeme ve tahripten dolayı belirgin olmadığı sandukadır.

ESER 9

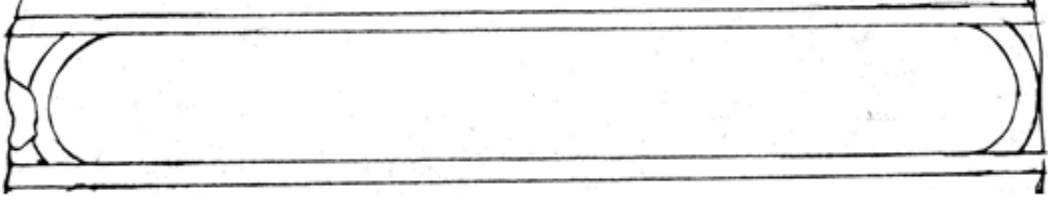
Şekil 4.252. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

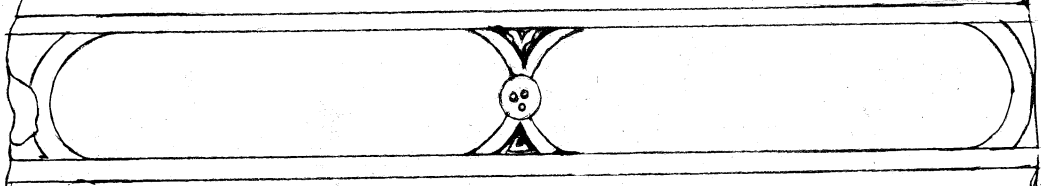
Çizim 4.253. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.254. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.255. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

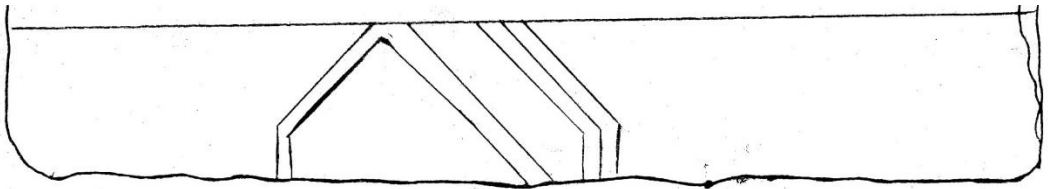
Çizim 4.256. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.257. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

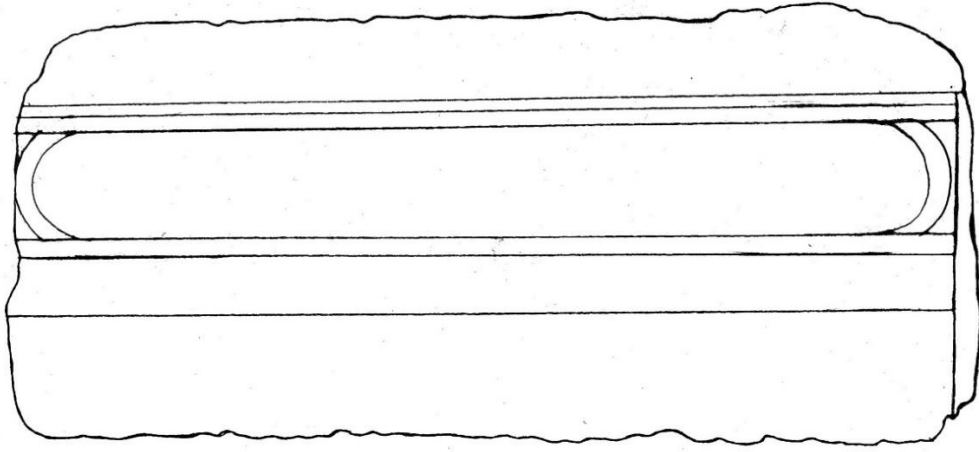
Şekil 4.258. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.259. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kademe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

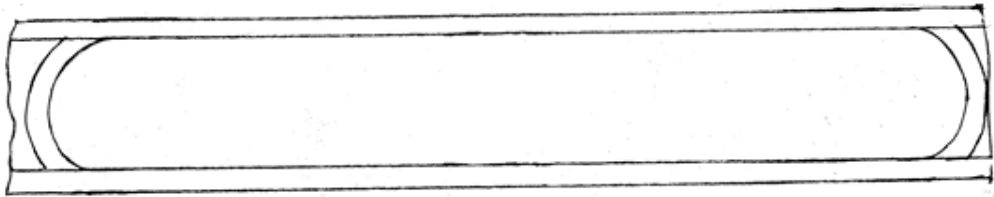
Şekil 4.260. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

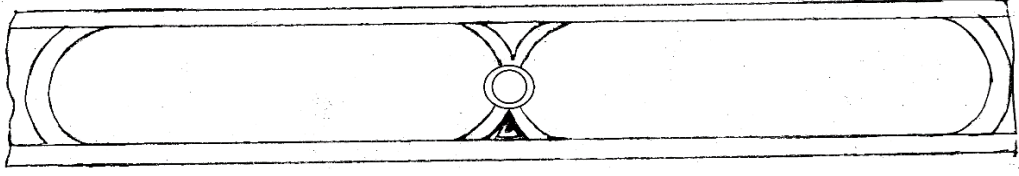
Çizim 4.261. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yandan çizimi (Bölükbaş, 2020).

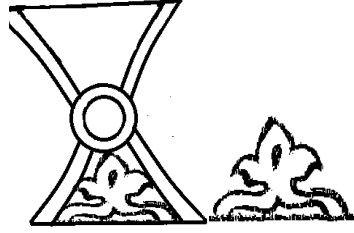
Şekil 4.262. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe süslemesinin görünüşü (ayrıntı) (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.263. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademesinin çizimi (ayrıntı)(Bölükbaş, 2020).

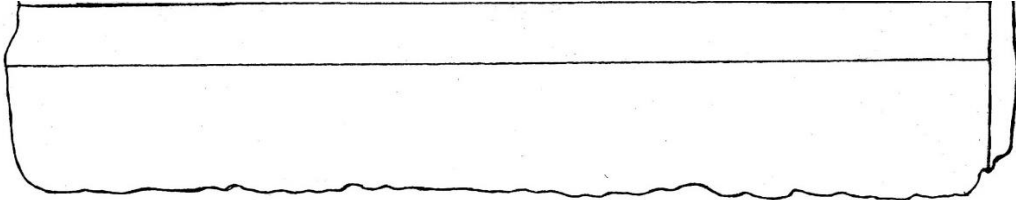
Çizim 4.264. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı)(Bölükbaş, 2020).

Çizim 4.265. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst kademe süslemesinin çizimi (ayrıntı)(Bölükbaş, 2020).

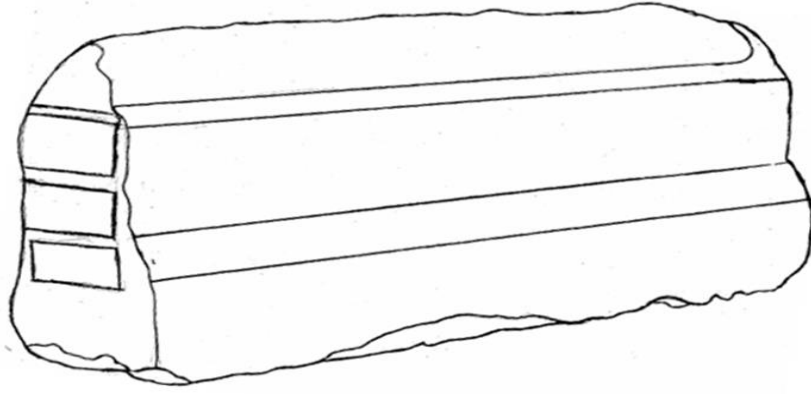
Şekil 4.266. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademenin görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.267. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kademenin çizimi (Bölükbaş, 2020).

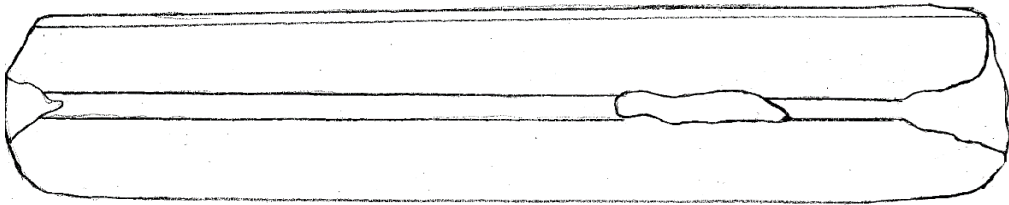
Şekil 4.268. 355 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.269. 355 Envanter numaralı sandukanın çaprazdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

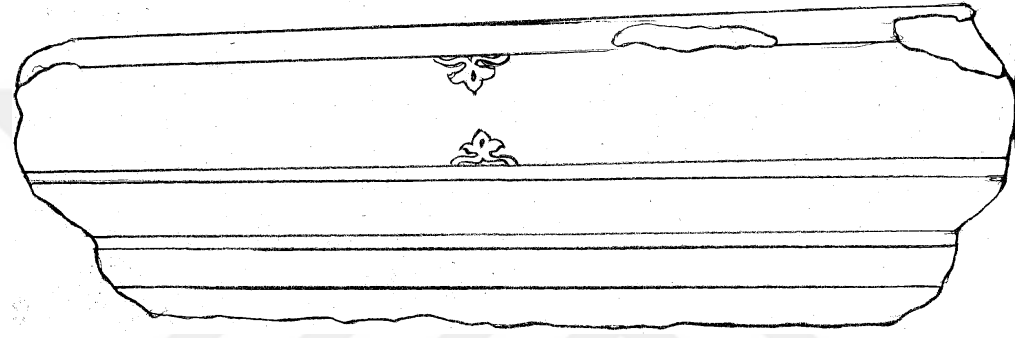
Şekil 4.270. 355 Envanter numaralı sandukanın üstten görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.271. 355 Envanter numaralı sandukanın üstten çizimi (Bölükbaş, 2020).

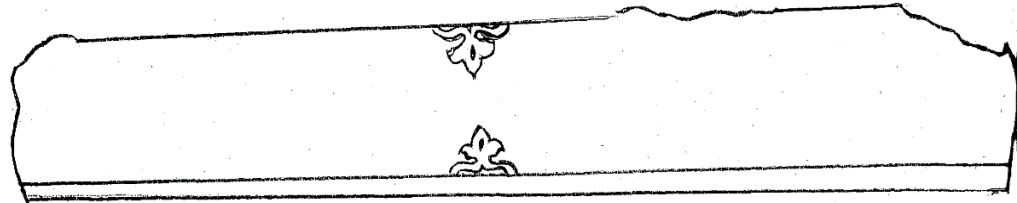
Şekil 4.272. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.273. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

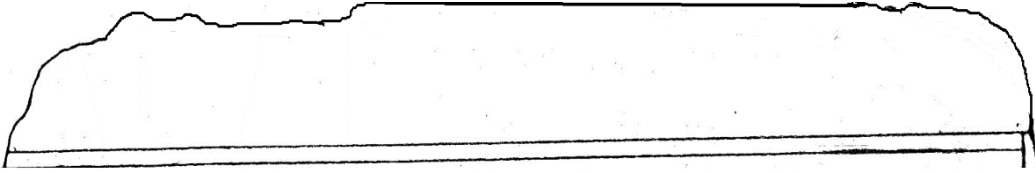
Şekil 4.274. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.275. 355 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatıdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

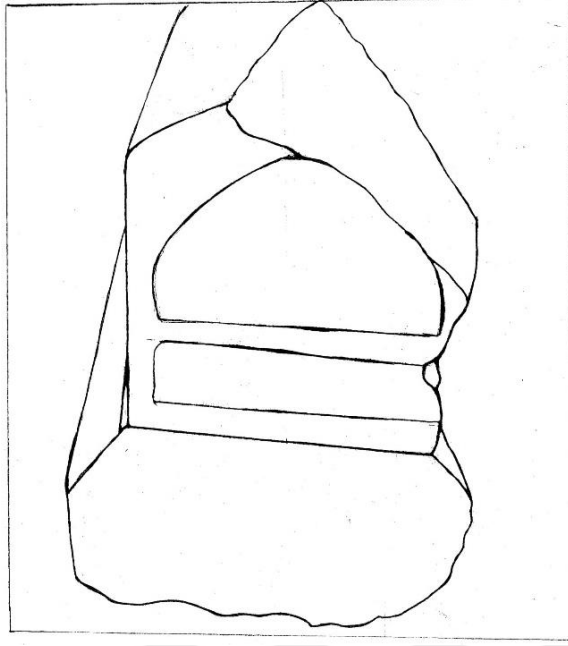
Şekil 4.276. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatıdan görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.277. 355 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatıdan çizimi (Bölükbaş, 2020).

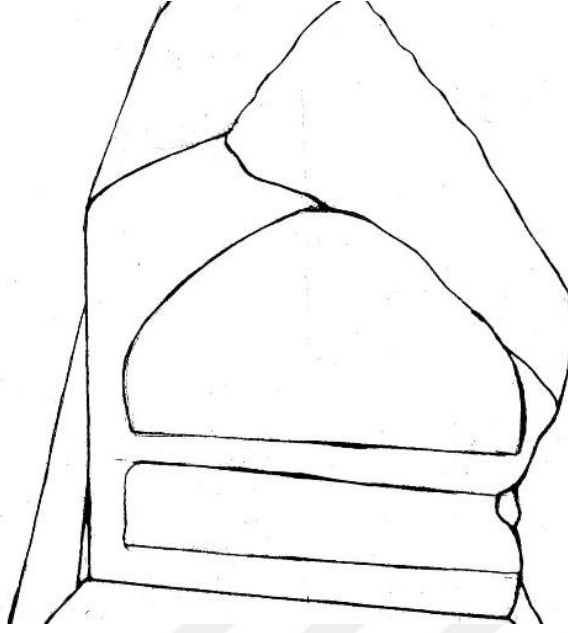
Şekil 4.278. 355 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlığının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.279. 355 Envanter numaralı sandukanın baş cephesi ve başucu alınlığının çizimi (Bölükbaş, 2020, Aksaray).

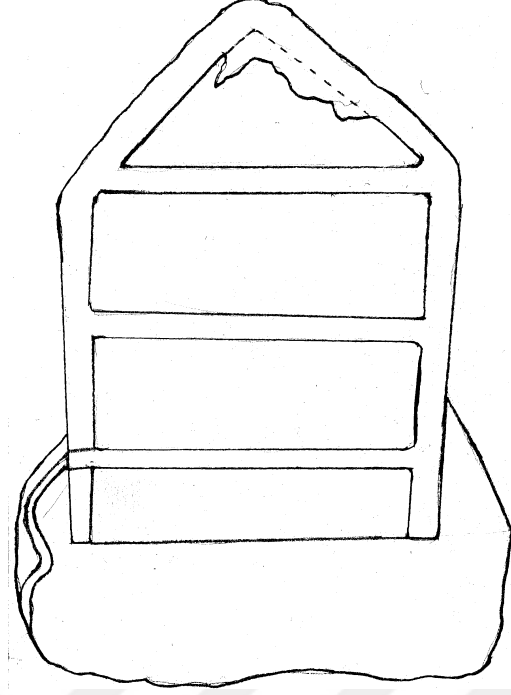
Şekil 4.280. 355 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.281. 355 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlığının çizimi (Bölükbaş, 2020).

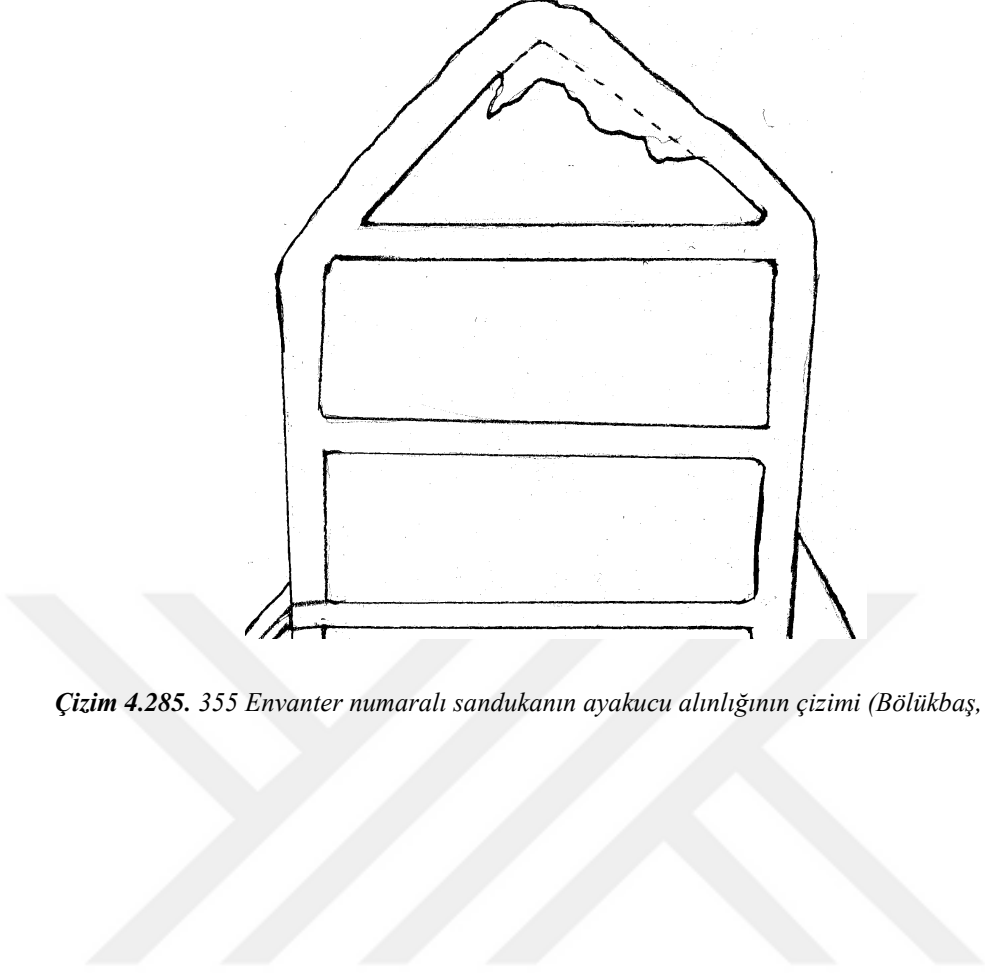
Şekil 4.282. 355 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ve ayakucu alınlığının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.283. 355 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ve ayakucu alınlığının çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4.284. 355 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlığının görünüşü (Bölükbaş, 2019).

Çizim 4.285. 355 Envanter numaralı sandukanın ayakucu alınlığının çizimi (Bölükbaş, 2020).

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada Aksaray Müzesi teşhirinde bulunan süslemeli sandukaların incelemesi yapılmıştır. Dokuz adet süslemeli eserin tarihleri, malzemeleri, biçimleri, işleme teknikleri değerlendirilmiş, süsleme özellikleri ile süslemesinde kullanılan motifler tespit edilmiştir. İncelenen sandukaların tarihleri hakkında belirgin bir bilgi bulunmamaktadır. Eserlerin boyut, malzeme, süsleme özellikleri ve işleme tekniklerinin incelenmesi sonucunda, bu bilgiler değerlendirilerek ait oldukları döneme ait bir tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda sandukalardaki tarih aralığının XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar değiştiği düşünülmektedir.

Erdal (2014)'ın yaptığı çalışmada Ervah Mezarlığından gelen mezar taşlarının Anadolu Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı Dönemine, Sinne Çayırılığı Mezarlığından gelen mezar taşlarının ise genellikle Karamanoğulları Dönemine ait olduğu belirtilmektedir.

Görür (1991), yaptığı çalışmada Aksaray'da bulunan, içerisinde Ervah ve Sinne Mezarlığının da bulunduğu çoğu mezarlıklardaki mezar taşlarının incelenmesiyle birlikte Aksaray Müzesindeki ilk mezar taşlarının çoğunlukla Sinne Çayırılığı Mezarlığından getirildiği ve bu taşların genellikle XIV. yüzyıl Karamanoğulları Dönemine tekabül ettiği görülmektedir.

Yukarıda belirtilen kaynaklar ile diğer literatürün de incelenmesi ve beraberinde boyut, biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinin değerlendirilmesi ile dokuz adet eserden 356 envanter numaralı bir sandukanın XIII. yüzyıl Selçuklu Dönem özelliklerini yansıttığı, 346, 347, 352, envanter numaralı üç sandukanın XIV. yüzyıl ile XV. yüzyılı kapsayabileceği, 348 ve 351 envanter numaralı iki sandukanın XV. yüzyıl tamamı ile XVI. yüzyıl başı Osmanlı Dönemini kapsayabileceği, 350, 353, 355 envanter numaralı üç eserin ise XIV. yüzyıl Karamanoğulları'na veya XV. yüzyıl Erken Osmanlı Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir.

Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemi özelliklerini taşıyan Aksaray Müzesi envanterine kayıtlı ve incelemeye dahil edilen sandukalar, boyut ve biçimleri farklı, baştan ayağa doğru süsleme ve yazı ile bezenmiş, dikdörtgen kademeli prizma şeklinde tek parçadan oluşan mermer ve tüf taşından yapılmışlardır. Üst kademe prizmaların üçgen, beşgen ve semerdam şeklinde olduğu görülmektedir. Bu özellikler;

Beylikler Döneminden Erken Osmanlı Dönemine kadar taşınmış ve azalarak devam etmiştir.

Mezar taşlarının boyutlarının 356 envanter numaralı sanduka haricinde fazla büyük olmadığı ve birbirine yakın ölçülerde olduğu görülmektedir. Şahidesiz yekpare gövdeli dikdörtgen prizma sandukaların, hafif silindirik biçimde prizmatik üst bölümü bulunmaktadır. Aksaray Müzesinde incelemeye alınan eserlerin boylarının Selçuklulara göre küçülerek kademe sayılarının azalması, daha mütevazı örnekler olması ve bu biçimlerin üzerine stilize edilmiş süslemelerin sade bir kompozisyon halinde işlenmesi eserlerin çoğunlukla Karamanoğulları Dönem özelliklerini taşıdığını ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen sandukaların hemen hemen hepsi yekpare dikdörtgen prizma sandukaları kapsamaktadır. Karamağaralı (1992)'nın tarif ettiği gibi, bu tip sandukaların başlangıç dönemi Büyük Selçuklu Dönemine dayanmaktadır. Anadolu Selçuklu Döneminde çok nadir olarak kullanılan bu biçim, Beylikler Dönemiyle birlikte çoğalmaya başlamış Erken ve Klasik Osmanlı Dönemine geçişte çok az kullanıldığı bilinmektedir.

İncelemeye alınan Sandukalarda genellikle Selçuklu Döneminin süsleme özelliklerinden geometrik ve bitkisel süsleme örnekleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde bitkisel olarak palmet, rumi, penç, kıvrılan dallar ve yapraklar varken; bitkisel kompozisyonlarda oyma tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmadaki sanduka yüzeylerinde Palmet ve rumi motiflerine ait başarılı örnekler bulunmaktadır.

İncelenen sandukalarda geometrik ve bitkisel süslemeler ayrı bordürlerde kompozisyon halinde ya da tek başlarına sanduka yüzeylerine işlenmişlerdir.

Sandukaların çoğunluğunda yüzey süslemeleri sade yapılmış olduğundan Karamanoğulları ve Erken Osmanlı Dönemine ait olabilecekleri tahmin edilirken, bazı sandukaların yazı aralarında herhangi bir boşluk bırakılmadan süslenmesinden dolayı Anadolu Selçuklu Dönemi süsleme özelliklerini de taşıdığı görülmektedir.

Araştırma kapsamına giren dokuz eserin süsleme özellikleri açısından bazı yönleri dikkat çekmektedir. Şahideli mezar taşlarında yer alan ve Erken Osmanlı Dönemi mimarisinde kullanılan kavisli mukarnas örneği: mukarnasın etrafını çevreleyen bir sade, bir süslemeli kenar şeridinden oluşmaktadır. Mezara defnedilen kişiye manevi ışık saçtığına inanılan ve çoğunlukla Selçuklu Dönemindeki mezar taşlarında görülen kandil motifi, incelenen sandukalar içinde sadece Selçuklu Dönemine ait olan kahverengi tuf

Taşından yapılan 356 envanter numaralı sandukanın ayakucunda ve ayak cephesinin alt kaidesinde vazo olduğu tahmin edilen kompozisyon ile birlikte kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen, süsleme ile yazının kullanıldığı dokuz adet sandukalı mezar taşından, 352 envanter numaralı sanduka da yazı yerine sadece süsleme uygulanmıştır. 348 ve 351 envanter numaralı sandukaların sağ ve sol yan gövde duvarlarında süsleme yerine sadece yazı kullanılırken, baş ve ayak kısımlarında sarmal dallı palmet ve mukarnas süslemesi bulunmaktadır. Mukarnas süsleme diğer sandukalarda görülmemiştir.

İncelenen 356 envanter numaralı tuf malzemeli sanduka haricindeki sekiz sandukada alçak, yüzey oyma ve kazıma tekniği kullanıldığı, 356 envanter numaralı sandukada ise yüksek yüzey oyma tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen Sandukalarda bitkisel, geometrik, yazı, mimari karakterli unsurlardan mukarnas ve günlük kullanım eşyalarından oluşan süslemeler olmak üzere beş tür süsleme unsuru görülmektedir. İncelenen Sandukalarda figürlü süsleme bulunmamaktadır. Sandukalı mezar taşlarında rastlanan süsleme motifleri ana hatları ile bitkisel unsurlardan rumi, palmet, yaprak, kıvrım dal, sap, lotus, penç, yazı karakterli süslemeden bitkisel süslemeli yazı ile sade yazı, geometrik unsurlardan olan zencerek (geçme) motifi, mimari karakterli unsur olan mukarnas ve taşınabilir eşya motiflerinden kandil ve vazodur.

Sandukaların birçoğu tahrip olduğundan sağlam tek parça halindeki sandukalar çok azdır. Tahrip olan sandukalar müze görevlileri tarafından harç ve çimento ile sağlamlaştırılarak koruma ve onarım çalışması yapılmıştır. 2017 yılında Müze bahçesinde, açık alanda benzerliklerine göre dizilerek muhafaza edilmeye başlanmış, 2018 yılı itibarıyla de yarı kapalı alana alınmıştır. Aksaray Müzesi'nde bulunan sandukalar literatür de bulunan birçok sandukalarla genel itibari ile karşılaştırıldığında aynı döneme ait diğer sandukalar ile biçim açısından benzerlik göstermesine rağmen, süsleme özellikleri bakımından değişiklik göstermektedir.

Süsleme ve işçiliği açısından bakıldığında tarihi ve kültürel bir değere sahip olan sandukalı mezar taşları kültürel sanat olarak atalarımızdan bizlere miras bırakılmış ancak bu gelenek günümüze tamamıyla taşınamamıştır. Medeniyetimizin görkemini, ecdadımızın ufkunu yansıtan bu eserler günümüzde hak ettiği değeri görmemektedir.

Günümüzde kadar gelebilen ancak bir kısmı tahrip olmuş bu sandukaların restorasyonlarının orijinaline uygun şekilde yapılması, eserlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Literatür taraması sürecinde mezar taşları ile ilgili çalışmaların araştırmacıların alanlarına göre sınırlandırıldığı görülmektedir. Ancak mezar taşlarının tüm yönleri ile incelenebilmesi için alanında uzman kişilerin birleşerek, bu çalışmaların ortak çalışma halinde gerçekleştirilmesi ve bilgi akışının doğru yönlendirilmesi çalışmaların literatüre gerekli katkıyı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu şekilde zaman, emek ve benzeri kaynaklar daha doğru yönetilmiş olacaktır. Çalışmalar sonucunda tarihi ve kültürel değerlere ait elde edilen bilgiler ve belgeler değerli bir kaynak oluşturacak ve konu ile ilgili çalışan araştırmacılara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Bakırcı, N. (2005). *Mevlevi Mezar Taşları*, Rumi Yayınları, İstanbul.
- Barışta, Ö. H. (1998). *Türk El Sanatları*, Kültür Bakanlığı. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara.
- Başkan, S. (1990). *Türk Sanatı Üzerine Denemeler*, Stad yayınları, İstanbul.
- Bektaşoğlu, M. (2009). *Anadolu'da Türk İslam Sanatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) yayınları, Yayın No: 769, Sanat eserleri, Eser No: 9, baskı: Başak Matbaacılık Mayıs, Ankara.
- Berk, S. (2018). *Osmanlı Mezar Taşı Kitâbelerinde Başlıklar ve Anlamları*, Duranlı, M., Haykıran, K. R., Demir, K.G. ve Fedakar, P. (Ed.), 1. Uluslararası Türk İslam Mezartaşları Kongresi Bildiriler Kitabı,(116-124). Yeni Fikir Dergisi Yayınları, 19- 21 Ekim Kuşadası/ Aydın.
- Berktaş, H. ve diğerleri (2005). *Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler*, Cem Yayınevi, İstanbul, 443.
- Biröl, İ. A., Derman, Ç. (2008). *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, 7. Baskı, İstanbul, 13.
- Can, Y., Gün, R. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*. Kayhan Yayınları. İstanbul.
- Çam, N. (1997). *İslam'da Sanat Sanatta İslam*, Akçağ yayınları, Ankara.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk İslam Sanatının ABC'si*, Kabalcı Yayınevi: 155, İstanbul, 7-205.
- Erdemir, Y. (2009). *İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi*, Konya.
- Gürevin, M. (2018). *Bursa Tarihi Mezarlıkları ve Hazirelerinde Ketebeli Mezar Taşları*, Duranlı, M., Haykıran, K. R., Demir, K.G. ve Fedakar, P. (Ed.), 1. Uluslararası Türk İslam Mezartaşları Kongresi Bildiriler Kitabı,(665-686). Yeni Fikir Dergisi Yayınları, 19- 21 Ekim Kuşadası/ Aydın.
- İşcan, N. (1980). *Anadolu Mezar Taşları Süslemeciliği*, Eskişehir.
- Kara, H., Danişık, Ş. (2005). *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Konya.
- Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karamağaralı, B. (1993). *Türk Mimari Eserlerinde Ahlat Mezar Taşları*, Ankara.
- Kaya, E. (2007). *Aksaray'ın Dünü Bugünü*, Yeni Aksaray ofset Tesisleri, 3.Baskı Aksaray.
- Keskiner, C. (2002). *Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler Hatai*, 2. Bs, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Kuşdoğan, D. (2018). *Konya Tarihi Mezar Taşları Müzesi*, Duranlı, M., Haykıran, K. R., Demir, K.G. ve Fedakar, P. (Ed.), 1. Uluslararası Türk İslam Mezartaşları

- Kongresi Bildiriler Kitabı,(349-365). Yeni Fikir Dergisi Yayınları, 19- 21 Ekim Kuşadası/ Aydın.
- Ödekan, A., Hassan, Ü., Berktaş, H.(1980). Türkiye Tarihi 1, *Osmanlı Devletine Kadar Türkler*, (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Öney, G. (1989). *Beylikler Devri Sanatı*, Ankara.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı. Ankara,
- Öney, G. (2007). *Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)*. ikinci baskı, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sayı 91, Ankara
- Özbek, Y. (2002). *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*. Ankara
- Perçem, E. (2018). *Fatih Devri Mezar Taşlarında Tezyinât Analizi*, Duranlı, M., Haykıran, K. R., Demir, K.G. ve Fedakar, P. (Ed.), 1. Uluslararası Türk İslam Mezartaşları Kongresi Bildiriler Kitabı,(465-494). Yeni Fikir Dergisi Yayınları, 19- 21 Ekim Kuşadası/ Aydın.
- Sağiroğlu Arslan. A. (2018). *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 44, Sanat Dizisi, İkinci Baskı, Kayseri.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Tuluk, H. (2008). *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Tüfekçioğlu, A. (2001). *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Ünal, H. R. (1982). *Osmanlı Öncesi Anadolu – Türk Mimarisinde Taç Kapılar*, İzmir
- Ünver, S. A., Mesera, G.(ed.) (2013). *Karamanoğulları'nın Tarihi Yapılarından Tezyini Yorumlar*. Karaman Belediyesi Yayınları. İstanbul.
- Yörük, D. (2005). *XVI Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*. Dizgi Ofset, Konya.

Tezler

- Bağcı, Y. (2005). *Niğde Şehrinde Bulunan Beylikler Dönemi Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Ankara.
- Bayık, N. (1995). *Konya ve Çevresindeki Selçuklu ve Beylikler Dönemi Sandukaları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Konya.
- Demirci, B. (2012). *Bursa Emir Sultan Camii Haziresinde Yer Alan Mezar Taşlarının Kitabelerinin İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Ankara.
- Erdal, Z.(2014). *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora tezi, Van.

- Görür, M. (1991). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji- Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Hanoğlu, C. (2006). *Erzurum Merkezde Camii Hazirelerinde Bulunan XVIII. ve XIX. Yüzyıl Mezar Taşları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tez Çalışması, Erzurum.
- Küçükahmet, L. (2009). *Ankara Etnografya Müzesinde Bulunan Mezar Taşlarındaki Süslemeler*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Ankara.
- Perçem, E. (2010). *Bursa Türk İslam Eserleri Müzesindeki XV. Yüzyıla Ait Mezar Taşlarında Bezeme Üslubu*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans tezi, Konya.
- Şen, K. (2010). *Eceebata Bağlı Bazı Merkezlerdeki Türk İslam Dönemi Bazı Mezar Taşları*, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Çanakkale.

Dergi ve Makaleler

- Algan, N. (2015). Anadolu Selçuklu Süsleme Anlatı Dili Üzerine Bir Deneme. *İslam ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı*, 07-09 Kasım 2014, Akdeniz Üniversitesi Antalya, s. 765-774.
- Arslan, C. (2002). Ahlat'taki Türk Devri Yapıları. *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, Cilt 21, 83-99.
- Başak, O., Bodakçı, A. (2017). Mardin Mezar Taşlarından Lahit Formunda İki Örnek. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ISSN: 1302-6879, 36, 195.
- Biçici, H. K. (2006). Yazılı Araştırmalar Işığında Türkiye Mezar Taşlarına Toplu Bir Bakış. *Ekev Akademi Dergisi*, 26, 175-192.
- Dallal, Y., Yaman, B. (2019). Erken Osmanlı Mimarisinde Kullanılan Mukarnas Biçimleri (İznik, Bursa, Edirne). *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 75-91.
- Er, B., Hünerel, S. Z. (2012). Bir İletişim Aracı Olarak El Sanatları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 169-177.
- Erdal, Z. (2017). Bir Mezar Taşında Saklı Tarih. *Batman Üniversitesi, Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7 (2/1), 225-237.
- Görür, M. (2002). Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme Programı. *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 8, 46-54.
- Karamağaralı, B. (2002). Ahlat Mezar Taşları. *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 8, 208-217.
- Ödekan, A. (1988). Mukarnas Bezeme. *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, 1, 475-478.
- Önder, M. (1970). Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsleme. *Türk Etnografya Dergisi*, XII, 5-16.

- Özbek, Y. (2009). Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (14), 141-169.
- Özlük, N. (2008). Anadolu'da Selçuk Sanatı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 439-472.
- Sağıroğlu Arslan, A. (2017). Taşlar Konuşur, Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6 (3), 1923-1937.
- Talas, M., Aksoy, D. N. (2006). Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 457-470.
- Uluçam, A. (2002). Van Gölü Havzası'ndaki Tarihî Mezarlıklar ve Mezar Taşları. *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 8, 218-226.

İnternet Kaynakları

- Anonim 2008. Megep, Seramik ve Cam Teknolojisi, Gelişmiş Yapraklar-2, 1-47, Ankara.
- Anonim 2020a. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44057/aksaray-muze-mudurlugu.html>.
- Anonim 2020b. <https://www.kulturportali.gov.tr>.
- Anonim 2020c. <https://www.neredekal.com/aksaray-gezilecek-yerler-tarihi-mekânlar/> (23.09.2019).
- Anonim2018. <http://aksarayprovince.blogspot.com/p/aksaray-ili-tarihi-ve-tarihi-eserleri.html>.
- Bozkurt, N. (2007). "Oymacılık", TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/oymacilik> (16.08.2020).
- Bozkurt, N. (2009). Sanduka Mad. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sanduka> (28.12.2019).
- Doğanay, A. (2012). Tezyinat Mad, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezyinat> (16.08.2020).
- Mülayim, S. (1991). Anadolu Mad. DİA, XXIX, Ankara. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu#11-sanat> (31.12.2019).

Fotoğraflar ve çizimler

Elif Bölükbaş, 2018 - 2020, Aksaray.

EKLER

Ek 1. Aksaray Müzesinde Sergilenen Sandukalı Mezar Taşlarının Bazı Özelliklerine İlişkin Değerlendirme

Sanduka Envanter Numarası	Süsleme Unsurları										Yazı Türleri			Taş İşleme Teknikleri			Malzeme		Biçim			Üst Kademe Prizma Biçimleri			Kademe Sayısı				Ait olduğu dönem			
	Bitkisel motif	Geometrik şekil	Süslemeli yazı	Yazı	Mukarnas	Kandil	Vazo	Sütüs	Nesih	Muhakkak	Alçak Yüzey Oyma	Yüksek Yüzey Oyma	Kazıma	Mermer	Tuf Taşı	Dikdörtgen Prizmatik Yekpare	Dikdörtgen Prizmatik Gövdeli ve Kapaklı	Üçgen	Beşgen	Semerdam	1	2	3	6	Selçuklu Dönemi (XIII. y.y.)	Karamanoğlu Dönemi (XIV. y.y.)	Osmanlı Dönemi (XV. y.y.)	Osmanlı Dönemi (XVI y.y.)				
346	X		X				X			X			X			X		X			X				X							
347	X		X				X			X			X			X				X					X							
348	X	X		X	X				X	X			X	X		X			X										X			
350	X		X				X			X			X			X					X					X						
351		X		X	X				X	X		X	X			X			X							X			X			
352	X	X								X		X	X			X			X						X							
353	X	X		X				X		X		X	X			X				X					X				X			
355	X		X	X					X	X			X			X			X						X				X			
356	X	X		X			X				X	X		X					X		X							X				

**Ek 2. "Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme özellikleri"
başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışması için gerekli izin belgeleri**

06/03/2013 09:07 2128533

AKSARAY VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

GÖBEKLİTEPE
TARİHİ MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 24609194-155.03-E.244802
Konu : Öğrenci Çalışmaları (Elif BÖLÜKBAŞ
Yüksek Lisans Tezi)

20.03.2019

KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın
04.03.2019 tarih ve 044 sayılı yazısı.
b) Aksaray Müze Müdürlüğü'nün 19.03.2019 tarihli ve 48558920-155.03-E.236905 sayılı
yazısı.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat
Dalında Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi olan Elif BÖLÜKBAŞ'ın "Aksaray Müzesi Envanterine
Kayıtlı Sandukaların Süsleme Özellikleri " konulu yüksek lisans tez çalışmasıyla ilgili gerekli
izin verilmesi talebine istinaden Müze Müdürlüğü'nün cevabi ilgi (b) yazısı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi arz ederim.

e-İmza
Mustafa DOĞAN
İl Kültür ve Turizm Müdürü V.

Ek : Yazı Örneği (2 sayfa)

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Taşpazar Mahallesi 800 (Kadroğlu) Sok. No:1 68100/AKSAKAY
Telefon No : (382) 213 24 74-212 46 88 Belgegeçer No : (382) 212 35 63
e-posta : ikom66@kultur.gov.tr İnternet Adresi: www.aksaraykulturturizm.gov.tr

Bilgi için: Hatice YENİPİNAR
İşçi

178

Ek 3. “Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme özellikleri” başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışması için gerekli izin belgeleri

T.C.
AKSARAY VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Aksaray Müze Müdürlüğü

Sayı : 48558920-155.03-E.236905
Konu : Öğrenci Çalışmaları (Elif BÖLÜKBAŞ
Y.Lisans Tezi)

19.03.2019

AKSARAY İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a) Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 04.03.2019 tarih ve 044 sayılı yazısı.
b) 10/08/1984 tarih ve 18485 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik.
c) 26 /01/1984 tarih ve 18293 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Müzelerle Müzelerle Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mulaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik.
ç) Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 27/03/2001 tarih ve 2487 sayılı yazısı.
d) Bakanlığımız, Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü'nün 20/04/2009 tarih ve B.16.I.DÖS.0.05.00.00/75250 sayılı yazısı.
e) Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06/05/2010 tarih ve 95218 sayılı yazısı eki Bakanlık Makamının 06/05/2010 tarih ve 95217 sayılı onayı.

İlgi a) yazıda; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalında Tezli Yüksek Lisan Öğrencisi olan Elif BÖLÜKBAŞI'nın "*Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme Özellikleri*" konulu yüksek lisans tez çalışması ile ilgili olarak gerekli iznin verilmesi talep edilmiştir.

Söz konusu yüksek lisans tez çalışması ile ilgili olarak;

- Çalışmanın ilgi (b), (c), (ç), (d) ve (e)'de kayıtlı yazı, genelge ve yönetmelikler kapsamında gerçekleştirilmesi,
- Çalışmanın başlayacağı tarihin Müze Müdürlüğü'ne 5 gün önceden bildirilmesi ve randevu alınarak çalışılması,
- Çalışılacak eserlerin kazı malzemesi olması durumunda kazı başkanından yazılı izin alınması ve müzeye ibraz edilmesi,
- Müze Müdürlüğü'nün belirleyeceği şartlara uyulması ve gerekli güvenlik önlemlerine riayet edilmesi,

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres:Hacılar Harmanı Mah. 5719 Sok. No:16 68100 AKSARAY
Telefon: (0 382) 215 56 36 Faks: (0 382) 215 05 30
e-posta:aksaraymuzesi@kultur.gov.tr

Bilgi için:Aysun AKI
Sanat Tarihçi

-Müze Müdürlüğü'nce uygun görülen eserler üzerinde çalışılması ve teşhir düzeninin bozulmaması, koşullarıyla, 2019 yılında araştırma yapılması ve fotoğraf çekilmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Çalışmanın tamamlanmasının ardından hazırlanacak araştırma metni, çizim, fotoğraf vb. belgeleri içeren, mümkünse CD ortamına aktarılmış çalışma raporu ile ileride yayımlanması halinde kitap ve ayrıbasımların Müze Müdürlüğüne gönderilmesi gerekmektedir.

Söz konusu çalışmanın tamamlanamaması ve 2020 yılında da araştırmaya devam edilmesinin istenmesi halinde, öngörülen çalışma tarihinden 3 ay önce olmak üzere, 31 Aralık 2019 tarihine kadar araştırmacının mensubu bulunduğu bilimsel kurum veya kuruluş vasıtasıyla talepte bulunması gerekmektedir.

Yazımızın Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'na iletilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

 e-imzalıdır
Yusuf ALTIN
Müze Müdürü

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres:Hacılar Harmanı Mah. 5719 Sok. No:16 68100 AKSARAY
Telefon: (0 382) 215 56 36 Faks: (0 382) 215 05 30
e-posta:aksaraymuzesi@kultur.gov.tr

Bilgi için:Aysun AKI
Sanat Tarihçi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Elif BÖLÜKBAŞ

Yabancı Dili :İngilizce

**Taranmış
Fotoğraf
(isteğe bağlı)
(3.5cm x 3cm)**

Eğitim Durumu

Lisans: Çanakkale onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Çini Ana Sanat Dalı.

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı.

Yayımlar

Bölükbaş, E., Etikan, S. (2020). Aksaray Müzesinde Sergilenen Sandukalı Mezar Taşları ve Süsleme Özellikleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 75, Issn: 1307-9581, s. 331-346, İzmit/ Kocaeli, Türkiye.